

Mihai Pascaru

GLOCALIZARE ROMÂNEASCĂ

Impactul comunitar al proiectului
Roșia Montană Gold Corporation

Mihai Pascaru

*

Glocalizare românească.
Impactul comunitar al proiectului
Roșia Montană Gold Corporation

Mihai Pascaru

GLOCALIZARE ROMÂNEASCĂ

Impactul comunitar al proiectului
Roşia Montană Gold Corporation

LIMES

Editor: Mircea Petean

Coperta: *Sebastian Tudor Ispas*

Foto: *Doru Sabău și Sebastian Tudor Ispas*

Foto coperta I: *Satul Corna în 2003*

Foto coperta IV: *Cartierul Recea, Alba Iulia*

În medalion: *Proiectul viitoarei biserici din cartier*

(http://ziaruldeapuseni.ro/biserica-noua-la-recea_3653.html)

© Mihai Pascaru

© Editura Limes, 2013

Str. Castanilor, 3

407280 Florești – Cluj

Tel. / fax: 0264/544109; 0723/194022

Email: edituralimes2008@yahoo.com

www.edituralimes.ro

ISBN: 978-973-726-825-9

Introducere

„Este greu să faci știință când te doare sufletul, dar știința este fără nici un rost când nu ne doare nimic.” Cu acest gând începeam volumul nostru *Habitatul risipit de globalizare*, un volum centrat pe unele aspecte ale impactului psiho-social și rezidențial al proiectului Roșia Montană Gold Corporation – RMGC. (Pascaru, 2007, p. 7).

Titlul cărții era inspirat de tipul de habitat specific Munților Apuseni¹, dar viza, în fapt, mai ales *risipirea* așezărilor aflate sub impactul proiectului: Roșia Montană și Corna. Estimam atunci că, prin strămutare, vom asista în anumite locuri și la un proces de recompunere a habitatului și/sau a vieții comunitare (Pascaru, 2007, p. 14), proces complex pe care am avut ocazia să îl cunoaștem mai bine abia după zece ani de la primele noastre cercetări pe această temă, cercetări realizate la Corna și Bunta în 2003.

Lucrarea de față reia o mare parte dintre datele, analizele și informațiile prezentate în *Habitatul risipit de globalizare*, dar perspectiva de abordare schimbată și plusul de cunoaștere cumulat în timp, ne-a determinat la propunerea unui nou titlu, mai ales că nu mai este vorba doar de o simplă ediție revizuită și adăugită a volumului amintit, ci de o regândire și extindere importantă a temei. Mai mult, datorită noilor acumulări de

¹ A se vedea și Apolzan, 1987. Procese istorice îndelungi, între care *roirea* ocupă un loc important, au condus la habitatul de tip risipit al Apusenilor, apreciat adesea ca inedit în spațiul rural românesc și nu numai.

date din teren, am preferat și un alt subtitlu pentru această lucrare, propunând ca și cheie de lectură noțiunea de *impact comunitar* în locul celor de *impact psiho-social* și *impact rezidențial*, utilizate în subtitlul lucrării din 2007.

Ne menținem însă convingerea că Roșia Montană de azi, expresie directă a proceselor implicate de globalizare și, vom vedea, de glocalizare mai ales, este în măsură să inspire și gânduri precum cel cu care am deschis introducerea, gânduri în care sunt implicate un anumit orizont epistemic și o serie de precauții de ordin metodologic, deopotrivă.

Globalizarea (mondializarea) în sine pare să pună încă la încercare multiplele eforturi teoretice și de metodă pe care științele sociale în general, sociologia în special, sunt chemate cotidian să le facă. De pildă, în perspectivă paradigmatică, Bădescu leagă cercetarea globalizării de diferitele contribuții teoretice asupra modernizării, scriind în acest sens: „Între teoriile celebre ale modernizării trebuie așezată în cap de serie teoria lui Tönnies a tranziției de la comunitate la societate, ori, în România, o teorie ca aceea a lui Gherea, care a formulat în acest sens celebra sa lege a orbitării țărilor întârziate în jurul țărilor capitaliste dezvoltate.” (Bădescu, 2004, p. 39).

Așa cum rețineam și în *Habitatul risipit de globalizare*, într-un raport din 2002, Eyraud considera că mondializarea desemnează „internaționalizarea schimburilor (fie că este vorba de comerț, de servicii sau de investițiile de capital)”, având la bază dereglementarea (*la déréglementation*) în diverse sectoare, fapt ce permite „o mare mobilitate a resurselor umane, fizice și informaționale”. (Eyraud, 2002, p. 11). Este implicată aici doar dimensiunea economică a globalizării,

dimensiunea cea mai frecvent și mai insistent invocată și la nivelul căreia lucrurile par să fie cât se poate de clare.

Dar, după cum remarca și Ammaturo, în ultimele decenii, „în legătură cu globalizarea s-a produs o mare cantitate de studii și analize, fiind dificil de ordonat imensa literatură care, de la satul global al lui McLuhan a ajuns în zilele noastre la discuțiile despre globalizarea satului.” (Ammaturo, 2004, p. 5).

Unele dificultăți teoretice generate de noțiunea de globalizare fac obiectul primei secțiuni din capitolul întâi al lucrării de față. În acest context vom vedea cum, de exemplu, Van Der Bly ajungea la concluzia că, prin conținutul său, conceptul sociologic de globalizare oferă atât avantajele cât și dezavantajele unui subiect nedefinit, un avantaj fiind acela dat de „libertatea de a aborda contextul într-o largă varietate de modalități și din diferite perspective, ceea ce poate fi un exercițiu intelectual interesant pentru o perspectivă precum cea sociologică.” (Van Der Bly, 2005, p. 879).

Un anumit spațiu este consacrat în acest capitol unor raporturi dintre globalizare și localism sau culturile locale, fiind reținute în special câteva dintre interesantele observații ale lui Shuerkens (2003; 2003a).

Accentele critice care au drept țintă globalizarea au fost și sunt numeroase, dar dintre toate cea mai interesantă ni s-a părut atenționarea lui Bala Usman (1996) asupra posibilității ca globalizarea să fie utilizată ca și instrument de presiune psihologică în supunerea popoarelor sărace de către marile puteri ale lumii.

Mai general și într-o perspectivă antropologică extrem de generoasă euristic, Radu Baltasiu va descrie globalizarea ca pe

„un *fenomen mental* care antrenează structuri sociale *generatoare* (intelectualitatea în special), *colportoare* (școala, intelectualii, media) și *țintă* (masele) ale unui tip de mesaj care structurează ordinea socială per ansamblu.” (Baltasiu, 2009, p. 29).

Într-un asemenea context analitic, în lucrarea noastră conceptul de *glocalizare* este avut în vedere cu multiplele lui înțelesuri, dimensiuni și practici recente (Wakefield, 2007; boyd, 2006; Knödler și Albertshauser, 2001; Swyngedouw, 2004; Sucháček, 2008; Novak, 2005).

De interes deosebit pentru unele concluzii provizorii ale demersului întreprins de noi am considerat că sunt observațiile lui Sucháček, care pleacă în abordarea glocalizării de la delimitarea fordismului de post-fordism, perioade relativ distincte în evoluția societății contemporane, cu accent pe mutațiile produse în ierarhia nivelurilor decizionale majore. Sucháček apreciază că una dintre caracteristicile cele mai importante ale perioadei fordiste a fost „poziția dominantă a statului național în formarea realității socio-economice și politice”, statul național „fiind conceput ca o scală aproape naturală” de gestionare a proceselor și fenomenelor naționale și internaționale deopotrivă. Criza fordismului și ascensiunea post-fordismului a implicat o schimbare de nivel teritorial (*territorial re-scaling*) substanțială a unor serii de reglementări. În aceste condiții apare și fenomenul glocalizării, care trebuie înțeles ca un proces și care implică numeroase conotații economice, instituționale și socio-culturale, formele particulare ale proceselor globale putând fi observate în așezări concrete, în timp ce polaritatea între global și local este tot mai puțin clar conturată. (Sucháček, 2008, p. 12).

În fapt și mai sintetic vorbind, globalizarea și unii dintre vectorii ei (companiile străine) acționează prin intermediul statelor naționale care, mai departe, au în subordine nivelurile locale precum și o serie de mijloace stricte de reglementare a comportamentului acestora. În cazul glocalizării, companiile străine cuceresc mai întâi comunitățile locale și regionale, urmând ca ele să exercite mai departe presiuni asupra statelor naționale atunci când le sunt necesare decizii sau reglementari favorabile. Sunt implicate aici, credem noi, două strategii importante: *strategia globalizării* și *strategia glocalizării*, strategii din perspectiva cărora putem analiza orice tentativă de penetrare a localului de către global.

Ne menținem chiar și în această perspectivă a glocalizării, convingerea că, în liniile sale cele mai generale, cazul Roșia Montană este un caz aparte. Volumul capitalului infuzat în proiectul RMGC poate conduce la realizarea uneia dintre cele mai mari exploatări miniere din Europa. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte, Roșia Montană este un loc încărcat de istorie. Disiparea vestigiilor istorice în spațiul Roșiei arată, paradoxal, cu atât mai mare cu cât înaintează lucrările menite să pregătească terenul pentru viitoarea exploatare minieră (Pascaru, 2007, p. 8), dezvoltând și tensionând glocalizarea specifică.

Iată de ce în capitolul al doilea din prezenta lucrare o secțiune este consacrată unor repere geografice, istorice și etnologice pentru comuna Roșia Montană.

Un alt subcapitol, care vine să sublinieze localismul Munților Apuseni, este rezervat unor investigații realizate în anii optzeci ai secolului trecut, înainte de demararea lucrărilor la Combinatul Minier al Cuprului Roșia Poieni (CMCRP).

Combinatul amintit era o investiție peste anvergura celei propuse acum de RMGC, dar reprezenta expresia directă a autarhiei comuniste, opusul globalizării care începuse deja să facă presiuni tot mai mari asupra unui sistem prin definiție închis, presiuni care în cele din urmă vor duce chiar la destructurarea sistemului. Coordonator al cercetărilor din zona de impact a CMCRP, profesorul clujean Ion Aluaș socotea că dacă țara în ansamblul ei urma să profite de pe urma amplasamentelor industrial-miniere, se cuvenea și se impunea realizarea cu minimum de efort și suferință a strămutării populației, mai cu seamă a persoanelor în vârstă. (Aluaș, 2012, pp. 387-388).

Tot în ideea conturării specificului zonei în care se preconizează a fi implementat proiectul RMGC, am introdus în primul capitol o serie de rezultate ale unor cercetări asupra zootehniei Munților Apuseni, cu accent însă pe diferitele aspecte psiho-sociologice implicate în evoluția acestui sector important al agriculturii montane. (Pascaru, 2005). Se relevau atunci o serie de resurse și bariere psiho-sociologice importante în creșterea vacilor de lapte, cu deosebire. În categoria *resurselor* apreciam că putem include: (1) Dorința ca producția de lapte să crească, o dorință exprimată de majoritatea locuitorilor chestionați; (2) Faptul că, într-un fel sau altul, cei mulți doreau să-și îmbogățească cunoștințele legate de creșterea animalelor; (3) Faptul că majoritatea locuitorilor, condiționat sau nu, erau favorabili asocierii între producătorii agricoli; (4) Deschiderea spre piață, ca deschidere spre risc, era destul de mare, numărul celor care declarau că nu ar vinde lapte la o fabrică de procesare fiind mic; (5) Faptul

că majoritatea locuitorilor chestionați doreau, într-un fel sau altul, să contribuie la ridicarea unei fabrici de lapte în zonă.

Ca *bariere* potențiale consideram că putem avea în vedere: (1) Numărul destul de mare al celor care se bazau doar pe sprijinul din partea primăriei sau din partea statului, un *sindrom al dependenței* accentuat; (2) Foarte puțini locuitori doreau să le rămână copiii în sat și să crească vite; (3) Cei care își organizau gospodăria după principiul unui câștig cât mai mare erau mai puțini decât promotorii altor principii și, în plus, mulți dintre aceștia se opuneau asocierii între crescătorii de vite.

Tot în acest subcapitol sunt prezentate rezultatele unor investigații realizate în 2001 într-o comună vecină Roșiei Montane, Lupșa, în scopul fundamentării unui proiect de dezvoltare integrată a creșterii animalelor, ceea ce presupunea, teoretic, un parteneriat reciproc avantajos pentru crescătorul de animale și procesator. Una dintre concluziile investigațiilor de la Lupșa era aceea că în zonă, dar nu numai, crescătorul de vaci nu mai trebuia să fie considerat „o vacă de muls” de către diferiții procesatori care se aprovizionau de aici cu materie primă, uitând să plătească sau plătind sume derizorii.

Ca o paranteză, problema cu „vaca de muls” poate avea și deschideri mai largi dacă luăm în calcul unele abordări ale raportului dintre globalizare și spațiile locale, singurele spații deținătoare sau producătoare de resurse care susțin și amplifică procesul globalizării.

Subcapitolul consacrat creșterii vitelor în zona de impact a proiectului se încheie cu rezultatele unei cercetări calitative realizate la Roșia Montană în 2004. Introducem astfel, ca și în *Habitatul risipit de globalizare*, parte dintre datele culese de

studenții noștri din Roșia Montană de-a lungul anilor, prin intermediul unor interviuri cu consătenii lor.

În interviurile din 2004, realizate sub coordonarea noastră de către studenta Simona Stan, au fost avute în vedere între altele: (1) Mulțumirea sau nemulțumirea în legătură cu numărul de vaci crescute în gospodărie; (2) Mulțumirea sau nemulțumirea în legătură cu producția de lapte și utilizarea laptelui; (3) Influența vechii exploatare miniere și impactul proiectului RMGC de dezvoltare a mineritului de suprafață; (4) Șansele de a continua creșterea vacilor de lapte în gospodăriile care vor fi întemeiate după plecarea din Roșia Montană.

Al treilea capitol al lucrării noastre este rezervat proiectului RMGC.

Sunt reținute aici, dintr-un documentar mai amplu realizat împreună cu Călina Ana Buțiu pentru *Habitatul risipit de globalizare* (Buțiu și Pascaru, 2007) sau din surse recente, unele aspecte mai mult sau mai puțin cunoscute de către publicul larg, aspecte care descriu etapele, obiectivele, beneficiile și riscurile estimate ale proiectului RMGC, precum și o serie de reacții instituționale la elementele de risc, sau considerate de risc, pe care proiectul le aducea cu sine. Aceste reacții se arată a fi de cele mai multe ori tranșante în concluziile lor (proiectul trebuie stopat!) și am menționat în acest sens pozițiile exprimate de-a lungul timpului de către organizații internaționale de mediu, precum Greenpeace, sau de către instituții de prestigiu autohtone, cum ar fi Academia Română și Biserica Ortodoxă Română.

Un subcapitol ceva mai amplu reunește parte dintre rezultatele unor cercetări în care am fost implicați, prin

coordonare sau simplă participare, între anii 2004-2012. Sunt favorizate de această dată, prin spațiul rezervat, datele calitative culese de colaboratorii sau studenții noștri, în ideea că ele reprezintă mărturii valoroase în perspectiva unor analize ulterioare sau pur și simplu ca document istoric potențial.

Mai întâi sunt prezentate rezultate ale unei cercetări calitative realizate de studenta Aura Drăgoescu în satul centru de comună, Roșia Montană, în anul 2005. Interviuurile Aurei Drăgoescu din 2005 au vizat, între altele: (1) Modul în care locuitorii din Roșia Montană se raportau la intențiile și promisiunile companiei RMGC; (2) Aprecierile asupra celor care părăsiseră deja zona; (3) Reprezentările în legătură cu schimbările produse de la apariția RMGC; (4) Reprezentările asupra viitorului, având în vedere impactul proiectului RMGC în zonă. Un obiectiv aparte, dat pregătirea unor investigații în satul Roșia Montană, a fost tradus în interviurile Aurei Drăgoescu printr-o întrebare care viza atitudinea generală cu care urma să fim întâmpinați, numeroase zvonuri circulând la vremea aceea cum că locuitorii sunt refractari la prezența străinilor, datorită sumelor mari de bani pe care le posedă, sau că satul este declarat închis de către compania RMGC, care nu vrea să știe ce se întâmplă acolo.

Apoi sunt, foarte pe scurt și selectiv, inserate rezultate ale unor cercetări cu privire la: a) impactul proiectului RMGC (2006-2007); b) calitatea vieții la Roșia Montană (2009); c) unele reprezentări asupra mineritului tradițional și modern (2011). Anchetele sociologice din 2009 și 2011 au fost prelungite în anul 2012, prin *restituirea rezultatelor*, prilej cu care au fost conturate: (1) Punctele de vedere ale liderilor religioși din zonă

cu privire la proiectul minier și diferențele de opinie dintre ortodocși și non-ortodocși; (2) Elemente ale evoluției calității vieții în perioada 2009-2012.

Cel de al patrulea capitol al lucrării reia mai întâi din *Habitatul risipit de globalizare* opinii ale locuitorilor din Corna și Bunta (două așezări din comuna Roșia Montană) în legătură cu proiectul RMGC. Cercetările au fost realizate în toamna anului 2003, când se discuta intens despre începerea lucrărilor proiectului RMGC în anul următor, ceea ce ar fi însemnat, conform datelor tehnice, ștergerea satului Corna de pe hartă. În zona Corna-Bunta, zonă denumită de noi și *complexul rural Corna-Bunta* datorită strânselor conexiuni dintre cele două așezări, satul Corna și cătunul Bunta, urma să se ridice iazul de decantare, construcție obligatorie în orice proiect minier cu drumurile de acces aferente. În investigațiile de la Corna-Bunta am utilizat două instrumente specifice la două perspective metodologice distincte: *ghidul de interviu* (specific metodologiei calitativiste) și *chestionarul* (definitoriu deseori pentru perspectiva cantitativistă). Primul dintre instrumente a fost necesar, mai întâi, pentru explorarea complexității problemelor de cercetat, în timp ce prin chestionar s-a urmărit identificarea distribuirii la nivel comunitar a unor opinii și atitudini. Revenirea la interviu s-a făcut pentru aprofundarea rezultatelor anchetei.

Datele prezentate acoperă în mare măsură următoarele secvențe tematice: (1) Cunoașterea de către locuitorii din Corna și Bunta a intențiilor RMGC la nivelul anului 2003; (2) Reacțiile la distrugerea satului Corna; (3) Participarea la reuniunile de prezentare a proiectului de către RMGC și pozițiile susținute în atari contexte publice; (4) Motivațiile

acordului față de proiectul companiei RMGC; (5) Reprezentările asupra schimbărilor produse atât la nivel individual cât și comunitar ca urmare a prezenței RMGC în zonă; (6) Reprezentările legate de existența și/sau inexistența alternativelor la proiectul RMGC; (7) Modul în care locuitorii din Corna și Bunta își fixau viitorul în proiecte proprii, reînnoite sau nu, după sosirea în zonă a investitorului străin, precum și opțiunile pentru noile rezidențe în cazul celor care hotărâseră că vor deja să plece.

Datele generale rezultate din investigațiile anului 2003 au fost privite și din perspectivele psiho-sociologice ale *grupurilor de poziție și strategiilor de viață*.

În analiza grupurilor de poziție (pro sau contra proiectului RMGC) a fost utilizată metodologia matricei comunitare, propusă de noi în anii din urmă pentru studiul unor comunități rurale și urbane de dimensiune mică și medie. (Pascaru, 2003c).

Ca exemplu pentru acest tip de analiză reținem mai întâi aici faptul că în satul Corna locuitorii declarau: (1) Că sunt de acord, fără nici o părere de rău, cu ideea proiectului RMGC de a construi pe locul satului Corna un iaz de decantare, 9,4% dintre cei chestionați; (2) Că sunt de acord, dar le pare rău, 28,1% locuitorii participanți la anchetă; (3) Că nu sunt de acord, 29,7%. Cei care erau de acord fără nici o părere de rău, aveau un indice al matricei comunitare peste medie (0,50) datorită mai ales indicelui mare al cunoașterii (0,82) și indicelui mare al comunicării (0,57). Și cei care declarau că nu sunt de acord aveau un indice mai mare al matricei comunitare, peste medie fiind însă indicele acțiunii comune

(0,19). Valoarea teoretică a fiecăruia dintre indicii amintiți este între 0 și 1.

Strategiile de viață sunt abordate prin conturarea unor schimbări produse la nivelul nucleului lor, nucleu dat de proiectele de viață ale locuitorilor. Inevitabil, ele au fost puse și în legătură cu opțiunile rezidențiale deoarece *strategiile mobilității* (Sandu, 2003, pp. 168-169) ocupau un loc important la data investigațiilor.

În complexul rural Corna-Bunta, mai bine de jumătate dintre cei chestionați (55,8%) declarau că își schimbaseră planurile de viitor după venirea RMGC. Dintre aceștia, 20,8% declarau că sunt obligați să plece din zonă deși nu își doriseră acest lucru și 19,5% că „pot să vândă și să plece în altă parte”, ceea ce „nu credeau că se va întâmpla atât de repede”.

Acest capitol se încheie cu o sumară analiză a datelor culese în 2013, prin interviuri, de către studentul Bogdan Mucea la nivelul cartierului albaulian Recea, unde au fost strămutați locuitori din Roșia Montană și Corna.

Capitolul al cincilea pune în evidență unele achiziții metodologice cu care s-au asociat cercetările noastre asupra impactului proiectului RMGC, asemenea achiziții vizând: (1) Testarea *metodologiei triangulației*; (2) Deschiderea drumului spre definirea *matricei grupale*, care a urmat conturării grupurilor de poziție din perspectiva matricei comunitare; 3) Dezvoltarea unor aspecte ale metodologiei *restituirii rezultatelor* prin experimentarea a ceea ce noi am numit restituire „amânată”, utilă în conturarea reprezentărilor asupra unor fenomene sociale complexe cum ar fi evoluția calității vieții și, mai ales, utilă în dezvoltarea socială ca „proces planificat”. (Zamfir, 2007, p. 173).

Concluziile lucrării de față se centrează pe: (1) *Localizarea globalului*, adică modul în care localul a reconfigurat globalul în cazul Roșia Montană; (2) *Globalizarea localului*, adică felul în care globalul a schimbat localul în unele notele esențiale (viață în comunitate, deschidere organizațională, orientare spre relocare și strămutare); (3) *Dinamica strategiilor* utilizate de către compania RMGC, ca vector al globalizării, în vederea implementării proiectului minier în termeni rezonabili și la termene rezonabile, prin raportare la obiectivele acestei companii; (4) Apariția unor *efecte perverse* la punctul de întâlnire dintre local și global în cazul RMGC.

I.

GLOBALIZARE ȘI LOCALIZARE. FEȚELE GLOCALIZĂRII

Așa cum observam și într-un alt context, conceptul de globalizare pare a se defini de la sine, prin rădăcina sa, dată de cuvântul *global*, dar o incursiune, fie și scurtă, în eforturile de conceptualizare ne relevă o realitate contrară. Mai mult, acest concept este adesea asociat cu reacții atitudinale de tipul activismului antiglobalizare, de exemplu. (Pascaru, 2007, p. 15). Iată numai câteva aspecte care fac și obiectul secțiunii ce urmează.

1. GLOBALIZAREA – COMPLEXITATEA UNUI CONCEPT

În timp ce pionierii sociologiei s-au confruntat cu provocarea de a contribui la construcția societăților *naționale*, observa Van Der Bly, „pentru sociologii contemporani este o provocare contribuția la construirea unei societăți *globale*”. (Van Der Bly, 2005, p. 875). Pentru Van Der Bly „globalizare” este în esență un concept ambiguu, creând mai degrabă o acumulare de confuzii decât o acumulare de cunoștințe. (Van Der Bly, 2005, pp. 890-891). Ce pot face totuși sociologii în aceste condiții? În timp ce economiștii au definit cu mai mult succes globalizarea ca economie deschisă, considera Van Der Bly, „sociologii pot schimba dezbateră și considera ideea globalizării ca idee a *unei societăți deschise*, punând în discuție

parametrii empirici care indică nivelul de globalizare al unei societăți date.” (Van Der Bly, 2005, p. 891).

După cum am mai arătat (Pascaru, 2007, pp. 21-23), unele consecințe și posibile reacții atitudinal-valorice la globalizare au fost sintetizate la un moment dat într-un discurs nu lipsit de accente dure de către Bala Usman, profesor nigerian de drept. Bala Usman dorea să atragă atenția asupra valorii ideologice și politic-instrumentale a acestui concept, făcând legătura cu mentalitatea servilă a guvernanților țării sale. Pentru a învinge această mentalitate servilă, considera Usman, trebuia ca între altele să fie luat în discuție însuși conceptul de globalizare, impus forțat popoarelor sărace, subjugate din punct de vedere economic, politic și psihologic. Ideea criticată de Usman pare să fie în fond aceea a „farmecului” globalizării, care definește satul global și numeroasele lui virtuți, idee asociată cu cea a iminenței fenomenului. (Bala Usman, 1996).

Utilizând perspectiva antropologică și confirmând parcă spusele lui Bala Usman, Baltasiu vorbește de faptul că globalizarea „operează cu *structuri ale conștiinței colective* care trimit fie la arhetipuri și mituri, fie la elemente de sensibilitate ale acestora”. (Baltasiu, 2009, p. 29). Sociologul român arată mai departe cum, în general, „discuțiile, filmele, politicile care relativizează importanța familiei, a națiunii ș.a. fac trimitere la elemente de substrat (arhetipale – maxime care structurează *marile colectivități* în mod inconștient, sau semiconștientizat prin practici, conduite, tipuri de gândire) ale ordinii sociale, adică la infrastructura arhetipală a lumii”, de unde descrierea globalizării drept „un *fenomen mental* care antrenează structuri sociale *generatoare* (intelectualitatea în special), *colportoare* (școala, intelectualii, media) și *țintă* (masele) ale unui tip de

mesaj care structurează ordinea socială per ansamblu.” (Baltasiu, 2009, p. 29).

Dar globalizarea, susține Schuerkens, nu înseamnă pur și simplu dizolvarea vieții lumilor locale, ci interacțiunea cu ele într-un fel de localizare, sau *glocalizare*, cum numesc unii cercetători acest amestec hibrid. (Schuerkens, 2003, p. 205).

Având vedere o serie de studii consacrate temei¹, Schuerkens ajunge la concluzia că legătura dintre forțele globale și existențele locale nu poate fi explicată doar prin transformarea structurală ci și prin forță. Aceasta înseamnă că, de pildă, angajamentul politic poate accentua fie perspectiva pe termen lung a globalizării, fie diversitatea existențelor naționale sau regionale. După Schuerkens, globalizarea este obținută prin dominarea unui element-sistem dat în detrimentul altora, sau prin acceptarea comună a standardelor globale. Totuși, observă Schuerkens, „este posibil ca globalizarea să nu furnizeze mecanisme de protecție pe termen lung pentru identități localizate în absența unor schimbări în contextele economice, politice, sociale și în fluxurile culturale globale”. (Schuerkens, 2003, p. 206). Scrie Schuerkens: „Pe termen lung, forțele globale ar putea cauza mari transformări în existențele locale. Pe termen scurt, mecanismele de protecție s-ar putea să contribuie la supraviețuirea câtorva aspecte ale lumilor locale” (Schuerkens, 2003, p. 206), fiind foarte importantă acceptarea necesității unei noțiuni cum este cea de *glocalizare*, care încearcă să

¹ Remarcile lui Schuerkens sunt note introductive la un număr tematic din *Current Sociology*, număr consacrat globalizării (May-July 2003).

include aspecte ale ambelor părți: forțe globale și existențe locale.

Paralel cu integrarea globală și importanța crescândă a nivelelor transnaționale, ne avertizează Schuerkens, noi putem descoperi o intensificare a diferențierilor locale. Aceste procese pot fi găsite în numeroase câmpuri sociale: economie, politică, mediu înconjurător, valori culturale etc. Ele pot fi, explică Schuerkens, o extindere a fortificării sau reinventării identității și tradițiilor culturale locale bazate pe elemente etnice, sociale sau religioase pe care le au în comun. Diferiți factori explică, după părerea lui Schuerkens, apariția acestor tendințe. De exemplu, grupurile locale pot interpreta legăturile globale și influența lor asupra elementelor locale ca un atac care duce la temeri nedefinite legate de cultura proprie: „Rapiditatea, mărimea schimbărilor globale și complexitatea sistemelor globale pot contribui mai departe la fortificarea unei dorințe de stabilitate și continuitate, accentul pus pe identitatea culturală locală putând genera un sentiment de stabilitate și siguranță în fața proceselor de globalizare.” (Schuerkens, 2003a, p. 217).

2. FEȚELE GLOCALIZĂRII

Literatura consacrată temei reține faptul că termenul de *glocalizare* a fost inventat de către profesioniștii în marketing din Japonia. Termenul în limba japoneză (*dochakuka*), într-o traducere mai literală, „conceptualizează relația dintre un comerciant străin și țara gazdă ca și intermediar, străinul acționând asupra culturii gazdă în încercarea de a fi perceput ca nativ.” (Wakefield, 2007, p. 8).

Wakefield, invocând site-ul web *The Glocal Forum*², mai reține faptul că glocalizarea atrage după sine o schimbare profundă în sistemul internațional, trecându-se de la un cadru bazat pe un echilibru de putere între statele naționale la un cadru de interese și nevoi locale, cu oportunități globale, actorii locali fiind luați în calcul în calitate de agenți ai schimbării. (Wakefield, 2007, p. 8).

Dezbaterile în jurul conceptului de glocalizare au uneori în centrul lor sloganul celebru deja „Gândește global, acționează local”, un prim efort spre a pune în legătură globalul și localul, în aprecierea lui Wakefield. Originea acestui slogan este ea însăși un subiect de dezbatere, unii susținând că David Brower, fondatorul *Friends of Earth*, a creat fraza ca primul său moto în 1969, alții atribuindu-l economistului Hazel Henderson. Cei mai mulți observatori însă, constată Wakefield, atribuie fraza lui Rene Dubos, microbiolog franco-american și fost consilier al Conferinței Națiunilor Unite asupra Mediului Uman din 1972. Dacă la început sloganul sugera schimbarea lumii prin acțiuni în cadrul comunităților locale, în timp „Gândește global, acționează local” a fost adoptat în afaceri și, pe măsură ce tot mai multe firme au intrat în arena internațională, accentul a fost inversat: entitățile economice l-au văzut în primul rând ca strategie la nivel mondial și numai în al doilea rând ca adaptare și acțiune locale. (Wakefield, 2007, p. 4).

Exemplele de răspuns direct la imperativul reflectat de acest slogan au în vedere, de pildă, McDonald's, care promovează produse cu specific local precum McItaly hamburger în Italia, Maharaja Mac în India, McLobster în

² <http://glocalforum.flyer.it/default.php>

Canada, Ebi Filit-O în Japonia. Așa a apărut probabil și ideea McMicului în România³. Alte trimeri sunt la Disneyland, care, după o perioadă fără prea mare succes la Hong Kong, a făcut eforturi deosebite pentru a satisface gustul localnicilor prin reduceri de prețuri, prin adaptarea la obiceiurile chineze locale și la practicile de lucru specifice, schimbând până și decorurile sau instalațiile parcului⁴. Din sloganul amintit, în căutarea unui termen mai scurt, se va naște și cuvântul *glocalizare*, apreciat la un moment dat drept „unul dintre cuvintele cele mai grotești pe care lumea academică a reușit să-l inventeze”, implicând tot felul de disconforturi lingvistice și cognitive. (boyd, 2006). Marginalizată un timp, vocabula *glocalizare* revine în dezbateri în strânsă legătură cu nevoia de adaptare culturală. (Wakefield, 2007, p. 6).

Analizând pozițiile altor specialiști în legătură cu tema, Wakefield reține și faptul că glocalizarea reprezintă necesitatea ca multinaționalele să fie globale și locale în același timp. Aceasta deoarece în timp ce globalizarea este o mișcare spre centralizare, glocalizarea este o mișcare spre descentralizare. Creșterea neîncetată a multinaționalelor a adus cu sine perceperea unor amenințări de către comunitățile locale,

³ A se vedea și: „De ZIUA MUNCII McDonald's a lansat micul cu muștar...”,

<http://www.gandul.info/stiri/de-ziua-muncii-mcdonald-s-a-lansat-micul-cu-mustar-cum-arata-mcmic-ul-de-1-mai-10828905>

⁴ A se vedea Glocalisation Examples – Think Globally and Act Locally, Business and Management Case Studies, <http://www.casestudyinc.com/glocalization-examples-think-globally-and-act-locally>

victime ale unei „comercializări înfiorătoare”, venind apoi timpul când entitățile multinaționale au trebuit să se alinieze la opțiunile locale. (Wakwfield, 2007, p. 7).

La nivelul strategiilor economice termenul de glocalizare pune în conexiune mobilitatea investițiilor de capital, tot mai intensă în ultimii ani, cu imobilitatea contextelor regionale diverse. Se apreciază că, în acest context de creștere a mobilității investițiilor, „factorii regionali imobili au și ei o importanță tot mai crescută, noțiunea de glocalizare reflectând perspectiva regională”. (Knödler și Albertshauser, 2001, p. 7). Se remarcă totodată faptul că noul concept de *glocalizare* „este aproape necunoscut în științele economice”, Banca Mondială fiind cea care „plasează *localizarea* alături de *globalizare* și atrage atenția publicului asupra ideii de *glocalizare*” (Knödler și Albertshauser, 2001, p. 7). Nu se poate vorbi însă de o teorie a glocalizării, după cum observă și cercetătorii germani, „elaborarea unei asemenea teorii presupunând din partea economiștilor o aplecare concomitentă asupra demersurilor teoretice cu privire la globalizare și asupra celor cu privire la dezvoltarea regională.” (Knödler și Albertshauser, 2001, p. 8).

Swyngedouw aprecia la un moment dat că *glocalizarea* se referă la un dublu proces: (1) Reglementările sunt transferate la nivel național, urcând spre niveluri supra-naționale sau globale și coborând la nivelul individual sau spre configurații locale și regionale; (2) Activitățile economice și corporațiile devin, în mod simultan, mai localizate (regionalizate) și mai transnaționale. (Swyngedouw, 2004, p. 25). Astfel, aceste procese, considera Swyngedouw, „nu pot fi separate de glocalizarea nivelurilor de guvernare.” (Swyngedouw, 2004, p. 38).

Sucháček pleacă în analiza glocalizării de la delimitarea fordismului de post-fordism, perioade distincte în evoluția societății contemporane, cu accent pe mutațiile produse în ierarhia nivelurilor decizionale majore. El apreciază că una dintre caracteristicile cele mai importante ale perioadei fordiste a fost „poziția dominantă a nivelului statului național în formarea realității socio-economice și politice”, statul național „fiind conceput ca o scală aproape naturală” de gestionare a proceselor naționale și internaționale deopotrivă. Intrarea în criză a fordismului și ascensiunea post-fordismului au implicat o schimbare de nivel teritorial (*territorial re-scaling*) substanțială a unor serii de reglementări. În aceste condiții apare și fenomenul glocalizării, care trebuie înțeles „ca un proces, care implică numeroase conotații de ordin economic, instituționale și socio-culturale”, anumite forme particulare ale proceselor globale putând fi observate în comunități concrete, în timp ce polaritatea între global și local este tot mai puțin clar conturată. (Sucháček, 2008, p. 12).

Așa cum rezultă din însăși construcția conceptului, glocalizarea cuprinde două procese: *globalizarea* și *localizarea*. Sucháček remarcă în legătură cu acest aspect: „În timp ce localizarea se referă la ființele umane, subiecții individuali, la organizații, comunități sau așezări, globalizarea cuprinde procesele planetare”. Dar, subliniază autorul citat, „cauzele care stau la baza proceselor globale pot fi întotdeauna găsite în comunități specifice”. (Sucháček, 2008, p. 12). Este contextul în care, observă Sucháček, se vorbește de „regiuni de învățare” (*learning regions*) sau „regiuni inteligente” (*intelligent regions*), ele reflectând actuala realitate economico-teritorială și interconectând globalul și localul. (Sucháček, 2008, p. 12).

Este subliniat în context faptul că „forțele globalizării și cerințele de competitivitate ale globalului s-au dovedit a fi vehicule puternice pentru elitele economice, care vizează o productivitate mare, salarii mici și un stat absent. Astfel, companiile sunt în același timp intense la nivel local și global, reducerea baremelor de reglementare a muncii și, prin consecință, a reproducerii sociale corespunzând cu o „scară tot mai mare în organizarea economiei și a forțelor de producție.” (Sucháček, 2008, p. 12). Interesele pecuniare, avertizează Sukacek, sunt cu siguranță „una dintre forțele de orientare a glocalizării.” (Sucháček, 2008, p. 13).

Pentru Bogomir Novak, întrebarea este „dacă în diferitele forme de glocalizare este posibil un neo-umanism acceptabil pentru toți?” (Novak, 2005, p. 402). Aceasta pentru că, lăsată de capul ei, „globalizarea nu este un proiect al unei societăți sănătoase”, concurența sălbatică și diferențierea socială fiind mereu în creștere. (Novak, 2005, pp. 402-403). Novak crede că o lume modernă glocalizațională (*a modern glocalisational world*) este multi-polară din următoarele considerente: (1) *Este împărțită între global și local*, pe de o parte oamenii fiind împreună precum într-un sat, iar pe de altă parte fiind atașați la spațiul care le conferă identitate; (2) *Este împărțită între universal și particular*, lumea dorind un mod uniform de viață, prin ștergerea urmelor trecutului, în același timp oamenii fiind în căutarea acelor valori marcate de tradițional; (3) *Este împărțită în pe termen-lung și pe termen-scurt*, planificarea pe termen-lung fiind necesară pentru dezvoltarea unui sat global, dar în același timp se cer zi de zi decizii pe termen scurt; (4) *Este împărțită între dezvoltarea fără precedent a cunoștințelor și capacitatea limitată a ființei umane de a le absorbi*; (5) *Este împărțită*

între *spiritual* și *material*, o persoană centrată pe consum devenind pustie (*empty*) și trebuind să caute din nou profunzimea spirituală; (6) *Este împărțită între transmisiv și transformațional*. (Novak, 2005, pp. 408-409).

Novak ține să sublinieze faptul că trebuie să vedem în glocalizare atât elemente pozitive cât și elemente negative (Novak, 2005, pp. 408-409). În raport de alte puncte de vedere, cum fi cel al lui Wakefield, noi am fi poate tentați să simplificăm, spunând că globalizarea este rea în timp ce glocalizarea este bună.

Din punctul nostru de vedere, putem duce discuția despre globalizare și glocalizare în domeniul complex al strategiilor. În fapt, o companie cu pretenții globale, poate adopta la un moment dat *strategia globalizării*, cucerind localul prin intermediul statului național, care elaborează norme favorabile ei și favorabile sau nu localului, sau *strategia glocalizării*, cucerind direct localul, care îi va deveni aliat în determinarea statului național la a emite norme favorabile specifice. De exemplu, dacă ne gândim la agitata toamnă din România anului 2013, observăm cum RMGC a schimbat strategia de la una a glocalizării la una a globalizării, forțând mâna statului român în vederea unor legiferări favorabile, fapt care va duce la un eșec răsunător. A persistat în strategia globalizării o companie precum Chevron, cu gazele de șist, iar reacțiile localului au fost nu numai omniprezente ci și violente pe alocuri. Vom reveni asupra acestor aspecte atunci când vom încerca să conturăm unele concluzii ale lucrării față.

II.

ROȘIA MONTANĂ ÎN SPECIFICUL MUNȚILOR APUSENI

Vom prezenta în capitolul de față câteva repere monografice ale Roșiei Montane alături de rezultatele unor cercetări care au conturat, în anumite linii, specificul comunei Roșia Montană sau al zonei Munților Apuseni din care face parte, în cercuri mai restrânse sau mai largi, în funcție de domeniul fundamental de activitate la care ne raportăm, respectiv mineritul sau creșterea vitelor. Acesta din urmă este frecvent văzut ca o alternativă la proiectul RMGC, alături de turism.

1. ROȘIA MONTANĂ. REPERE GEOGRAFICE, ISTORICE ȘI ETNOLOGICE

Comuna Roșia Montană este situată în partea de nord-est a Munților Metaliferi și a poligonului aurifer „care se întinde de la Caraci (județul Hunedoara) la Baia de Arieș și Zlatna (județul Alba)”, în apropierea orașelor Abrud și Câmpeni. (Sîntimbrea și Bedelea, 2002, p. 13).

În componența comunei intră 16 sate și cătune răspândite pe o suprafață de 5168 hectare: Corna, Bunta, Dăroaia, Gura Roșia, Coasta Henții, Curături, Cărpiniș, Soal, Vârtop, Gârda Bărbulești, Iacobești, Ignățești, Țarina, Bălmoșești, Blidești și Roșia Montană. Populația numără în jur

de 5000 de locuitori, ocupația de care se lega principală sursă de venit fiind, până la un moment dat, mineritul¹.

Vechimea extracției aurului la Roșia Montană, consideră Sîntimbreaan și Bedelea, „se pierde în cenușiul epocii fierului, când scito-agatârșii și geto-dacii, primii locuitori ai acestor meleaguri, extrăgeau aurul și argintul din aluviunile râurilor Mureș și Arieș” și foarte probabil că, dată fiind geomorfologia terenului, forma și poziția zăcămintului, concentrațiile cele mai mari fiind aproape de suprafață, extragerea aurului se făcea încă de atunci și din zăcămint. (Sîntimbreaan și Bedelea, 2002, pp. 15-16). Peste tot în bazinul Roșia Montană unde sunt prezente mineralizațiile aurifere, mai observă autorii citați, se întâlnesc însă lucrări datând cu pregnanță din epoca romană (Sîntimbreaan și Bedelea, 2002, p. 16), aceste lucrări nefiind doar rezultat direct al extracției de minereu, ci și fortificații sau căi de comunicații strâns legate de această activitate. (Moga, 2001).

Se apreciază că descoperirile cele mai relevante s-au făcut între anii 1786-1855, când au fost găsite în minele de aur de la Roșia Montană tăblițele cerate, „vestigii deosebit de importante pentru cunoașterea vieții cotidiene și a organizării social-juridice a minerilor din antichitate.” (Sîntimbreaan și Bedelea, 2000, p. 16). Descoperirile de vestigii romane au continuat, mai ales prin lucrările proiectului „Alburnus Maior”, coordonat de Muzeul Național de Istorie a României și susținut din punct de vedere financiar de compania Roșia Montana Gold Corporation (Damian, 2003), proiect bine apreciat ulterior de către specialiști independenți, inclusiv

¹ În 2006, întreprinderea minieră din Roșia Montană (Roșia Min) a fost închisă și cei mai mulți dintre salariații ei au fost disponibilizați.

membri ai Academiei Române din domeniul arheologiei și istoriei sau cel al artei și arhitecturii².

Revenind la firul istoric, reținem că după retragerea romanilor din Dacia (271-275), „activitatea minieră a continuat cu intensități diferite, mineritul fiind ocupația de bază a populației băștinașă”. (Sîntimbrea și Bedelea, 2002, p. 24). Dar, se presupune, dat fiind faptul că regiunea a fost cutreierată de popoare dornice de îmbogățire, pentru a putea rezista invadatorilor, locuitorii s-au retras o vreme în munți. Astfel s-ar explica, în opinia autorilor citați, de ce trec aproape zece secole fără o informație cât de cât certă despre mineritul de aici. (Sîntimbrea și Bedelea, 2002, p. 24).

Se mai reține faptul că „începând cu secolele XVI-XVII se realizează o serie de inovații importante la instalațiile de șteampuri, prin roata hidraulică, după modelul morilor cu apă, progrese deosebite în tehnica minieră producându-se din momentul în care se trece la utilizarea prafului de pușcă, în secolul al XVI-lea” (Sîntimbrea și Bedelea, 2002, p. 24).

Până la începutul secolului al XVIII-lea, mineritul a fost practicat la Roșia Montană numai de asociații particulare. Camera imperială austriacă hotărăște, în 1789, ca statul să se implice în finanțarea și executarea de noi galerii, exploatarea aurului urmând să se facă de către asociațiile particulare, implicarea statului însă amplificându-se în secolul al XIX-lea. (Sîntimbrea și Bedelea, 2002, p. 24).

² A se vedea *Patrimoniul cultural din Roșia Montană. Stare de fapt și perspective reale* (2011), document elaborat de către Grupul Independent pentru Monitorizarea Patrimoniului Cultural din Roșia Montană, grup din care au făcut parte și academicienii Răzvan Teodorescu, Alexandru Vulpe și Ioan Aurel Pop.

Mineritul din Roșia Montană, semnaleză Sîntimbrea și Bedelea, a fost prezent la Expoziția Mondială de la Paris din anul în 1899 „cu 12 planșe ilustrând mina statului și o colecție de flori de mină cu aur care a impresionat vizitatorii.” (Sîntimbrea și Bedelea, 2002, p. 25).

Exploatarea Sfînta Cruce din Orlea se va reorganiza în anul 1933, în baza legii minelor din 1924, sub numele Minele Statului din Roșia Montană. Extracția minereului în paralel de către asociațiile particulare și stat continuă până în anul 1948, când zăcămintul trece numai în proprietatea statului, fiind exploatat prin Întreprinderea Minieră Roșia Montană care, așa cum arătam într-o notă anterioară, a activat până în anul 2006. În incinta exploatării miniere a fost amenajat, în 1981, muzeul mineritului. (Sîntimbrea și Bedelea, 2002, p. 25).

De interes deosebit este, în acest context al evoluției istorice, dimensiunea etnologică a Roșiei Montane. Un studiu remarcabil în legătură cu această dimensiune s-a realizat de către o echipă condusă de dr. Paula Popoiu³.

Studiul etnologic a vizat satele Roșia Montană și Corna, oprindu-se la un moment dat și asupra locuirii din cele două așezări. Etnologii au remarcat îndeosebi faptul că repertoriul tipologic al locuințelor evolua de la formele tradiționale, specifice Munților Apuseni, la forme specifice arhitecturii de

³ Din colectivul care a realizat studiul etnologic au mai făcut parte: dr. Doina Ișfănoni, dr. Georgeta Stoica (coordonatori științifici), Magda Molnar, Cristian Balasan, Vasile Munteanu, Ciprian Crișan, Mirela Lebu, Ada Maria Popa, Anca Nițoi, Emanuel Costoiu, Daniela Biciușcă. A se vedea și *Roșia Montană. Studiu etnologic*, București, DAIM, 2004.

târg (cu precădere în satul Roșia Montană): (1) *Casa cu o singură încăpere*, cu sau fără târnaț în dreptul intrării, o formă arhaică a locuinței, răspândită mai ales în alte sate ale zonei Munților Apuseni, a putut fi identificată într-un singur exemplar la Roșia Montană, deasupra Muzeului Mineritului. Conform informației primite de la ghidul muzeului, spun cercetătorii etnologi, aceasta reprezenta cea mai veche locuință din sat și aparținuse familiei unui miner sărac; (2) *Casa cu o cameră de locuit și cămară*, era un tip frecvent în satul Corna, dar nereprezentativ pentru Roșia Montană. Casa de acest tip era supraînălțată pe pivniță, în funcție de panta terenului (*Studiu etnologic*, 2004, pp. 26-27); (3) *Casa cu două încăperi și cămară, construită pe temelie supraînălțată* reprezenta tipul cu cea mai mare frecvență, atât în Roșia Montană cât și în Corna. Supraînălțarea temeliei din piatră la acest tip de case era determinată în parte de relieful neregulat, în parte de ocupația principală – mineritul aurifer. Era vorba de amenajarea *pivniței cu jomp*, bazin cu apă necesar spălării măcinșului aurifer de la șteampuri (*Studiu etnologic*, 2004, p. 27); (4) *Modernizările* (adăugarea de noi spații destinate locuirii sau pentru depozitare, adăugarea unui nivel în plus etc.) au avut drept punct de plecare, în opinia specialiștilor etnologi, modelul de locuință tradițională prezentat anterior și anume casa cu două încăperi, cămară și târnaț, supraînălțată pe pivniță sau cu soclu înalt. O casă din Corna, cunoscută și sub numele de *casa cu filigorie*, reprezenta un element inedit în peisajul arhitectural al zonei, filigoria fiind un element de diferențiere socială, simbol al unei situații economice prospere a celui care deținea casa. Filigoria, adăugată construcției ulterior, avea un rol preponderent decorativ, realizând în același timp trecerea

dintre scara de acces dinspre curte și târnaț. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 28).

În afara acestor tipuri tradiționale de locuință, specifice pentru toată zona Munților Apuseni, constatau etnologii, în Roșia Montană se întâlneau tipuri mai puțin obișnuite în lumea rurală moștească: „clădiri cu două nivele, având la parter spații comerciale sau ateliere meșteșugărești, construite din piatră, cărămidă, sau piatră și lemn, clădiri caracteristice micilor târguri și spațiilor urbane” (*Studiu etnologic*, 2004, p. 28). Cât despre modernizarea locuinței în Roșia Montană, remarca echipa de etnologi, ea începuse mai devreme decât în zonele învecinate, fiind „un reflex firesc al unei ocupații aducătoare de prosperitate și care implica și un nivel mai mare de reprezentativitate socială: mineritul aurifer.” (*Studiu etnologic*, 2004, p. 28).

În ceea ce privește anexele gospodărești, etnologii remarcă faptul că ele aveau ca element comun în cele două localități (Roșia Montană și Corna) dimensiunea redusă, datorită faptului că ocupația principală a locuitorilor era mineritul. Cele mai frecvente erau grajdurile pentru 1-2 vaci, cu sau fără șură, bucătăriile de vară, cu sau fără cuptor, și anexele mici de genul cocini și cotețe. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 29).

În Roșia Montană puteau fi întâlnite la un moment dat toate construcțiile administrative și de agrement „specifice unei localități transilvănene prospere” (*Studiu etnologic*, 2004, p. 30). Etnologii subliniau faptul că la Roșia Montană, acestea erau grupate, atât cât permitea configurația așezării dependente de relieful accidentat, în centrul civic al localității, clădirile de utilitate publică remarcându-se prin dimensiunea mare și grija pentru decorarea fațadelor cu elemente inspirate

de stilurile arhitectonice la modă, regăsite la construcțiile din orașele apropiate, în special în Alba Iulia. Erau predominante elemente neoclasiche și baroce, pătrunse pe filieră austriacă. Materialul de construcție preponderent îl constituia piatra și cărămida, dovadă a existenței unei comunități cu un nivel economic crescut. Asemenea construcții erau: primăria, școlile confesionale (germană și maghiară) și *Casina*, o clădire rezervată agrementului, inclusiv jocurilor de noroc, dotată cu grădină de vară, sală de bal și chioșc pentru orchestră. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 30).

Unul dintre scopurile cercetării etnologice de la Roșia Montană a fost și urmărirea impactului potențial asupra ambientului construit, ca urmare directă sau indirectă a activității de exploatare minieră la Roșia Montană. În acest scop, mărturiseau specialiștii implicați, s-a analizat modul în care ar fi posibilă armonizarea propunerilor din scenariul de dezvoltare a zonei în viziunea RMGC (în sensul revitalizării ca zonă minieră legată de exploatarea potențialelor zăcămintele aurifere) cu ambientul construit și modul de viață al celor de aici. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 65).

Se aprecia că transformările petrecute în mediu vor fi semnificative, afectând radical modul de viață al locuitorilor care urmau să fie strămutați⁴. Implantarea lor într-un alt mediu, considerau etnologii, trebuia să poarte pe cât posibil amprenta vechiului sit, pentru a evita deșchidarea bruscă, cu efecte catastrofale, mai ales asupra populației mature. În acest scop erau recomandate discuțiile cu populația, pentru a se găsi cele mai adecvate soluții în privința tipului de locuință,

⁴ Etnologii fac trimitere la noua așezare pe care RMGC a proiectat-o la Piatra Albă.

un tip concordant cu ocupațiile și specificitatea modului de viață al țăranimii din Munții Apuseni. În fiecare gospodărie exista și câte o mică grădină de legume și câțiva pomi fructiferi pentru nevoile curente ale familiei, lucru de care trebuia să se țină seamă în amenajarea de eventuale noi așezări, calculându-se lotul familial nu doar pentru perimetrul construit, ci și pentru cel cultivat. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 66).

În baza investigațiilor etnologice întreprinse în comuna Roșia Montană, specialiștii considerau că multe dintre construcțiile existente în zonele Roșia Piață, Berg, Brazi, Roșia centru și satul Corna erau monumente arhitectonice de o valoare deosebită, mărturii de viață și civilizație rurală inconfundabile.

Ca urmare, autorii studiului etnologic propuneau (pp. 68-69): (1) Conservarea in situ a pieței și a unei părți dintre monumentele amplasate pe strada Brazilor și în cartierul Berg, întrucât aici este conservat cel mai bine specificul de așezare prosperă, în care s-a practicat exploatarea mineritului aurifer; (2) Strămutarea de monumente valoroase, din zona afectată de viitoarea exploatare minieră, într-o altă zonă vizată pentru relocare; (3) Organizarea unui muzeu care să prezinte istoria și memoria comunei Roșia Montană de la prima atestare documentară și până la eventuala dezafectare a localității; (4) Organizarea unei campanii de achiziționare a patrimoniului mobil etnologic specific practicării mineritului aurifer, precum și agriculturii, creșterii animalelor, industriei casnice textile, croitoriei, cizmăriei etc., apoi specific unor mărturii de viață spirituală (fotografii, obiecte de cult și ceremonial, costume populare, uniforme, ținută de paradă etc.); (5) Organizarea unei campanii de salvare a elementelor de arhitectură (stâlpi, feronerie, tâmplărie etc.), a pieselor de mobilier, a corpurilor

de iluminat specifice, a firmelor vechi și a altor artefacte cu valoare culturală.

Ne vom opri în cele ce urmează asupra unor aspecte de viață spirituală relevate de către studiul etnologic amintit.

Românii, maghiarii, germanii, slovacii, evreii, remarcă autorii studiului, „au conviețuit secole de-a rândul într-o comunitate în care erau prezente nu mai puțin de cinci confesiuni (ortodocși, romano-catolici, greco-catolici, luterani și unitarieni), fără probleme deosebite, lucru explicabil poate prin faptul că dincolo de apartenența etnică și religioasă, ei făceau parte dintr-o categorie profesională caracterizată printr-un grad mai mare de solidaritate”, numărul mare de căsătorii interetnice și interconfesionale fiind considerat un argument în sprijinul celor menționate. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 48).

Dincolo de aspectul etnic, minerii din familiile vechi, de prestigiu, și care locuiau în partea centrală a comunei (Roșia Piață, Berg, Brazi), aveau mari rezerve în a primi în rândurile lor pe *lăturenii* (cei din regiunea extravilană a Roșiei) sau *viniturile* (cei proveniți din alte zone ale țării în încercarea de a se aventura în activitatea minerească și dornici de îmbogățire rapidă), se mai consemnează în studiul etnologic aflat în atenția noastră. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 48).

Noi vom identifica existența unei asemenea fisuri intracomunitare la Roșia Montană în urma analizei unei serii de interviuri realizate foarte recent în cartierul Recea din Alba Iulia, acolo unde o parte dintre locuitori au fost strămutați. (A se vedea Capitolul IV, secțiunea *Cartierul strămutaților*, în lucrarea de față).

Viața de la Roșia Montană, apreciau etnologii citați, se derula adesea ca în toate zonele cuprinse de febra aurului, cu treceri rapide de la sărăcie la îmbogățire și la sărăcie din nou:

„După ce munceau scormonind pământul, poate ani în șir, nu puțini dintre îmbogățiții peste noapte cheltuiau rapid tot câștigul, revenind la sărăcia inițială. Se mai păstrează încă în memoria colectivă, la data realizării studiului, imaginea minerului interbelic care a dat lovitura și pleca la Abrud de unde, după ce petrecea un număr variabil de zile în localuri cu băutură și femei, se întorcea acasă în căruța plină cu muzicanți și cu buzunarele goale. Alții însă, chivernisindu-și banii, fie se stabileau în alte orașe (de regulă Alba), fie rămâneau în Roșia. Aici își ridicau case monumentale, folosind uneori chiar meșteri aduși din Ungaria, pe care le decorau cu feronerie comandată la Viena și le dotau cu piese de mobilier aduse tot din marile capitale ale imperiului. Își înmulțeau roțile de șteamp și-și cumpărau noi părți de mină.” (*Studiu etnologic*, 2004, p. 49). Un personaj intrat în legendă este Mickael Gritta care, în secolul al XVIII-lea, realizând o avere uriașă utilizase o bună parte din ea pentru a înzestra Roșia Montană și localitățile apropiate cu nu mai puțin de șapte biserici. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 49).

În perioada de maximă funcționare a șteampurilor (martie-octombrie), mai rețineau etnologii, „în tot timpul săptămânii, bărbații și femeile, dar și copiii mai mari munceau din greu la operațiunile legate de extragerea, măcinarea și alegerea aurului”, duminica însă și la sărbători, ei lepădând hainele modeste de lucru și se îmbrăcându-se după ultima modă. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 49).

Distracția favorită a tinerilor din Roșia Montană era reprezentată de balurile, de mai mică sau mai mare amploare, desfășurate pe la diferite saloane de dans din centru, de pe ulița Brazi, dar mai ales la *Casinou*. Inspirată, în opinia etnologilor, de balurile de la Viena, „aceste manifestări

reprezentau cel mai bun prilej pentru tineri de a flirta, iar pentru adulți de a se distra etalându-și hainele de gală”. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 50).

Uneori balurile erau precedate de piese de teatru puse în scenă fie de amatori locali, fie de trupe din alte orașe, dansul desfășurându-se de abia după sfârșitul piesei. Personal ne amintim faptul că și în anii optzeci la Roșia Montană exista o echipă de teatru amator, noi urmărind în acei ani un spectacol cu *Titanic Vals*, de Tudor Mușatescu, în regia medicului din comună.

Referindu-se doar la satul Corna, cercetătorii remarcă faptul că populația de aici, mult mai omogenă etnic și confesional decât cea din Roșia Montană, avea ca principală îndeletnicire tot extracția minereului aurifer, dar aici ocupațiile agricole, mai ales creșterea animalelor, avuseseră întotdeauna o pondere destul de însemnată. În cadrul profund rural oferit de această așezare, constatau etnologii, elementele de cultură orășenească au pătruns oarecum greu, astfel explicându-se faptul că aici s-au păstrat până în primele decenii ale secolului al XX-lea atât piese de port popular (utilizate în ceremonialul nunții), cât și obiceiuri specifice zonei. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 52).

Grupul de specialiști etnologi ținea să semnaleze și o serie de ceremonialuri și festivități cu tradiție în cele două comunități, ceremonialuri și festivități care, cel mai adesea, dublau unele sărbători religioase (pp. 52-54): (1) *Jocul fășingarilor*, desfășurat în seara Lăsatului de Sec care preceda intrarea în Postul Paștelui, și care constituia până pe la mijlocul secolului trecut un mult așteptat prilej de glume pentru tinerii din Roșia Montană; (2) *Aprinderea focurilor rituale*, denumite local *bolbote* pe dealurile Roșiei și ale Cornei

în seara de 9 martie, când în calendarul ortodox erau celebrați cei 40 de mucenici din Sevasta; (3) *Jocurile de Paști*, în următoarele două zile de după Sărbătoarea Învierii, petreceri comune de mai mare amploare desfășurate, dacă vremea era favorabilă, pe dealuri, spre tauri (vechile lacuri de decantare); (4) *Udatul fetelor*, un obicei preluat de la populația de etnie maghiară, și care consta în stropitul cu parfum sau cu apă al fetelor de către flăcăi (a doua zi de Paște) și al flăcăilor de către fete în ziua următoare; (5) *Majalis*, petrecere populară desfășurată la Roșia Montană sub forma unui picnic la iarbă verde de întâi mai, în Corna, unde activitățile agro-pastorale aveau un rol mai important, o petrecere similară având loc în momentul când urcau vitele la munte (aproximativ în aceeași perioadă cu majalisul roșian).

Dat fiind specificul minieresc al așezării, de o semnificație aparte era ziua de 4 decembrie, când calendarul ortodox o celebrează pe Sfânta Varvara, patroana minerilor. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 55).

Obiceiurile legate de evenimentele fundamentale din ciclul vieții, constatau realizatorii studiului etnologic, „au cunoscut și în acest spațiu o serie de mutații în ultimul secol”, forța tradiției fiind însă mai puternică în acest domeniu, comparativ cu obiceiurile conexe sărbătorilor calendaristice. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 56).

Ceremonia botezului copiilor se organiza în zonă într-un mod extrem de simplu, constând doar dintr-o slujbă religioasă desfășurată la biserică și în cadrul căreia chiar și copiii ortodocși nu erau cufundați în cazan, conform tradiției acestei confesiuni, ci doar stropiți, ca în ritualul catolic. Aici slujba de botez era de regulă urmată de o mică petrecere în familie, dar

care nu era punctată de nici un fel de momente rituale. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 56).

Nunta, după cum observau și cercetătorii etnologi, „este marcată de obicei în spațiul rural românesc de un număr relativ mare de rituri de trecere, menite să asigure un debut cât mai favorabil pentru noul cuplu”. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 56). În Roșia Montană, unde au predominat din cele mai vechi timpuri elementele de cultură orășenească, situația era oarecum diferită. În cele mai multe cazuri flăcăii se căsătoreau după efectuarea stagiului militar, iar fetele în jurul vârstei de 18-22 de ani. După ce tinerii hotărau să se căsătorească, venea momentul pețitului, moment în care „aspectele sentimentale lăsau de regulă loc celor pragmatice legate de averea deținută de familiile tinerilor”. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 57). De obicei, sâmbăta avea loc cununia civilă la primărie, iar nunta, care se desfășura a doua zi, era impregnată de un puternic caracter urban, fiind lipsită în Roșia Montană de întregul alai de obiceiuri ce caracteriza acest moment în zonele rurale. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 58).

În Corna acestui eveniment i se conferea o amploare mult mai mare. În săptămâna premergătoare, tânăra pereche, însoțită de *frații de mire* (prieteniile acestuia), îi invita pe gospodari la nuntă, cinstindu-i dintr-o ploscă de lemn. Pregătirile debutau propriu-zis miercuri, când se puneau la copt prăjiturile, continuând apoi joi și vineri, când se tăiau porcii din care se preparau aperitive: *maietele* (lebărul), toba, sarmalele și friptura ce urmau a fi servite la masă. Cel mai adesea masa mare avea loc la cort, dar în ultima vreme tot mai mult era preferat salonul de restaurant. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 58).

Înmormântarea. Conviețuirea în aceeași comunitate a credincioșilor de diferite confesiuni, subliniau etnologii, „își pusese în mod inevitabil amprenta asupra modului în care fiecare își îngropa morții, acesta căpătând o serie de trăsături comune”, elementele specifice nedisparând însă, astfel că se mai păstra încă obiceiul ca ortodocșii și romano-catolicii să fie înmormântați cu mâinile pe piept, iar protestanții cu ele pe lângă corp. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 59). Era semnalată de către etnologi și existența a două tipuri de priveghi, *priveghiul cu joc* și *priveghiul de jale*, cel din urmă desfășurat la moartea unui copil sau a unui tânăr, când toți erau copleșiți de pierderea suferită. În primul caz, priveghiul era punctat de momente comice în care, spre hazul tuturor, câțiva tineri „neinițiați” erau antrenați în jocuri destul de dure. Conform celor înregistrate de către etnologi, un astfel de joc consta în lovirea cu un prosop înnodat. De-a dreptul macabru, apreciau etnologii, era un alt joc, ce consta din legarea mâinii răposatului cu o ață, urmată de mișcarea acesteia în prezența câte unuia care, necunoscând trucul, se speria destul de tare. (*Studiu etnologic*, 2004, pp. 59-60).

La nivel de credințe, larg răspândită printre mineri era credința în *vâlve*, ale cărei reminiscențe se mai făceau încă simțite în zonă, după observațiile specialiștilor. Prin *vâlvă* se înțelegea un duh al băilor, care își făcea apariția sub diferite forme: femeie, bărbat, copil, animal sau se făcea remarcat doar prin zgomote. În general se considera că, dacă apariția era albă și strălucitoare, ea se arăta minerilor ce se rugau mult la Dumnezeu și le indica filioanele bogate în aur, cerându-le în schimb să păstreze secretul cu prețul vieții. În schimb, dacă vâlva se înfățișa neagră și întunecată minerilor mai răi la

suflet, ea le aducea în mod inevitabil o nenorocire. (*Studiu etnologic*, 2004, p. 61).

Fără a avea amploarea poveștilor cu vâlve, *credința în strigoi* (mai ales strigoaice), care iau *mana* vitelor, lăsându-le sterpe, a cunoscut o largă circulație în zonă, ecouri ale acestuia fiind prezente și la data cercetărilor etnologice la care facem referire. Strigoaicele erau localizate de către roșieni în zona extravilană, în *lătureni* sau în alte sate, printre populația care se ocupa mai ales cu creșterea animalelor.

La Roșia Montană, concluzionau cercetătorii care au elaborat studiul etnologic publicat în 2004, „a apărut și s-a dezvoltat de-a lungul timpului, pe fundalul bogățiilor aurifere legendare ale zonei, o viață mondenă după model occidental, cu baluri prețioase, dar grefată pe o activitate susținută de muncă tenace, efectuată în primul rând în vederea supraviețuirii, dar cu speranța, nicidecum abandonată, a îmbogățirii”, pragmatismul de sorginte germanică fiind permanent „dublat de aplecarea specific balcanică spre elementele ce dau culoare vieții, și în special către un întreg ansamblu de rituri, superstiții și credințe cu puternice rădăcini arhaice, toate acestea conferind unicitate și un farmec aparte acestui spațiu.” (*Studiu etnologic*, 2004, p. 63).

Fără a insista aici și acum, amintim faptul că Roșia Montană și împrejurimile, viața și credințele de aici, au inspirat numeroși scriitori români, între ei detașându-se Ion Agârbiceanu prin realismul scrierilor sale, un realism susținut și de un fantastic aparte, „unde eroii, oameni obsedați de mirajul aurului, își pierd echilibrul sufletească și, mai ales, se abat de la condiția firească a existenței în acest spațiu” (Grosu, 2013, p. 75).

2. EPOCA DE AUR A AUTARHIEI ROMÂNEȘTI

Aria din Munții Apuseni care cuprinde și Roșia Montană a mai făcut obiectul unor mari restructurări rezidențiale în anii comunismului, când s-a ridicat Combinatul Minier al Cuprului Roșia Poieni (CMCRP). Acest gigant industrial era într-o anumită măsură și expresia politicii autarhice pe care o promovau comuniștii, calitatea minereului fiind slabă și costurile de extracție foarte ridicate.

În deceniul opt al secolului trecut, când se pregătea proiectul acestui combinat, o echipă de sociologi clujeni, condusă de Ion Aluaș, a realizat o serie de cercetări de teren menite să contribuie, între altele, și la o mai bună cunoaștere a opțiunilor rezidențiale și profesionale ale locuitorilor zonei ce urma să fie afectată⁵.

Sociologii clujeni plecau atunci de la considerentul că amplasarea în teritoriu a unor obiective industriale importante are consecințe umane apreciabile, determinând importante restructurări socio-profesionale, frecvent și spațiale, prin fluxurile de migrație declanșate.

Construcția CMCRP reclama, conform proiectului inițial, dislocarea unui număr important de localități, cu 8855 de

⁵ Aluaș, I., coord., f.a., *CMCRP – Ancheta sociologică*, manuscris aflat în posesia autorului lucrării de față. A se vedea și Aluaș, 2012. Referințele din această secțiune sunt majoritatea corelate cu editarea cvasicompletă din 2012, în mod excepțional fiind făcute și trimiteri la documentul în manuscris.

locuitori (4732 în complexul Roșia Poeni⁶ și 4132 în complexul Mihoiești⁷).

Aria cercetării realizate de către sociologii de la Universitatea din Cluj cuprindea localitățile din zona obiectivelor industriale (exploatare la suprafață, iazuri de decantare, halde de steril, lac de acumulare etc.). A fost cuprinsă în universul investigației întreaga populație cu domiciliul stabil în aria considerată, deci și persoanele care temporar erau plecate de acasă (elevi, militari etc.).

Ca unitate de bază în investigație a fost considerată familia, plecându-se de la ipoteza că „în una și aceeași gospodărie (sau grup familial), pot exista familii cu opțiuni specifice referitoare la viitorul lor rezidențial”. Familia a fost definită ca unitate de producție și de consum de sine stătătoare și a fost privită esențial „din punctul de vedere al capului de familie, considerat principalul agent de decizie în problemele ivite în familie”. (Aluaș, 2012, p. 348).

Ancheta sociologică a vizat câteva obiective principale precum: (1) Cunoașterea opțiunilor rezidențiale ale populației; (2) Cunoașterea opțiunilor profesionale; (3) Determinarea situației materiale a familiilor din zonele supuse cercetării; (4) Cunoașterea caracteristicilor demografice și socio-profesionale ale întregii populații care urma să fie strămutată. (Aluaș, 2012, p. 347).

Ancheta a cuprins 4732 de subiecți, aparținând la 1436 de familii și 1245 de gospodării rezidente pe teritoriul a nouă viitoare obiective industriale: 1. Valea Ștefanca, Valea Mușca, 3. Valea Șesei, 4. Valea Vinții, 5. Geamăna, 6. Muntari, 7.

⁶ Zona de exploatare și prelucrare a minereului de cupru.

⁷ Zona lacului de acumulare care urma să deservească combinatul.

Lupșa-Hădăraș, 8. Valea Lupșii, 9. Mihoiești. Aceste obiective erau situate în raza a trei comune (Bistra, Lupșa, Bucium) și a orașului Câmpeni. (Aluaș, 2012, p. 350).

Dintre rezultatele foarte bogate ale cercetărilor vom reține pentru cele ce urmează doar câteva aspecte privitoare la opțiunile rezidențiale.

Echipa de sociologi clujeni ținea să semnaleze mai întâi caracterul relativ al valorii predictive a răspunsurilor legate de opțiunile rezidențiale și profesionale ale populației cercetate. Aceasta din mai multe motive, dintre care reținem: (1) Opțiunile erau exprimate de către subiecți în mod oarecum „improvizat”, insuficient cumpănit, în cadrul unui interviu care cuprinsese și multe alte chestiuni, subiecților fiindu-le prezentată o situație ipotetică (*Ce ar face dacă s-ar deschide șantierele...*) și cerându-li-se un răspuns imediat, fără ca membrii unei familii să fi avut răgazul de a se consulta reciproc. În multe cazuri, unii membri ai familiei nefiind prezenți în momentul anchetei, opțiunile acestora fuseseră declarate de aparținătorii lor; (2) Chiar admitând faptul că răspunsurile date de subiecți ar exprima în mod fidel opțiunile rezidențiale și profesionale pentru situația viitoare ce le-a fost prezentată, „exista posibilitatea ca în răstimpul dintre momentul efectuării anchetei și până la apariția efectivă a situației în care opțiunea trebuie realizată, subiecții să-și schimbe opiniile și intențiile, din motive subiective sau obiective”, putând interveni între timp „modificări în starea lor de sănătate, în situația lor familială, în pregătirea lor școlară etc., care să determine anumite modificări ale opțiunilor profesionale.” Exista în același timp o relativ ridicată probabilitate a temeiniciei și constanței opțiunilor majorității subiecților cercetați. Dat fiind numărul mare al

celor cuprinși în aria cercetării, „era foarte probabil ca eventualele inconstanțe individuale să nu modifice în mod esențial aspectele statistice ale rezultatelor.” (Aluaș, 2012, p. 361).

În ceea ce privește rezultatele propriu-zise ale anchetei, se constata mai întâi faptul că din totalul de 1436 familii (capi de familie), 164 nu-și exprimaseră nici un fel de opțiune rezidențială, 97 manifestaseră una vagă („merg unde merg și alții”) iar 26 declaraseră că nu doreau să părăsească localitățile de domiciliu. Din totalul de 4732 persoane, 531 (11,22%) nu răspunseseră, 313 (6,61%) dăduseră un răspuns vag iar 87 (1,81%) refuzaseră strămutarea. (Aluaș, 2012, p. 361).

Din totalul familiilor și persoanelor, 501 (34,89%), respectiv 1647 (34,89%) optaseră pentru rezidență în zonă, 274 familii (19,8%) respectiv 935 persoane (19,76%) optaseră pentru localități din județul Alba, dar în afara perimetrului zonei obiectivelor, 400 de familii (27,86%) respectiv 1306 persoane (27,60%) își manifestaseră dorința de a se muta în alte județe. Sociologii clujeni admiteau și faptul că populația „non-optantă” și indecisă (261 familii și 844 persoane) era „susceptibilă de convingere la a rămâne în zona obiectivelor în mai mare măsură decât cea care optase deja pentru o rezidență în afara perimetrelor obiectivelor.” (Aluaș, 2012, p. 362).

Detaliind analiza populației care rămânea în zona obiectivelor industriale, se constata că majoritatea familiilor (capilor de familie) și a persoanelor (40,32% respectiv 41,89% din totaluri) alegeau orașul Câmpeni drept nouă reședință. Pe locul doi, după Câmpeni, se situa Bistra cu 31,54% respectiv 32,17% din opțiuni, pe locul trei – Abrudul cu 11,77% respectiv 9,83% din opțiuni, pe locurile următoare situându-se, cu un

număr mic de opțiuni, alte câteva localități din zonă (Bucium, Sălciua, Baia de Arieș și altele). (Aluaș, 2012, p. 362-363).

Cei care potențial rămăneau în zona obiectivelor alegeau, în proporție de 51.49% (258 de familii), respectiv 51,73% (852 persoane) viitorul lor de reședință în mediul urban iar restul în mediul rural. Se presupunea însă că, în cazul amplasării complexului economic în zonă, Bistra va intra într-un proces rapid de urbanizare și era probabil ca în momentul strămutării efective ponderea populației mutate *la oraș* să fie fi mult mai mare. În orice caz, se pronostica un proces accentuat de deruralizare, respectiv de urbanizare, a populației din zona obiectivelor. (Aluaș, 2012, p. 363).

Județele cele mai căutate erau Clujul și Timișul, care dețineau 12,21% respectiv 10,71% dintre opțiuni, celelalte județe figurând în lista preferințelor rezidențiale cu procente mici pentru un total de 220 de opțiuni. În județul Alba, dincolo de perimetrul obiectivelor, cele mai solicitate localități erau Unirea și Șard⁸.

Sociologii clujeni țineau să atragă atenția asupra faptului că în condițiile în care 50% din totalul familiilor și persoanelor intenționau să părăsească și ar fi putut părăsi zona obiectivelor, se contura într-o măsură oarecare „pericolul unui vid demografic care putea afecta printre altele forța de muncă din zonă”. Se cerea, în consecință, „un sistem complex de măsuri, inclusiv publicitare, pentru a preveni plecarea masivă de populație din zonă.” (Aluaș, 2012, p. 363).

Iată însă câteva particularități ale opțiunilor rezidențiale la nivel familial: (1) În cazul familiilor cu 3-4 membri erau mai mulți cei care își propuneau să plece decât cei care își

⁸ Mențiune în manuscrisul original.

propuneau să rămână; (2) Femeile erau mai decise decât bărbații să evadeze din centrul munților cât mai departe, în alte județe; (3) Se putea remarca o oarecare îmbătrânire a populației care își fixa opțiunile în zona de amplasare a obiectivelor industriale; (4) Grupa de vârstă care putea sta în centrul atenției noului combinat, ca o rezervă pentru școlile de calificare și recalificare (15-29 de ani) depășea, prin ponderea ei în populația optantă pentru zona obiectivelor (22,77%), ponderea pe care o deținea în populația care avea altă opțiune; (5) Se remarca fenomenul îmbătrânirii populației care rămânea în raport cu cea care voia să plece, una dintre consecințele negative ale strămutării putând fi și accentuarea îmbătrânirii populației care își propunea să rămână în teritoriu. (Aluaș, 2012, pp. 363-368).

Într-un set de note concluzive, Ion Aluaș se oprea mai întâi asupra atitudinii populației față de mutațiile ce urmau a se produce în zonă. Potrivit observațiilor și impresiilor selectate de cei aproape 60 de operatori de teren, remarca Aluaș, „această atitudine era, în esență și în media populației, pozitivă”, cu deosebire în rândurile tinerilor care, frecvent, „își manifestau bucuria pentru apropiatele transformări calitative, în sensul unei modernizări a modului de viață și al creșterii nivelului de trai ce urma să se petreacă în Munții și Văile Moșilor.” (Aluaș, 2012, p. 387). Nu se putea însă eluda sau ascunde faptul că, „datorită atât obiectivelor cercetării cât și specificului transformărilor socio-economice din zonă, în centrul atenției, pe primul plan al preocupărilor populației investigate stătea (și rămânea în continuare), problema strămutării cu tot alaiul de fenomene care o însoțeau”, fiind vorba „de o schimbare radicală în toate compartimentele vieții de un efort substanțial – material și psihic – pe care trebuia să-l

depună cel angajat în strămutare, de renunțarea la o serie de bunuri materiale și la un stil de viață cristalizat, de părăsirea unui sistem de relații (rude, vecini etc.) în condițiile unei foarte slabe cunoașteri a ceea ce va primi drept recompensă.” (Aluaș, 2012, p. 387). O anume opoziție, rezistență la strămutare (implicit la transformările preconizate) se înregistra la grupele de vârstă înaintată și la cei cu o situație materială mai bună. Ion Aluaș socotea că, „dacă țara în ansamblul ei urma să profite de pe urma amplasamentelor industrial-miniere, se cuvenea și se impunea realizarea cu minimum de efort și suferință a strămutării populației”, mai cu seamă a celei în vârstă. (Aluaș, 2012, pp. 387-388). Îndeosebi, susținea Aluaș, în cazul bătrânilor incapabili de muncă și fără susținători s-ar fi putut prevedea de către beneficiar acordarea unei pensii sociale care să intre în prețul de cost al unităților economice ce se vor înălța pe raza localităților afectate. În orice caz, organul de decizie și beneficiarul, sublinia Aluaș, „trebuiau să ia toate măsurile pentru a reduce la minimum inconvenientele strămutării.” (Aluaș, 2012, pp. 388).

Punctele de vedere ale lui Aluaș, cu o evidentă țință critică, erau declarat „opuse romantismului semănătorist, nostalgiei paseiste și ruraliste ce exaltă în chip subiectivist țăranul și viața lui, spirit romantic-paseist ce mai persistă sau răzbate într-o anumită creație literară sau pe care-l mai întâlnim ici-colo în eseistică, publicistică sau critica literară”. (Aluaș, 2012, pp. 388).

Ce este important de reținut pentru analiza unor realități specifice zilelor noastre credem că ține de existența acestei strămutări masive de populație din anii optzeci, care putea la un moment dat să joace un rol important și în deciziile locuitorilor din Roșia Montană de rămâne sau pleca, după

cum știau experiențe pozitive sau negative ale celor plecați cu ani urmă din zonă sub impactul dezvoltării CMC RP. Oricum, dincolo de problema strămutării, CMC RP a rămas în timp un reper important prin atractivitatea potențialelor venituri dintr-o exploatare similară, dar mai ales prin impactul negativ asupra mediului. Să ne aducem aminte de mediatizarea iazului de decantare de la Valea Șesei, iaz aparținând de CMC RP și care era prezentat ca un exemplu de ce s-ar putea întâmpla și în cazul proiectului RMGC⁹.

3. VACA DE MULS

3.1. Resurse și bariere psiho-sociologice în creșterea vacilor de lapte

Considerațiile cuprinse în secțiunea de față se bazează pe datele culese în anii 2001-2002 pentru proiectul european *Eugenia - Observatoire Interrégional de Diagnostic et d'Action Territoriale* (A se vedea și Pascaru, 2003d). Cercetările s-au realizat în microregiunea Roșia Montană-Zlatna¹⁰, considerată ca o *zonă pilot* deoarece proiectul *Eugenia*, la nivel teoretic cel puțin, urma să fie continuat cu o serie de *intervenții* menite să

⁹ A se vedea și

http://bogdanbalaban.ro/index.php?action=articole_full&id=346#.
UvNaP_vxGKU. (accesat în martie 2013).

¹⁰ A fost realizate cercetări agro-economice și sociologice în comunele Roșia Montană, Bucium, Mogoș, Ciuruleasa, Almașu Mare și în zona rurală a orașului Abrud.

ducă la dezvoltarea reală a zonei delimitate inițial în scopuri științifice. (Buciuman și Urs, 2003; Pascaru, 2003d).

Dacă în doua jumătate a secolului trecut, la nivelul populației montane din România se înregistraseră scăderi semnificative, în microregiunea aflată în atenție această scădere a fost mult mai lentă, înregistrându-se pe alocuri și creșteri. Acest fapt s-a datorat și implantării în zonă a unor unități economice puternice, cu numeroase locuri de muncă bine plătite, cum era și cazul Combinatului Minier al Cuprului Roșia Poieni la care am făcut trimitere în secțiunea anterioară. Dar și această zonă, minieră prin definiție, a fost supusă traumelor voite curative ale tranziției de după 1989. Se remarcă astfel, în 2001-2002, o scădere a populației ocupate în industrie, concomitent cu o ușoară creștere a celei din comerț, nesemnificativă însă în raport cu nevoia de locuri de muncă. (Bocănicu, 2003, pp. 206-208).

Agricultura în general, creșterea vitelor în special, părea în acei ani a fi cea mai la îndemână soluție alături de agroturism.

Dar, o serie de indicatori specifici veneau să contrazică acest lucru. Astfel, suprafața agricolă totală ce revenea pe gospodărie era între 0,38 ha și 11 ha, ceea ce în condițiile de munte, după cum apreciau specialiștii¹¹ este puțin, ținând cont de faptul că, în condiții normale, pentru întreținerea unei

¹¹ Sintezelor referitoare la potențialul agricol al zonei pilot au fost realizate de Lector univ. dr. ing. Florin Fenișer, Prep. univ. inginer Elena Popeiu-Cărășel, Prep. univ. Brutus Bocănicu, de la Școala Română de Afaceri Alba Iulia, cărora autorul le mulțumește pentru acceptul de a prelua în acest context informații care țin de domeniile lor de activitate.

Unități Vită Mare (echivalent cu un cal) este nevoie de aproximativ 3 ha de teren agricol. Concret, în medie, între 40 de ari și până la 3 ha teren agricol aveau 48 % din localitățile din zona pilot, între 3 și 5 ha agricol dețineau 43% din localitățile din zona pilot și doar 9% din localități dețineau în medie peste 5 ha teren agricol. Locuitorii dețineau în zona pilot între 12 ari și 6 ha de fânețe în medie pe gospodărie. Ponderea cea mai mare o reprezentau gospodăriile care aveau o medie pe localitate între 1 și 3 ha (79% dintre localitățile din zona pilot). Suprafața de pășuni era și ea mică, în medie de la 13 ari până la 3,58 ha și, în raport cu acest criteriu, în zonă predominau satele care aveau în medie sub 1 ha pășune pe gospodărie (51% din totalul satelor din zona pilot). (Bocănicu, 2003, p. 209).

În ceea ce privește calitatea pajiștilor, din observațiile de teren realizate în zona pilot, au rezultat între altele și următoarele: (1) Vegetația pajiștilor era de origine secundară, fiind instalată în locul fostelor păduri; (2) Pajiștile se foloseau prin pășunat și mixt (pășunat și cosit); (3) Pajiștile (pășunile și fânețele) erau într-o stare avansată de degradare, din două puncte de vedere: a) vegetație rărită; b) compoziție floristică nevaloroasă. Acest lucru se explica prin aceea că lucrările care se aplică în mod curent pe pajiști (curățirea, grăpatul, distrugerea mușuroaielor, combaterea buruienilor, aplicarea de îngrășăminte și altele) nu mai fuseseră efectuate ani la rând; (4) Prin practicarea pășunatului liber și nerațional, stratul fertil fiind distrus, se înrăutățiseră condițiile pentru plantele valoroase de nutreț și se accentuase procesul de îmbătrânire a pajiștilor, înregistrându-se o scădere a producției de iarbă; (5) Fânul, obținut prin cositul pajiștilor permanente, folosit în furajarea animalelor în perioada de stabulație, avea o valoare

nutritivă scăzută (datorită structurii covorului vegetal, momentului recoltării, uscării și păstrării); (6) Suprafețele arabile disponibile nu erau peste tot cultivate cu specii leguminoase care îmbunătățesc substanțial valoarea nutritivă a furajului folosit în hrana vacilor de lapte. (Fenișer și Popeiu-Cărășel, 2003, p. 171).

Se impuneau o serie de măsuri privind sporirea producției și folosirea rațională a pajiștilor permanente, măsuri care puteau implica, în opinia noastră, și reconsiderarea dimensiunilor vieții comunitare, viață care slăbise și ea după 1989, într-un proces complex dar uluitor de rapid, prin trecerea în proprietăți private multiple a pășunilor comunale și prin dispariția formelor de administrare în comun.

Bovinele reprezentau principala specie a șeptelului în microregiune. În anul 2001, în zona pilot, existau 3419 gospodării deținătoare de bovine, reprezentând 36,55% din numărul total de gospodării, cu un efectiv de 9896 capete bovine, cu 5153 capete mai puțin comparativ cu anul 2000, când efectivele de bovine, la începutul anului, erau de 15049 capete bovine. Producția totală de lapte de vacă obținută în zona pilot era de 118,5 mii hl, din care producția marfă reprezenta 23%, unitățile private de prelucrare a laptelui preluând 20% din producția marfă. Producția medie de lapte în zona pilot era de 2850 l/cap, localitățile cu randamente mari fiind Mogoș și Almașu Mare, cu o producție medie de 3973 l/cap, respectiv, 3088 l/cap. Cu o producție medie de 2850 l/cap, zona pilot se situa sub producția medie realizată la nivel național. Între cauze, specialiștii semnalau metisizarea raselor de bovine în zona pilot și calitatea scăzută a bazei furajere. (Bocănicu, 2003, pp. 211-215).

În încercarea de fundamentare a constituirii unor filiere agricole în zona Roșia Montană – Zlatna – Almașu Mare, eforturile au fost canalizate la final doar spre o posibilă filieră a laptelui. Ancheta sociologică a fost și ea orientată, în consecință, spre crescătorii de vaci de lapte, iar instrumentele au urmărit surprinderea unor resurse și bariere psiho-sociologice asociate cu creșterea vacilor de lapte în zonă.

Plecând de la o asemenea premiză, în urma cercetării consideram că în categoria *resurselor* am putea include: (1) Aprecierea că numărul de vaci este prea mic; (2) Dorința ca producția de lapte să crească, exprimată de majoritatea locuitorilor chestionați; (3) Faptul că, într-un fel sau altul, cei mulți locuitori doreau să-și îmbogățească cunoștințele cu privire la creșterea animalelor; (4) Majoritatea respondenților, condiționat sau nu, erau favorabili asocierii; (5) Deschiderea spre piață, ca deschidere spre risc, era destul de mare, numărul celor care declarau că nu ar vinde lapte la o fabrică fiind mic; (6) Majoritatea locuitorilor, într-un fel sau altul, doreau să contribuie la ridicarea unei fabrici de lapte în zonă.

Ca *bariere* potențiale apreciam că putem avea în vedere: (1) Numărul mare al celor care se bazau doar pe sprijinul din partea primăriei sau din partea statului, sprijin care nu mai venea; (2) Foarte puțini doreau să le rămână copiii în sat și să crească vite; (3) Cei care își organizau gospodăria după principiul unui câștig cât mai mare erau mai puțini decât promotorii subzistenței și, în plus, mulți dintre aceștia se opuneau asocierii, se bazau numai pe sprijinul din partea statului sau preferau venirea unui investitor străin. (A se vedea și Pascaru, 2003a).

3.2. Vaca de muls și antreprenoriatul

Încă din 1999, sociologul Dumitru Sandu remarcă între altele: „Creșterea animalelor constituie principalul predictor al comportamentului antreprenorial, la nivel de gospodărie, în agricultura privată de tip familial”, fiind important „să identificăm principalele condiții favorabile acestui tip de activitate agricolă”. (Sandu, 1999, p. 117).

Spiritul antreprenorial rural a fost „răscolit” temeinic și de promovarea în România a programului SAPARD¹². După lansarea acestui program de finanțare, procesatorii au început să elaboreze proiecte și chiar o mare parte din micii și marii producători agricoli așteptau ziua depunerii proiectele lor.

În acest context a primit și colectivul de sociologie de la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia solicitarea de a realiza un studiu de fundamentare a unui proiect pe care cel mai mare procesator de lapte din județul Alba, Albalact, îl pregătea cu sprijinul unei firme de consultanță româno-olandeze: S.C. Duch Dairy Support Romania SRL.

Investigațiile s-au realizat în comunele Lupșa și Lunca Mureșului (județul Alba). Pentru contextul de față am reținut însă principalele aspecte remarcate la Lupșa, comună situată în zona Munților Apuseni, între mai cunoscutele orașe Câmpeni și Baia de Arieș, și în imediata vecinătate a comunei Roșia Montană.

¹² *Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development* – program de finanțare al Uniunii Europene pentru țările candidate.

Peste 75% dintre cei chestionați la Lupșa erau crescători de una sau două vaci de lapte.

Numărul de vaci de lapte scăzuse după 1989 în general în zona Munților Apuseni. Faptul acesta nu era contrazis de către locuitorii din Lupșa, care invocau ca principală cauză lipsa pieței de desfacere pentru produsele lactate (33,8% dintre respondenți). După 1989 nu se mai colectase lapte la Lupșa.

În ceea ce privește colectarea laptelui înainte de 1989, 38,5% dintre respondenți spuneau că „situația era mai bună” și 40% că „situația era mai rea”. Aprecierea negativă avea în vedere obligativitatea colectării, prețul mic, faptul că nu se plătea la timp sau faptul că mandatarii însărcinați cu colectarea laptelui îi înșelau adesea pe producători. Aprecierile pozitive se referea la colectarea în sine, la oferirea de târâțe, la buna organizare.

Problema pășunilor, cel de al doilea motiv invocat, a apărut ca urmare a renunțării la modul de pășunat în comun, terenurile pășunate înainte de 1989 de către un sat întreg fiind acum transformate în fâneată de către proprietarii lor sau, în multe cazuri, abandonate.

Un fenomen demografic precum îmbătrânirea populației și o decizie politică precum aceea de restituire a terenurilor agricole, s-au împletit strâns aici în punerea bazelor destructurării acțiunii comune și a vieții comunitare, în cele din urmă. Terenurile de pășunat fuseseră comune până în 1989, dar nu în baza cooperativizării, așa cum s-a întâmplat în alte părți, ci în baza cutumelor *obștei* moștenite din vechime. Când bătrânii nu au putut să se mai ocupe de vite, în noul context al reglementării fondului funciar, au cerut trecerea în proprietate privată a pământului strămoșilor lor. Pășunea

comunală s-a desființat în timp, tensiunile și mercantilismul luând locul înțelegerilor și buneii organizări de altădată.

Dotările destinate agriculturii în gospodăriile din Lupșa erau extrem de reduse. Foarte puțini aveau, de pildă, un utilaj esențial: *tocătoarea de furaje*. O cositoare adecvată zonei nu avea nimeni. Automobilul propriu era folosit și în scopuri agricole. O singură persoană declara că are tractor, dar era puțin probabil ca el să fi fost adecvat agriculturii pe suprafețe foarte mici, care se practica în zonă, și să fie folosit cu deosebire în acest scop.

Una dintre probleme era și cea a asigurării reproducerii bovinelor. Conform declarațiilor celor chestionați, doar 24,6% din viței se obțineau prin montă artificială, restul cu tauri neautorizați (din sat sau chiar din gospodăria proprie, ceea ce reprezenta o sursă de cosangvinizare și depreciere a raselor). Producția de lapte era relativ mică. O apreciere în acest sens era greu de făcut, desigur, doar în baza declarației respondenților care, așa cum este specific gospodăriei țărănești, nu aveau nici o evidență asupra veniturilor și cheltuielilor în general. (Lup, Apetroaie, 2001).

Laptele, în cantitățile în care era obținut atunci, era folosit în cea mai mare parte pentru consumul în familie și pentru hrana animalelor. Doar 20% spuneau că vând laptele pe piețele din zonă și 3% plăteau cu lapte diferite munci prestate pentru ei de către unii dintre consătenii lor.

Șaizeci la sută dintre cei chestionați declarau că numărul de vaci deținut era suficient față de posibilități, 12,3% spuneau că ar mai vinde dintre vaci, fiind prea multe, și 27,7% spuneau că ar mai cumpăra. În Munții Apuseni, dar nu numai, crescătorul de vite își planifica foarte bine numărul vite pe care

le „ierna”, în funcție de hrana de care dispunea și de forța de muncă din gospodărie.

Numărul de vaci de lapte părea să fie limitat indirect și de șansa valorificării laptelui. Numărul celor care declarau că ar crește mai multe vaci de lapte dacă s-ar colecta laptele reprezenta peste 83% din totalul celor investigați.

Dacă numărul gospodăriilor cu 4 vaci și peste reprezenta la data cercetării 3% din totalul gospodăriilor care făcuseră obiectul investigațiilor, în condițiile colectării laptelui numărul acestora ar fi putut crește la 45%, ceva mai mult de 6% dintre respondenți spunând că ar vrea să crească 10 și peste 10 vaci de lapte, existând chiar și un gospodar care își propunea să crească, în noile condiții, 20 de vaci de lapte.

Remarcam și faptul că 98,5% dintre cei chestionați la Lupșa doreau creșterea producției de lapte. Ca formă de organizare, cea mai potrivită pentru creșterea vacilor de lapte era considerată organizarea în jurul unui procesator puternic.

Faptul că 53,8% dintre respondenți considerau ca formă optimă de organizare în vederea creșterea producției de lapte gruparea în jurul unui procesator puternic era de natură să ridice unele semne de întrebare în legătură cu spiritul antreprenorial al lupșenilor. Foarte puțini erau cei care vedeau ca o șansă fermele individuale mari, adică o evoluție independentă, „pe propriile picioare”.

În *Spațiul social al tranziției* (1999), Sandu sesiza faptul că proporția de antreprenori reali din totalul populației active a satelor era în 1998 foarte scăzută, de circa 4%. Pentru orașe, procentul corespunzător avea o valoare dublă. Dar, ni se atrăgea atenția, „orientarea antreprenorială a populației nu este limitată la această sferă, ea incluzând de asemenea segmentul de populație care exprimă o intenție de a deschide

o afacere sau o întreprindere sau care ar dori cel puțin să aibă una". (Sandu, 1999, pp. 99-100).

Inspirați de delimitările propuse de Sandu, am încercat și noi conturarea unor posibile orientări antreprenoriale la crescătorii de vaci din Lupșa prin introducerea întrebării: *După 1989, multă lume „s-a privatizat”. Dvs. în ce situație sunteți?* Fiecare variantă de răspuns am considerat că poate reflecta prezența unei anumite orientări antreprenoriale astfel: (1) „Am și eu o afacere” - întreprinzător „prin comportament”, (2) „Am de gând să deschid o afacere cu resursele pe care le am” - întreprinzător „prin intenție”, (3) „Aș porni o afacere proprie dacă aș avea o sumă mare de bani” - întreprinzător „prin dorință”, (4) „Nu am de gând să mă implic în afaceri” - non-întreprinzător.

La nivelul lotului investigat, declarau că au o afacere proprie 6,2% dintre respondenți, că doreau să-și deschidă o afacere cu resursele pe care le au 7,8% și că ar porni o afacere dacă ar avea o sumă mare de bani: 43,8%. Existau și cei 41,5% care declarau că nu au de gând să se implice în afaceri. Pe ansamblu însă, trebuie reținut un fapt care s-a conturat în timpul discuțiilor cu crescătorii de vite din Lupșa: realizarea unei ferme familiale nu era văzută ca o afacere, în sensul că pentru mulți dintre cei din Lupșa afaceri se puteau face doar „în domeniul micii industrii și al serviciilor, mai ales”.

Pentru zona de întâlnire dintre prelucrătorul de lapte și crescătorul de animale (posibil fermier-antreprenor), din cercetările noastre a rezultat și faptul că este extrem de important ca prelucrătorul să nu mai confunde lucrurile și să nu-l mai considere pe crescător „o vacă de muls”. (Pascaru, Millea și Popeiu-Cărășel, 2002).

În acest sens, Mircea Agabrian, în studiul calitativ rezultat din aceeași cercetare din 2001, vorbea de *recâștigarea încrederii*. Oamenii din Lupșa își pierduseră încrederea în realizarea unei afaceri corecte. Ei fuseseră înșelați de diverși mici întreprinzători din împrejurimi (Baia de Arieș, Bistra etc.) și, la data cercetărilor noastre, nu realizau că în cazul Albalact au de a face cu un procesator de lapte de o altă dimensiune și care, în plus, declara că este interesat în derularea unui proiect reciproc avantajos cu producătorii de lapte din zonă. În acest context, unii respondenți se plângeau: „*La noi a mai fost un privatizat de la Baia de Arieș și a încercat să ia produse și la un moment dat a început să mintă lumea. Deci o condiție ar fi seriozitatea firmei față de cetățean și atunci și cetățeanul ar fi interesat să țină animale.*” (Agabrian, 2002, pp. 31-32).

3.3. Vaca de muls la Roșia Montană

În anul 2004 am încurajat studenții și absolvenții noștri să-și exerseze deprinderile cerute de profesia sociolog și în abordarea unei teme complexe cum este cea a atașamentului față de animalele din gospodărie. O scurtă serie de interviuri a fost realizată în acest scop în comuna Roșia Montană de către studenta Simona Maria Stan.

Interviurile au început cu o întrebare asupra mulțumirii/nemulțumirii legate de numărul de vaci de lapte pe care cei intervievați le aveau în gospodărie. La această întrebare s-au înregistrat în general răspunsuri care arătau mulțumirea crescătorilor, fie că era vorba de o vacă, fie că era vorba de cinci. Mulțumirea aceasta, putea veni și din aceea că fiecare creștea atâtea vaci câte putea sau de câte avea nevoie să crească: „*Sunt mulțumită de văcuța care o am deoarece sunt*

singură și bătrână.” (G.A., F[eminin], pensionară). Unii dintre cei intervievați țineau să adauge comentarii mai generale cu referire la efectivele de animale din zonă, căutând totodată și explicații la tendințele majore semnalate: „Începând cu anul 1989 numărul de vaci cu lapte este în continuă descreștere. Numărul gospodăriilor care dețin astfel de animale a scăzut drastic, pe de o parte datorită îmbătrânirii populației, iar pe de altă parte datorită lipsei de interes a tinerei generații pentru o astfel de ocupație, care într-adevăr este slab eficientă.” (M.A., M[asculin], pensionar).

A urmat o întrebare cu privire la producția de lapte a vacilor crescute în gospodărie. În legătură cu acest aspect, interlocutorii Simonei Stan care se declarau mulțumiți, făceau aceasta prin raportare la producția scăzută de lapte din zona montană în general („Fiindcă sunt conștient că în munte randamentul este mult mai scăzut decât la țară, sunt mulțumit de laptele obținut” – V.M., M, salariat) sau prin raportare la rasele de vaci slab productive din această zonă: „Producția de lapte obținută mă mulțumește foarte mult. Poate s-ar simți o schimbare dacă am îmbunătăți rasa de vaci cu vaci cu o productivitate mare, dar și care să fie adaptate la condițiile climaterice de aici.” (E.D., M, pensionar).

A treia temă abordată prin interviurile Simonei Stan s-a referit la suficiența/insuficiența hranei pentru vaci și la influența negativă a exploatării miniere din zonă asupra producției fânețelor. Cel mai adesea, așa cum ne și așteptam, indiferent de orientarea lor, răspunsurile la cele două aspecte problematice (hrănirea animalelor și impactul negativ al exploatării miniere) au fost puse în corelație directă de către chiar crescătorii intervievați: „Hrana nu este suficientă. Dacă nu am cumpăra concentrate și cereale... Iarba este acidă, săracă și rară. Apele conțin mulți acizi, metale... Exploatarea minieră afectează aerul, pomii fructiferi... De multe ori vacile se îmbolnăvesc. Astfel cheltuim foarte mulți bani pe medicamentele necesare însănătoșirii.

Datorită pușcărilor masive cu dinamită și azotat sunt poluate toate pășunile cu excepția celor de la periferia exploatării miniere, astfel fiind limitate terenurile de pășunat” (V.M., M, salariat); □ „Hrana este suficientă pentru vacile existente astăzi (foarte puține), dar este săracă întrucât izlazurile nu au mai fost întreținute. Pășunile și fânețele sunt afectate în sens negativ atât de lucrările de explorare geologică efectuate de RMGC, cu forajele, cât și de lucrările de exploatare minieră efectuate de Roșia Min din care rezultă ape acide provenite din galeriile vechi și din carieră, noxe de gaze toxice emise în atmosferă în urma pușcărilor din carieră, particule fine de praf și alte substanțe toxice, rezultate de la pușcărilor din carieră sau de la transportul masei miniere (minereu și steril) care sunt antrenate de curenții de aer și sunt depuse pe vegetație la distanțe mari de locul exploatării propriu-zis.” (E.D., M, pensionar).

O serie de date interesante a oferit M.A., pensionar minier, personalitate bine informată la nivelul comunei Roșia Montană: *„Din cele 4200 ha terenuri care constituie amplasamentul localității numai 2300 ha sunt terenuri agricole clasificate de calitate. Din acestea, pe categorii de folosință: 1100 ha sunt fânețe, 900 ha sunt pășuni iar restul de 300 ha sunt terenuri arabile. Dacă ținem cont de faptul că pentru întreținerea unui animal, pe timp de un an, este necesar consumul de vegetale de pe un ha de teren fânețe, rezultă că numărul maxim de animale posibil a fi crescute într-un an, este de circa 1400. Considerând că toate ar fi vaci cu lapte ar rezulta o producție medie anuală în valoare de 34-40 milioane.”*

Și pentru M.A. terenurile situate în imediata vecinătate a exploatării miniere erau afectate de praful și noxele toxice emanate în urma împușcării rocilor: *„Producția agricolă vegetală recoltată de pe acestea se situează, cantitativ și calitativ, sub media înregistrată pe celelalte.”*

A urmat o întrebare referitoare la utilizarea laptelui, urmărindu-se indirect și deschiderea spre piață a crescătorilor intervievați. În cvasi-totalitatea cazurilor laptele era destinat

consumului propriu: „Foarte puțini producători ies cu produsele lactate la piețele din Roșia Montană, Abrud sau Câmpeni. Veniturile obținute sunt mici și, în general, le completează pe cele obținute din alte activități.” (M.A., M, pensionar).

Surplusul de lapte, acolo unde exista, putea constitui și un bun prilej pentru acțiuni de binefacere: „Laptele și celelalte produse obținute le valorific în propria gospodărie. Surplusul nu am unde să-l desfac și de aceea îl dau gratuit persoanelor mai în vârstă care au venituri mici sau familiilor sărace cu mulți copii.” (E.D., M, pensionar). Erau de asemenea susținute familiile de la oraș: „Laptele obținut îl folosesc doar în gospodărie și le mai dau copiilor pentru a le da nepoțelilor.” (G.A., F, pensionară).

Simona Stan a fost interesată și de deschiderea la asociere în vederea creșterii productivității generale și a câștigurilor individuale. S-a conturat în general existența unei deschideri la asociere, dar interesant la cei din Roșia Montană era faptul că ei semnalau mai multe *cauze* decât *motive* care făceau dificilă asocierea crescătorilor de animale: „Localnicii, atât din această comună cât și din zonele limitrofe, cum ar fi Bucium-Poiană, Mușca, Lupșa, Vârtop, Bistra, Câmpeni, Abrud, Corna, Bucium-Izbita, și-au câștigat existența datorită zăcămintului auro-argintifer din Roșia Montană. Aceștia semănau pe terenurile lor grâu, porumb, orz, ovăz, secară, cartofi, legumele necesare pentru consumul familial, iar plusul îl valorificau la alții care nu aveau pământ. Dar acum poluarea nu mai permite aceste lucrări, alimentația vacilor a scăzut și, implicit, și cantitatea de lapte și numărul de vaci în gospodărie. Dacă s-ar face o asociere cu terenurile, probabil că ar crește și numărul de vaci. Și să se înființeze un centru de colectare a laptelui, așa cum a fost și în anii 1956-1962.” (I.A., M, pensionar).

Dintre reperele psiho-sociologice, modul posibil de relaționare între asociați era deschis semnalat drept barieră importantă: „*Dacă ne-am asocia mai mulți crescători de vaci, am avea o producție mai bună pentru că la grămadă și rezultatele sunt mai bune... Cum se zice: unde-s doi, puterea crește! Dar, pe de altă parte, dacă nu te înțelegi bine cu asociații, nu faci nici o treabă.*” (G.A., F, pensionară).

Utilizarea vacilor de lapte la muncile agricole a fost considerată ca un indicator al grijii față de animale și al dezvoltării gospodăriilor deopotrivă. De aici și necesitatea unor întrebări precum: „Folosiți vacile și la muncile agricole? Acestea au nevoie de un tratament mai bun?”

Cei care foloseau vacile de lapte în agricultură, o făceau deoarece acestea erau „*animale moi*”, „*potrivite pentru locurile stâncoase existente în această zonă.*” (V.M., M, salariat). Vacile erau folosite la arat, la cărat gunoi, la trasul lemnului, fiind de mare ajutor în gospodărie, deși producția de lapte era afectată din cauza „*povărilor*”. Producția de lapte scăzută, acesta era principalul argument invocat de către cei care nu foloseau vacile la muncile din agricultură. Pe de altă parte, cei care nu foloseau vacile la muncile agricole erau și cei care își permiteau să folosească boii sau caii.

Simona Stan a mai fost interesată și dacă există „secrete” sau „rețete” ale creșterii vacilor de lapte. Datele obținute în legătură cu această temă, mergeau de la negarea existenței unor secrete („*În creșterea, folosirea și îngrijirea vacilor nu există anumite secrete sau cel puțin eu nu folosesc decât cea ce am învățat de la părinții noștri care au fost mineri*” (V.M., M, salariat) și până la accentuarea nevoilor de hrană și îngrijire speciale: „*Animalele, ca și omul, au nevoie de îngrijire specială permanentă: curățenie, hrană îndestulătoare și de calitate, microclimat*

corespunzător unui habitat normal în grajduri și, nu în ultimul rând, asistență veterinară.” (M.A., M, pensionar). □ „Vacile, pentru o creștere sănătoasă și un lapte de calitate, au nevoie de fână neagră, tărâță furajeră, sfecă furajeră, într-un cuvânt astea ar fi secretele cele mai importante ale creșterii vitelor.” (A.D., M, salariat).

Alte întrebări au vizat sănătatea animalelor, asigurarea asistenței medicale veterinare și mai ales impactul dezvoltării miniere a comunei asupra creșterii vacilor.

La data realizării interviurilor de către Simona Stan, asistența medicală veterinară era afectată de faptul că medicul veterinar nu era din localitate și de prețurile impuse pentru serviciile sale: „Nu apelez întotdeauna la serviciile doctorului veterinar, având în vedere că nu este în zonă, trebuind să își desfășoare serviciul pe o rază foarte mare a comunei, și totodată, pentru a-l solicita, e foarte costisitor. Îl chem doar atunci când nu mă pricep eu la lecuirea bolii, doar în cazuri extreme.” (V.M., M, salariat); □ „Doctorul veterinar nu îl chem decât atunci când e grav... De fapt, noi avem aici un fel de vindecător care în general se pricepe la toate bolile de animale și câteodată îi mai fac și eu la vacă o injecție sau alte lecui mai simple.” (G.A., F, pensionară).

Sănătatea animalelor și impactul exploatării miniere în acest sens erau puse în evidență, într-un răspuns mai complex, de către M.A.: „Exploatarea minieră afectează toți factorii de mediu - apă, aer, sol - și din păcate în sens negativ. Preconizata nouă exploatare minieră¹³ ar reduce la jumătate toată suprafața comunei și, implicit, pe cea a terenurilor agricole. Este evident că și terenurile care vor rămâne vor fi afectate în mod negativ. Producția agricolă vegetală care se va obține de pe acestea va fi mică și de slabă calitate. Cu alte cuvinte, activitatea de creștere a vacilor va fi în mare măsură

¹³ Cea prevăzută prin proiectul RMGC.

foarte compromisă. Îmbolnăvirea vacilor este frecventă și este cauzată într-un fel și de exploatarea minieră. Prevenirea ei poate fi realizată atât de Exploatarea Minieră¹⁴, prin respectarea legislației în materie de mediu, cât și de o asistență veterinară permanentă și nu întâmplătoare. Statul ar trebui să sprijine această îndeletnicire a oamenilor prin acordarea de bani și asistență veterinară gratuită, prin facilitarea valorificării cu prioritate a produselor animaliere indigene, [apoi] prin interzicerea importului de produse agro-alimentare fără taxe vamale.”

Continuând interviul Simonei Stan, interlocutorii au fost conduși în fața perspectivei dezvoltării miniere în zonă prin proiectul RMGC. Mai ales că la o întrebare anterioară cineva ținuse să sublinieze: „În acest an am avut vaci bolnave datorită infestării pășunilor cu substanțe toxice rezultate ca urmare a lucrărilor de foraj și de exploatare din carieră. Vacile s-au manifestat prin stări de vomă și mai este de remarcat faptul că nu numai animalele mele s-au îmbolnăvit ci și ale celorlalți consăteni. În asemenea cazuri solicit serviciul doctorului veterinar și întotdeauna mi s-a acordat... Lucrările miniere din zonă afectează în sens negativ microclimatul zonei și de asemenea contribuie la limitarea suprafețelor de terenuri agricole necesare creșterii animalelor... Menționez că deja RMGC a concesionat 500 ha de terenuri, pășuni din domeniul public, și aceasta conduce la subminarea acestei activități de creștere a vacilor. Autoritățile statului ar putea sprijini activitatea de creștere a vitelor prin alocarea de subvenții și prin asistență veterinară permanentă și gratuită.” (E.D., M, pensionar).

O situație ipotetică în care au fost puși cei intervievați de către Simona Stan a fost aceea a plecării lor din zonă și, prin consecință, a apariției unor schimbări în locul de creștere a vacilor: „Dacă înaintea activităților privind dezvoltarea minieră și veți dori să plecați din zonă, ați merge tot la sat

¹⁴ Roșia Min.

pentru a crește vaci? Ce v-ar determina să renunțați la vaci? Pentru dumneavoastră vacile sunt necesare în viață, sunt dragi inimii dumneavoastră sau sunt doar sursa unui profit material?”

Alegerea spațiului rural pentru a continua creșterea vitelor era o opțiune destul de fermă pentru mulți dintre participanții la interviu: *„Fiind producător, crescător de vite, în cazul în care voi fi nevoit să plec, caut ca unde mă voi stabili să produc în continuare carne și lapte deoarece sunt obișnuit din copilărie, preluând ștafeta de la părinți și bunici. Această îndeletnicire mă atrage pentru că iubesc animalele și am totodată în familie tot ce se produce de la ele.”* (A.D., M, salariat); □ *„Dacă vor înainta activitățile miniere, m-aș duce tot la sat, ca să pot avea în continuare vacuța mea cu lapte pentru că sunt obișnuită cu ea, face parte din viața mea și nu cred că m-aș putea lipsi de ea. Atâta timp cât voi putea munci, vaca pentru mine e un ajutor în alimentația mea, a copiilor mei și a nepoților, un animal foarte drag și îmi și dă un profit îndestulător.”* (G.A., F, pensionară).

Existau și opțiuni în care creșterea vacilor ar fi putut fi suplinită de un grădinărit mai productiv: *„Dacă exploatarea minieră se extinde, împreună cu familia mea vom pleca din această localitate într-un sat din județ, fără a mai crește vaci, fiind suficientă producția din grădina proprie care poate ar întrece nevoile familiale, iar surplusul probabil va acoperi lipsa creșterii vacilor. În zona muntoasă vacile sunt necesare atât pentru profitul material cât și pentru hrana în familie. În cea ce privește afecțiunea, animalele au nevoie de ea.”* (V.M., M, salariat).

Unul dintre interlocutorii Simonei Stan, membru al Asociației Alburnus Major care milita împotriva proiectului RMGC, combătea mai întâi metoda de exploatare la suprafață a zăcămintului de la Roșia Montană, cu cantități de exploziv mari, care ar conduce la poluarea mediului înconjurător și care ar afecta grav vegetația destinată hranei animalelor. La vremea

aceea, asociația ar fi fost de acord cu investiția RMGC, dar cu următoarele condiții: „...Eliminarea riscului de a polua mediul cu cianuri, fără să pună în pericol zona cu pușcări masive și fără ca localnicii să fie nevoiți să-și părăsească gospodăriile, fără a fi nevoie să intervină strămutarea localității.” (I.A., M, pensionar).

„V-ar plăcea dacă urmașii dumneavoastră ar continua creșterea vacilor? S-ar descurca mai ușor sau mai greu? Merită să se îndrăgostească de această ocupație?”

Prin această serie de întrebări, Simona Stan a încercat să surprindă ideea de continuitate în creșterea vacilor de lapte precum și ideea de a transmite mai departe preocuparea în acest sens. S-a înregistrat o cvasi-unanimitate a bucuriei continuității, dar și o serie de condiții la care urmașii ar fi trebuit să răspundă pentru a face față dificultăților: „Aș fi foarte satisfăcut și mulțumit ca urmașii mei să se ocupe mai departe de creșterea vacilor, fiind un profit bogat pentru casă. Dacă vor îndrăgi această îndeletnicire destul de grea, vor ști să îmbine utilul cu plăcutul la fel ca și mine.” (A.D., M, salariat); □ „Ar fi foarte bine dacă urmașii mei ar continua activitatea de creștere a vacilor, dar copiii mei nu sunt educați în spiritul agriculturii. Munca este grea iar beneficiul mic și nesigur. Animalele trebuie îndrăgite, pentru că ele aduc anumite venituri și completează traiul cel de toate zilele.” (E.D., M, pensionar); □ „Mi-ar plăcea și m-aș bucura să se ocupe și copii mei măcar de o vacă, ca să nu rămână Vârtopul¹⁵ fără animale. Dacă nu continuă poluarea, la vârsta mea s-ar descurca cam la fel, altfel nu vor mai avea ce să le dea de mâncare [vitelor] și le va fi cu mult mai greu.” (G.A., F, pensionară).

Regretele îi stăpâneau însă pe cei care nu mai credeau că noua generație poate avea asemenea preocupări: „Nu cred că urmașii mei vor fi atrași de această ocupație. Acum, tânăra generație

¹⁵ Sat aparținător de comuna Roșia Montană.

are alte aspirații și alte posibilități în cea ce-i privește viitorul." (V.M., M, salariat).

Pentru a surprinde câteva păreri despre viitorul creșterii vacilor la Roșia Montană s-a utilizat acest set de întrebări: „Cum vedeți viitorul creșterii vacilor în această comună? Credeți că exploatarea minieră favorizează această ocupație sau dimpotrivă?”

Un prin fapt semnalat de localnicii intervievați era cel al posibilității îmbinării mineritului cu agricultura, în condițiile exploatării miniere în subteran: *„Exploatarea minieră nu descurajează crescătorii de vaci chiar dacă unii sunt angajați... În timpul liber asta va fi o ocupație suplimentară, cum a fost și până acum...”* (A.D., M, salariat).

O altă formă de organizare a mineritului ar pune în pericol șansele acestei vechi complementarități: *„Dacă vine mineritul¹⁶, creșterea vacilor e moartă. Înainte se îmbina mineritul cu agricultura, dar exploatarea minieră propusă se va desfășura într-un mod distrugător agriculturii în general.”* (E.D., M, pensionar).

O opinie legată de cea anterioară, dar mult mai tranșantă formula G.A.: *„Nu prea cred că există viitor în Roșia Montană în cea ce privește creșterea vitelor, dacă tineretul pleacă la oraș pentru a-și găsi loc de muncă, deoarece RMGC nu asigură locuri de muncă decât pe perioada de vară, 2-3 luni, și după aceea le dă liber până anul viitor... Un alt motiv ar fi poluarea care alungă lumea prin diverse părți ale țării.”* Anticipând și acceptând oarecum evoluția mineritului în zonă, un alt locuitor remarca: *„Agricultura în această comună va lua amploare doar după ce exploatarea minieră își va înceta activitatea, atunci când singurele surse de venit vor fi creșterea animalelor, turismul, munca în pădure, valorificarea ciupercilor, adică, după opinia mea, niciodată. Atâta timp cât va exista exploatare minieră, vor fi doar necazuri în*

¹⁶ Adică proiectul RMGC.

pravința creșterii vacilor și a animalelor în general, mediul înconjurător se va degrada continuu, iar oamenii, cei care vor vrea să rămână, nu e sigur că vor rezista.” (V.M., M, salariat).

La sfârșitul acestui capitol, credem că se pot evidenția câteva dintre notele definitorii ale localismului la Roșia Montană și în Munții Apuseni, cu impact potențial asupra penetrării unor vectori ai globalizării precum RMGC: (1) O lungă tradiție în minerit, cu reușite în mineritul subteran și un oarecare disconfort creat de mineritul de suprafață, început încă din vremea comunismului; (2) Existența unui patrimoniu material și spiritual extrem de divers și bogat, care se cere conservat; (3) Existența unor experiențe anterioare în materie de investiții care au presupus relocarea și strămutarea, cum este cazul CMCRP; (4) Șanse reduse pentru agricultura intensivă, deschisă spre piață și spre profit, în asociere cu obișnuința unei agriculturi complementare activităților miniere și din alte domenii non-agricole precum și cu un anumit atașament față de animale; (5) O puternică dependență de un minerit gestionat de către un stat incapabil să mai subvenționeze acest domeniu și care prefera alternativa reducerii de personal, prin disponibilizări masive, în locul unor strategii coerente pe termen mediu și lung.

III.

PROIECTUL COMPANIEI ROȘIA MONTANĂ GOLD CORPORATION

1. BENEFICII ȘI CONTROVERSE

Într-un subcapitol realizat împreună cu Călina Ana Buțiu pentru lucrarea *Habitatul risipit de globalizare*, rețineam mai întâi faptul că, la origine, Roșia Montană Gold Corporation este o societate mixtă între Compania Națională a Cuprului, Aurului și Fierului - Minvest S.A. Deva (19,3%), Gabriel Resources Limited din Canada (80%) și o serie de acționari minoritari (0,7%). (Buțiu și Pascaru, 2007, p. 40).

Câteva aspecte importante sunt de menționat aici. Mai întâi faptul că Gabriel Resources, companie listată la Bursa din Toronto, Canada, își manifestase interesul față de aurul de la Roșia Montană încă din 1996, în plin proces de restructurare și disponibilizare la compania de stat Roșia Min, în 1997 înființându-se compania cu capital mixt Euro Gold Resources S.A., care în 2000 își schimbă numele în Roșia Montană Gold Corporation. Apoi este de subliniat faptul că la bursa din Toronto este listată Gabriel Resources și nu Roșia Montană Gold Corporation. În sfârșit, Roșia Montană Gold Corporation este o companie cu sediul social în România, deci o companie românească, în principiu.

Exploatarea aurului și argintului de la Roșia Montană era planificată să înceapă în anul 2005 și, pe baza rezervelor de

minereu aprobate, să continue pe o perioadă de cel puțin 17 ani.

O scurtă istorie a proiectului ne prezintă însă o cu totul altă evoluție, de analizat inclusiv din perspectiva strategiilor globalizării și/sau glocalizării amintite într-un capitol anterior.

Din date oficiale ale RMGC¹, reținem astfel faptul că în perioada 1997-2002, compania întreprinde explorări geologice, pentru determinarea cantității de minereu existent, între timp, în 1999, obținând licența nr. 47/1999 pentru exploatarea minereurilor de aur și argint din perimetrul Roșia Montană. Anul 2000 marchează debutul cercetărilor de arheologie finanțate de RMGC, cu participarea echipelor de specialiști de la Muzeul Național al Unirii Alba Iulia și de la Centrul de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național. Scopul era evaluarea potențialului arheologic și arhitectural al Roșiei Montane, fiind cheltuiți în acest scop cam un milion de USD pe an, în medie. Lucrările de cercetare arheologică dobândesc o altă dimensiune în 2001, prin Programul Național de Cercetare „Alburnus Maior”, program avizat prin ordin al Ministrului Culturii. Se preconiza o serie de cercetări arheologice „preventive”, coordonate științific de către Muzeul Național de Istorie a României (București), cu participarea a 21 de instituții de specialitate românești și 3 din străinătate. Începând din martie 2001 RMCG organizează întâlniri (consultări publice) cu autoritățile regionale și locale, cu localnicii, precum și cu oponenții proiectului, pentru a răspunde la întrebări legate de operațiunile de relocare și

¹ A se vedea și <http://www.rmhc.ro/proiectul-rosia-montana/istoria-proiectului-rosia-montana.html> (accesat la 3 august 2013).

strămutare. În aceeași perioadă s-au realizat studiile de fezabilitate, studiile de optimizare a capacităților de producție, precum și studii de proiectare de bază și detaliată pentru proiectul minier Roșia Montană, care aveau să fie actualizate în mod regulat.

Perioada 2002-2006 a fost consacrată elaborării de studii de fezabilitate, inclusiv elaborării studiilor de condiții inițiale necesare Studiului de evaluare a Impactului asupra Mediului (EIM), fiind finalizat Planul de Urbanism General (PUG) al comunei Roșia Montană, care include și proiectul minier propus de RMGC (2002), precum și Planul de Urbanism Zonal pentru zona industrială Roșia Montană.

Perioadele iunie 2002-mai 2004 și octombrie 2006-februarie 2008 sunt cele două perioade în care RMGC achiziționează proprietăți în zona proiectului, pe baza unui Plan de acțiune pentru strămutare și relocare, declarat în conformitate cu standardele Băncii Mondiale și IFC - International Finance Corporation². Anul 2004 este unul important în evoluția proiectului, fiind: (1) revizuit Planul de acțiune pentru strămutare și relocare; (2) îmbunătățit proiectul tehnic, „în așa fel încât să reflecte recomandările comunității și ale societății civile”; (3) demarată, în decembrie, procedura de obținere a acordului de mediu, prin solicitarea depusă la Agenția pentru Protecția Mediului Alba.

² A se vedea și International Finance Corporation: *Handbook for Preparing a Resettlement Action Plan*. Disponibil la:

<http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/22ad720048855b25880cda6a6515bb18/ResettlementHandbook.PDF?MOD=AJPERES>

În mai 2006 RMGC depune la Ministerul Mediului Raportul la Studiul de Impact asupra Mediului, la care a lucrat o echipă de experți români și străini. În perioada iulie-august 2006 au avut loc 16 consultări publice (14 în România și 2 în Ungaria) pentru Evaluarea Impactului de Mediu, cu scopul de „a prezenta publicului proiectul minier și a răspunde la întrebările oamenilor”. Au rezultat 5600 de întrebări care au fost transmise către RMGC de către Ministerul Mediului în ianuarie 2007. După cinci luni, RMGC a depus la Ministerul Mediului răspunsurile la cele 5600 de întrebări, document care însumează 12600 de pagini și care reprezintă o anexă la Raportul EIM, rezultând astfel un document final de peste 17000 de pagini.

În intervalul iunie-august 2007 va începe etapa de analiză a raportului EIM, având loc 4 ședințe ale Comisiei de analiză tehnică (CAT).

În septembrie 2007, Ministerul Mediului suspendă procedura de evaluare a Raportului Studiului de Impact asupra Mediului. Între timp, în iulie 2007, RMGC începe construcția noului cartier din Alba Iulia, Recea, pentru familiile din zona de dezvoltare a proiectului care au ales să se mute la oraș, cartier care va fi inaugurat în mai 2009, 125 de familii de roșieni și corneni mutându-se astfel la Alba Iulia.

Un eveniment pe care RMGC ține să îl menționeze în istoricul său este legat de intrarea comunei Roșia Montană în Guinness Book, ca fiind „prima localitate din lume cu cei mai mulți oameni care au căutat simultan aur cu șaitrocul”. Organizatorul principal al acestui eveniment a fost Primăria Roșia Montană, iar RMGC a acordat „sprijin logistic și financiar”.

În septembrie 2010, abia după trei ani, Ministerul Mediului reia procedura de evaluare a Raportului Studiului de Impact asupra Mediului (EIM) pentru proiectul Roșia Montană, dar nici până astăzi nu există o decizie finală a acestui minister. În acest context apar și evenimentele din toamna anului 2013, când Parlamentul României discută un proiect de lege „cu dedicație”³. Mișcările antiproiect iau amploare și o nouă lege a minelor, importantă pentru dezvoltarea industriei miniere în România, este respinsă în legislativul românesc. Pare a fi momentul în care RMGC a încercat strategia mai dură a globalizării, cerând o intervenție fermă a statului român, abandonând strategia mai discretă a glocalizării, fără prea mare succes însă.

În cele ce urmează, vom avea în vedere procesele de relocare și strămutare, beneficile potențiale ale proiectului precum și principalele critici la acest proiect. (A se vedea Buțiu și Pascaru, 2007).

În perimetrul potențial afectat de proiectul RMGC se încadrează trei comunități vizate pentru relocare și strămutare (satul centru de comună Roșia Montană și două sate periferice,

³ A se vedea Comisia specială comună a Camerei Deputaților și Senatului, Raport Referitor la Proiectul de lege privind unele măsuri aferente exploatării minereurilor auro-argentifere din perimetrul Roșia Montană și stimularea și facilitarea dezvoltării activităților miniere din România, noiembrie 2013, disponibil la: http://www.comisiarosiamontana.ro/documente/raport_rosia_montana.pdf (accesat la 12 decembrie 2012).

Corna⁴ și Gura Cornii). Compania a oferit proprietarilor opțiunea *strămutării*, respectiv folosirea compensării pentru schimbul cu alte proprietăți din două amplasamente. Primul amplasament propus era Piatra Albă și se află pe dealul dintre Valea Roșia și Valea Vârtop, unde urma să fie construit satul care va înlocui localitatea istorică și centrul de comună, Roșia Montană. Cel de al doilea amplasament era prevăzut în Alba Iulia, pe Dealul Furcilor, într-o zonă rezidențială foarte bine cotate pe piața imobiliară datorită accesului la facilitățile oferite de distanța mică față de centrul orașului reședință de județ⁵. La Alba Iulia se va ridica, așa cum am văzut, cartierul Recea.

Cea de a doua opțiune, *a relocării*, presupune folosirea compensării în numerar pentru achiziționarea unor proprietăți în altă zonă decât cele două de strămutare și, în plus, posibilitatea de a opta pentru una sau mai multe categorii de asistență din partea companiei: (1) Pentru transport până la o distanță de maxim 250 km; (2) Pentru culegerea recoltelor; (3) În vederea recuperării de uși, ferestre și pardoseli din fosta locuință, cu excepția locuințelor care fac parte din patrimoniul național, pentru care nu este acceptată recuperarea. (Buțiu și Pascaru, 2007, pp. 42-43).

Specific lucrărilor de acest gen, proiectul are o serie de *beneficii economice* dintre care, alături de profitul obținut de RMGC și cel al statului român ca urmare a mecanismelor financiare în vigoare, reținem câteva care ar putea sprijini

⁴ Este inclus aici și cătunul Bunta, despre care vom vorbi în capitolul următor.

⁵ A se vedea și secțiunea *Cartierul strămutaților*, în capitolul următor.

dezvoltarea comunităților locale din zonă: (1) Creșterea substanțială a bugetului local prin intermediul taxelor și impozitelor locale; (2) Venituri stabile pentru angajații companiei despre care se presupune că vor fi majoritar din rândul localnicilor; (3) Venituri pentru localnicii care nu sunt angajați, dar care pot dezvolta afaceri colaterale; (4) O oarecare contribuție la asigurarea de infrastructură modernă pentru comunitate.

Beneficiile sociale, rețineam și în *Habitatul risipit de globalizare*, strâns legate de cele economice, ar putea ține de soluționarea unor probleme sociale și, în anumite limite, de degrevarea administrației publice locale de o serie de sarcini care le-ar intra în atribuții cu privire la bunăstarea locuitorilor, dar și de oportunitățile noi de dezvoltare a comunităților din zonă, amenințate de tendințele de depopulare și îmbătrânire demografică. (Buțiu și Pascaru, 2007, p. 44).

Opoziția la acest proiect depășea însă la un moment dat, în amploare și consecvență, aria instituțională și publică de susținere. Așa cum am arătat deja, sub presiunea noilor acte normative privind eliberarea acordurilor de mediu, RMGC depune documentația pentru Evaluarea de Impact asupra Mediului (EIM). Expunerea publică a detaliilor privind proiectul a generat un nou și puternic val de opoziții la proiect din partea societății civile⁶. (Buțiu și Pascaru, 2007, p. 49).

Poziții, foarte ferme sau ceva mai nuanțate, împotriva proiectului RMGC au adoptat organizații și instituții precum

⁶ Dintre grupurile de poziție (despre care vom discuta în capitolul următor), Asociația Alburnus Maior se detașează net ca promotor local al opoziției la proiect.

Greenpeace, Fundația pentru o Societate Deschisă, Academia de Studii Economice București, Academia Română și Biserica Ortodoxă Română. Sunt de reținut din toate aceste poziții exprimate de-a lungul timpului o serie de observații legate de: (1) Folosirea cianurii; (2) Mărimea proiectului; (3) Distrugerea peisajului; (4) Strămutarea a aproximativ 2000 de oameni; (5) Vechile situri arheologice dace și romane, care vor fi afectate; (6) Faptul că proiectul va reprezenta un impediment în calea aderării României la Uniunea Europeană; (7) Faptul că producția de aur nu mai este absolut necesară din moment ce există depozite uriase de aur în toate băncile naționale din lume; (8) Faptul că proiectul a fost creat pentru a avea o durată de viață de numai 15 ani; (9) Faptul că demararea exploatării ar înscris România pe o listă a țărilor subdezvoltate și corupte; (10) Ineficiența economică a proiectului; (11) Faptul că pădurile, pe o suprafață extinsă vor fi înlăturate, prin tăieri rase, ceea ce va imprima zonei un pronunțat caracter de deșertificare; (12) Faptul că în condițiile de relief accidentat, depozitarea cantităților impresionante de rocă dislocată creează pericolul alunecării acestor halde - adevărate avalanșe de steril - care distrug totul în calea lor (păduri, construcții), după cum a arătat experiența consecințelor exploatării în carieră a sulfului din Munții Călimani; (13) Strămutarea de biserici și cimitire. (Buțiu și Pascaru, 2007, pp. 49-56).

Dintre reacțiile negative de peste hotare, cele mai ferme păreau să fie cele care veneau din partea Ungariei. La un moment dat, parlamentarul maghiar Hegyi Gyula a solicitat Adunării Parlamentare a Consiliului Europei să stopeze proiectul și să ceară guvernului român să își respecte

angajamentele față de Uniunea Europeană⁷. Dar, privitor la poziția față de proiect a Uniunii Europene, parlamentarul britanic Eddie O'Hara din Comisia de Cultură, Știință și Educație a Adunării Parlamentare, elaborase un raport informativ în urma vizitei făcute la Roșia Montană în vara anului 2004 și a întâlnirilor cu oficiali și reprezentanți ai părților interesate din proiectul RMGC. În concluziile raportului se arăta că situația vestigiilor istorice este sub control, că nu este amenințat patrimoniul cultural și că proiectul RMGC pare să asigure o bază economică pentru dezvoltarea durabilă a întregii arii, cu beneficii de mediu, sociale și culturale⁸. (Buțiu și Pascaru, 2007, p. 57).

2. ATITUDINI, TEMERI, OPȚIUNI

Inserăm în această secțiune câteva rezultate ale unor cercetări organizate în zona de impact a proiectului RMGC în perioada 2004-2011⁹. Ele vizează mai ales descrierea sumară a contextului socio-psihologic generat de proiectul minier, pe fondul unor evoluții (involuții) sociale mai generale, specifice

⁷ Din documentul *Mișcarea verde din Ungaria și Parlamentari Europeni protestează împotriva proiectului de la Roșia Montană*, http://www.hotnews.ro/pp_articole (accesat în martie 2007).

⁸ *Rosia Montana*, Doc. 10384/21 December 2004, <http://assembly.coe.int/documents/workingdocs/doc04/edoc10384.htm> (accesat în aprilie 2007).

⁹ A se vedea și studiul nostru *Or, prospérité et pauvreté à l'époque de globalisation : recherches sur un projet mineur en Roumanie post-communiste* (2002-2011), *European Scientific Journal*, August 2013, Vol. 9, No. 23, pp. 275-294.

tranziției românești. Contextul socio-psihologic, credem noi, este o fațetă importantă a localismului, dar trebuie să avem în vedere faptul că el se reconstruiește permanent, în funcție de comportamentul vectorului globalizării care este activ la nivelul său. Mai mult, el poate fi la un moment dat oglinda în care procesele glocalizării se reflectă pregnant, mai mult sau mai puțin deformat, desigur. Așa cum se va vedea, într-un final, o caracteristică importantă a contextului socio-psihologic aflat în strânsă legătură cu proiectul RMGC o reprezintă apariția unei noi forme a *sindromului dependenței* (Kumar, 2007), de la dependența de stat, specifică anilor de comunism și, mai ales, de post-comunism prelungit, trecându-se parcă la dependența declarată de compania RMGC.

2.1. Atitudini și opinii prospective (2004-2005)

O serie de interviuri exploratorii au fost realizate la Roșia Montană în 2004-2005, sub coordonarea noastră metodologică, de către studenta Aura Drăgoescu. Printre primele întrebări din ghidul de interviu utilizat de către Aura Drăgoescu s-a aflat și una referitoare la intențiile companiei RMGC: „Ce știți despre intențiile acestei companii și cum apreciați proiectele ei?”

Prin analiza răspunsurilor la această întrebare s-au putut identifica, mai întâi, o serie de atitudini favorabile proiectului, cu argumente conexe: „Cred că firma RGC¹⁰ are intenții bune. Susțin investiția pentru că s-au oferit locuri de muncă locuitorilor comunei.” (I.E., F, pensionară); □ „RMGC intenționează să extragă aurul. Venind în zonă, a ridicat nivelul de trai al multor familii și a creat noi locuri de muncă. Susțin investiția fiind conștientă că este

¹⁰ De la Roșia Glod Corporation.

singura șansă pentru un trai mai bun.” (T.T., M, angajat RMGC); □ „Goldul¹¹ are intenții foarte bune, crearea de noi locuri de muncă pentru localnici, și este o firmă serioasă. Proiectele RGC, la prima vedere, sunt viabile...” (B.I., M, maistru la Roșia Min).

În acelaș timp s-au conturat cu claritate atitudini și argumente contra proiectului: *„Din partea companiei RGC ne așteptăm doar la rău. Eu sunt contra acestor proiecte deoarece poluează aerul, apa.” (B.O., F, pensionară); □ „Poziția mea față de proiectele Goldului nu este prea bună deoarece nu oferă locuri de muncă locuitorilor comunei... Se fac angajări din alte părți, iar locuitorii comunei sunt tratați cu indiferență.” (D.C., F, casnică); □ „Consider că intențiile Goldului sunt să fure aurul din comună și apoi să părăsească comuna. Poziția mea este contra RGC datorită faptului că eu nu doresc să plec din comună, din locul unde m-am născut și unde am trăit o viață întreagă.” (B.I., M, pensionar).*

Le-a fost adus în atenție celor intervievați faptul că unii dintre consătenii lor și-au vândut deja gospodăriile la RMGC și li s-a cerut să îi caracterizeze pe aceștia din perspectiva măsurii în care pot fi sau nu un bun exemplu pentru restul locuitorilor. Și aici răspunsurile păreau să susțină existența unor poziții opuse:

(1) *Aprecieri pozitive: „Consătenii care și-au vândut gospodăriile companiei RGC au făcut bine și consider că pot fi un exemplu și pentru alți locuitori.” (I.E., F, pensionară); □ „O foarte mare parte din locuitorii comunei s-au relocat, plecând fiecare la un nivel mult mai ridicat decât îl aveau la Roșia Montană. Am fost în vizită la mulți dintre ei și m-am convins că au făcut cea mai bună alegere. Da, categoric pot fi un exemplu și pentru alți locuitori.”*

¹¹ O denumire generică a RMGC, de largă circulație și astăzi.

(T.T., M, angajat RMGC); □ „Consider că au făcut bine cei care și-au vândut gospodăriile și pot fi un exemplu pentru locuitori, dar pe [o] proprietate particulară fiecare cetățean face cum consideră el.” (B.I., M, maistru la Roșia Min).

(2) Aprecieri negative: „Eu consider că au făcut rău oamenii care și-au vândut gospodăriile și cred că au făcut asta pentru că sunt lacomi după bani... Ei nu pot fi un exemplu pentru locuitorii din sat.” (B.O., pensionară); □ „Consider că au făcut rău consătenii care și-au vândut gospodăriile și nu pot fi un exemplu pentru alți locuitori din sat.” (B.I., M, pensionar).

S-a încercat apoi surprinderea schimbărilor produse de apariția companiei RMGC. Erau semnalate mai întâi schimbările în nivelul de trai și în nivelul de informare: „După apariția în zonă a Goldului au avut loc radicale schimbări pe toate planurile, a crescut nivelul de trai, oamenii sunt mai interesați de ceea ce se întâmplă. În ceea ce privește relațiile dintre oameni, se poate spune că acum oamenii se dușmănesc mai mult.” (T.T., M, angajat RMGC).

Cu privire la relațiile dintre locuitorii comunei, erau remarcate cu deosebire rupturile la nivel familial: „...Relațiile dintre oameni sunt de ură și neînțelegere... S-a ajuns să se certe părinți cu copii și frați cu frați.” (B.I., M, maistru la Roșia Min). Până și cei care nu identificau sau nu recunoșteau nici o schimbare la alte niveluri, țineau să remarce deteriorarea relațiilor intrafamiliale sau intracomunitare: „Nu s-a schimbat nimic în nivelul de trai și nici în nivelul de informare al oamenilor, dar s-a schimbat ceva în relațiile dintre oameni, care au devenit relații de ură, dispreț, răutate.” (B.O., F, pensionară).

Chiar dacă nu se schimbaseră nimic în viața lor, unii interlocutori recunoșteau totuși impactul asupra altor

conlocuitori: „Nu s-a schimbat nimic în nivelul de trai al meu și al altora dar totuși s-a schimbat la cei care lucrează la Gold.” (D.C., F, casnică).

Cum își vedeau roșienii viitorul în noile condiții create de proiectul RMGC? Ce i-ar sfătui pe alții?

Unii dintre interlocutorii Aurei Drăgoescu își legau în totalitate viitorul de RMGC: „Proiectele mele și ale familiei sunt legate de cele ale companiei RMGC și toată speranța mi-o pun în acest proiect. Da, aș sfătui și pe alții să-și gândească viitorul la fel ca mine.” (T.T., M, angajat RMGC). Alții dimpotrivă, spuneau că viitorul lor nu este legat RMGC: „Nu sunt legate proiectele Goldului de mine sau de familia mea și aș sfătui și pe alții să gândească la fel ca mine.” (B.O., M, pensionară).

De la reprezentările asupra viitorului propriu s-a trecut la explorarea reprezentărilor asupra viitorului satului și regiunii. Se remarcă mai întâi unele reprezentări generatoare de optimism: „Se va da naștere la o nouă localitate cu standard european. Proiectul RMGC va avea impact pozitiv. Nu există o altă alternativă de dezvoltare a satului dacă proiectul nu se va pune în practică și va fi un sat pustiu, tineretul căutându-și de lucru în altă parte.” (T.T., M, angajat RMGC).

Chiar și acolo unde entuziasmul era mai temperat, reprezentările pozitive se mențineau fiind mărturisite ca atare: „Conform proiectului RMGC, satul va rămâne mult timp tot așa, neschimbat, datorită faptului că în 2004, după promisiunile RMGC, trebuiau să scoată primul lingou de aur. După părerea mea, proiectul RGC va avea un impact pozitiv asupra zonei... Ar putea fi alternative... Statul să subvenționeze mineritul în zonă, dar dacă nu [se va întâmpla aceasta] va rămâne o zonă moartă, cu locuitori foarte puțini și cu o poluare mare din apele reziduale ce ies din gurile de galerii ale societății Roșia Min.” (B.I., M, maestru la Roșia Min).

Reprezentările negative păreau să fie dominante însă, chiar și pentru cei care la un moment dat se declarau de acord cu proiectul RMGC: „Conform proiectului RMGC, satul va ajunge foarte rău, va fi o groapă de gunoi și culturile din grădini vor fi distruse. Proiectul RMGC va avea un impact dezastruos asupra zonei. Există și alte alternative de dezvoltare a satului și fără acest proiect. Mina Roșia Montană poate merge în continuare așa cum a mers din timpuri străvechi.” (B.O., F, pensionară); □ „Conform proiectului RMGC, nu va mai rămânea nimic din satul nostru, care va deveni o ruină. Proiectul va avea un impact dezastruos, totul va fi poluat. Nu știu dacă vor fi alternative de dezvoltare a satului.” (B. I., M, pensionar).

Interviurile realizate la Roșia Montană în 2004-2005 erau voit exploratorii și pentru că anticipau o posibilă anchetă mai amplă aici, vizând, în consecință, și conturarea unor reprezentări asupra anchetei care urma să se desfășoare și a atmosferei generale la care urma să ne așteptăm. Așa cum am scris în introducere, numeroase zvonuri circulau la vremea aceea cum că locuitorii sunt refractari la prezența străinilor, datorită sumelor mari de bani pe care le posedă, sau că satul este declarat închis de către RMGC, care nu vrea să știe ce se întâmplă acolo.

Asupra interesului posibil al anchetei, în zonă și în afara zonei, interlocutorii Aurei Drăgoescu se pronunțau astfel: „Ar putea să prezinte studiul dumneavoastră interes și consider că ar trebui făcute cunoscute rezultatele în afara satului și zonei” (I.E., F, pensionară); □ „Într-un fel este bine că v-ați gândit la acest studiu... Astfel vor cunoaște și alții adevărata opinie a locuitorilor comunei Roșia Montană.” (T.T., M, angajat RMGC); □ „Studiul dumneavoastră are interes. Nu, doar la nivelul satului ar trebui făcute cunoscute rezultatele... Sigur veți întâmpina dificultăți în discuțiile cu unii locuitori sau în comunicarea rezultatelor.” (B.O.,

F, pensionară); □ „*Studiul dumneavoastră prezintă interes și ar trebui făcute cunoscute rezultatele în afara satului și zonei și sunt sigură că veți întâmpina dificultăți în discuțiile cu locuitorii.*” (D.C., F, casnică); □ „*Studiul dumneavoastră prezintă mult interes și ar trebui făcute cunoscute rezultatele în afara satului și zonei. S-ar putea să întâmpinați dificultăți în discuțiile cu unii locuitori.*” (B.I., M, pensionar); □ „*Studiul dumneavoastră are interes. Nu, doar la nivelul satului ar trebui făcute cunoscute rezultatele.*” (B.I., maistru la Roșia Min).

Așa cum s-a văzut mai sus, unele posibile dificultăți în realizarea unei anchete fuseseră într-adevăr semnalate de către cei intervievați la Roșia Montană în 2004-2005. Preconizata anchetă nu a mai avut loc, dar nu datorită dificultăților semnalate, ci din rațiuni exterioare contextului de analizat. Rămâne însă de luat în seamă, credem noi, cel puțin această idee a pregătirii unei anchete mai ample printr-o serie de interviuri exploratorii care să surprindă diferite fațete dinamice ale contextului socio-psihologic, mai ales în situațiile nu lipsite de tensiune ce pot fi des întâlnite în comunitățile afectate de strategiile unui vector al globalizării, de prezența unei companii străine controversate.

2.2. Efectul de tsunami (2006-2007)

Este cunoscut faptul că la epicentru un tsunami este insesizabil și inofensiv, dar pe măsură ce distanța crește, el devine tot mai mare și cu impact tot mai puternic, dezastruos uneori. Așa se explică de ce unii pescari care, spun istoriile, după ce pescuiseră liniștiți în larg, își găseau așezările devastate la întoarcerea la țarm. Efectul de tsunami funcționează se pare și în plan social, cu cât distanța față de locul în care se produce, dezvoltă sau consumă un eveniment „cutremurător”

este mai mare, cu atât reacțiile la acest eveniment sunt mai intense. Ne-am gândit la un moment dat la aceasta și analizând unele date legate de opoziția la proiectul RMGC, care pare mereu să fie mai intensă la distanțe mai mari de Roșia Montană, într-o ipoteză putându-se implica aici și un anumit nivel de informare, ca variabilă explicativă.

În 2007 s-a finalizat un studiu sociologic în zona de impact a proiectului RMGC (orașele Abrud și Câmpeni, precum și comunele Bistra, Bucium, Ciuruleasa, Lupșa, Mogoș și Roșia Montană), în cadrul unei cercetări mai ample asupra impactului socio-economic al proiectului. (*Studiu privind impactul economic și social...*, 2007). O anchetă sociologică se organizase pentru acest studiu în perioada 3-14 iulie 2006. Ulterior, au fost intervievați lideri locali, reprezentanți ai societății civile și ai unor ONG-uri reprezentative, care și-au manifestat public atitudinea față de realizarea proiectului minier¹². (*Studiu privind impactul economic și social...*, 2007, p. 117).

Ancheta sociologică din 2006 a evidențiat, între altele, faptul că atitudinea față de proiect era influențată de experiența și valorile rezultate din tradiția mineritului în zonă. Astfel, dacă aproape două treimi dintre subiecții chestionați (62,7%) avuseseră în familie mineri, percepțiile și așteptările pozitive față de proiect erau mai puternice în familiile de foști mineri. De asemenea percepțiile și așteptările față de proiect erau diferite în funcție de aria de impact. Cu cât aria

¹² Echipa care a realizat cercetările sociologice și raportul aferent a fost coordonată de dr. Lucian Marina și formată din: dr. Vlad Millea, dr. Călina Ana Buțiu, dr. Mihai Pascaru și drd. Claudiu Șefani.

era mai apropiată, cu atât subiecții se declarau mai informați și aveau așteptări pozitive față de proiect¹³. Subiecții din Roșia Montană, Abrud și Bucium erau mult mai favorabili proiectului decât cei din Câmpeni, Bistra sau Lupșa. Cele mai vehiculate motive ale opoziției la proiect erau cele de ordin general, legate de viziunea asupra dezvoltării zonei. Motivele declarate ale dezacordului erau în ordine: ecologice, sociale, informaționale, culturale, economice, legate de posibila discriminare la angajare, prin preferarea forței de muncă străine, și financiare. Cei care spuneau că „se va distruge mediul natural” (78%) și 77,8% dintre cei care spuneau că „va fi poluare cu cianuri” se declarau ca fiind puțin sau chiar deloc informați în legătură cu proiectul, deci cele mai puternice motive ale declarării dezacordului apăreau de fapt în condițiile unei neinformări corespunzătoare. (*Studiu privind impactul economic și social...*, 2007, p. 123).

Prin interviurile de restituire a rezultatelor, în care au fost implicați lideri locali din Roșia Montană, au fost conturate următoarele aspecte interesante: (1) Liderii validaseră informațiile care au corespuns poziției față de proiect și le invalidaseră pe cele care veneau în contradicție cu poziția adoptată de ei; (2) Au fost identificate câteva bariere în receptarea informației despre proiect de către locuitorii comunei, dintre care unele țineau *de transmițător* (neadecvarea formei sub care era transmisă informația și a canalului de transmitere la specificul local), altele *de receptor* (lipsa de interes pentru informația care nu avea un caracter personal) dar și *de alți factori subiectivi* cum ar fi gradul de încredere pe

¹³ A se vedea: Buțiu și Pascaru, 2011.

care receptorul îl avea față de sursa informației (RMGC); (3) S-au obținut nuanțări prin argumentare și comentarii ale datelor statistice generate de anchetă, reducându-se astfel riscul inferențelor forțate care puteau să apară la interpretarea datelor. (*Studiu privind impactul economic și social...*, 2007, p. 127).

2.3. Temeri „normale” (2009)

O altă cercetare importantă s-a realizat la Roșia Montană în 2009, prin colectivul Centrului de Cercetare și Dezvoltare Socio-economică „Munții Apuseni” din Alba Iulia. Cercetarea aceasta s-a dorit una de tip exhaustiv, după o metodologie similară recensămintelor, fiind incluse în proiectul cercetării toate gospodăriile identificate în teren, cu respondenți disponibili pe parcursul desfășurării cercetării¹⁴, aceasta însemnând un număr de 831 de gospodării din 963 identificate, în care a fost interviuata persoana care se autodefinia ca și *cap de gospodărie*. (Ispas-Pascaru și Moldovan, 2010, p. 254). Obiectivul cercetărilor a fost centrat pe aspecte punctuale ale calității vieții, între care s-a aflat și tema temerilor populației din Roșia Montană.

Fiind în zona unui proiect minier controversat, de o atenție deosebită s-a bucurat temerea față de poluare. Înregistrând un procent relativ scăzut în rândul populației,

¹⁴ Au fost înregistrate un număr de 43 de gospodării în care s-a refuzat completarea chestionarului și un număr de 89 gospodării în care nu s-au găsit persoane disponibile să răspundă în perioada derulării cercetării.

comparativ cu temerile față de sărăcie, de creșterea prețurilor (87,6%) sau a impozitelor (78,4%), 29% temându-se *foarte mult*, respectiv 16% temându-se *mult* de poluare, s-a observat însă o distribuție atipică pentru că și la polul opus, în rândul celor care se temeau *puțin* sau *foarte puțin* de poluare, se regăsea din nou un procent relativ ridicat, de 31. Dacă în cazul altor categorii de temeri se identifica fie o concentrare ridicată a populației în categoriile de răspuns *foarte mult* și *mult* (temeri cu o frecvență și o intensitate ridicată), fie o descreștere ușoară a procentelor începând cu categoria de mijloc, până la extrema negativă, *foarte puțin* (temeri cu frecvență scăzută) sau o creștere dinspre categoria de mijloc înspre extrema pozitivă, varianta de răspuns *foarte mult* (temeri cu intensitate scăzută și frecvență ridicată), în cazul temerii față de poluare se identifica o polarizare ridicată a răspunsurilor. Distribuția polarizată „reflecta probabil faptul că problema poluării suscita interesul populației, regăsindu-se ca și temă de dezbateri pe agenda opiniei publice, ilustrând modul în care dezbaterile față de proiectul RMGC erau asimilate în discursul populației”, categoria celor care se temeau *mult* sau *foarte mult* de poluare și categoria celor care se temeau *puțin* sau *foarte puțin* nediferind semnificativ sub aspectul variabilelor socio-demografice. (Ispas-Pascaru și Moldovan, 2010, p. 258). Altminteri, se putea vorbi de niște temeri „normale”, prin comparație cu restul țării, dominante fiind și aici temerile legate de creșterea prețurilor (87,6%) și a impozitelor (78,4%). Pentru comparații, cu precauțiile de rigoare, se poate vedea Mărgineanu și Precupețu, 2010. Noi vom reveni asupra unor aspecte importante relevate de cercetările din 2009 cu prilejul

prezentării restituirii „amânate” a unor rezultate obținute prin aceste cercetări, restituire realizată în 2012¹⁵.

2.4. Mineritul tradițional și mineritul modern (2011)

Dintr-o anchetă sociologică realizată în 2011 la Abrud și Roșia Montană, tot de către colectivul Centrului „Munții Apuseni”, a reieșit faptul că 54,4% dintre respondenți ofereau răspunsuri afirmative la întrebarea dacă au auzit de „mineritul modern”. Dintre cei care declarau că au auzit de mineritul modern, majoritatea apreciau că el este diferit de cel tradițional. Cu 3,2% mai mulți respondenți din Abrud decât din Roșia Montană considerau că sunt diferențe între mineritul modern și cel tradițional, (*Impactul de mediu și social al proiectului RMGC*, 2011, pp. 10-11).

În urma postcodificării și a grupării răspunsurilor la întrebarea deschisă privind avantajele/dezavantajele oferite de mineritul din trecut și mineritul modern, s-a constatat predominanța trimiterilor la locurile de muncă create de exploatarea minieră din trecut dar și la contribuția exploatării miniere vechi la „creșterea avuției naționale”. Prin contrast, mineritul modern era văzut doar ca sursă de locuri de muncă, unde „câștigă șefii” și care, în plus, ar cere calificări și

¹⁵ A se vedea paragraful 2.6. *Restituire „amânată”*. Despre calitatea vieții în 2012, în acest capitol.

responsabilități sporite. Pentru mineritul din trecut, ca dezavantaj economic apărea randamentul scăzut în muncă, un avantaj de mediu însă, în același timp. În schimb, mineritul modern ar avea avantaje economice date de noua tehnologie care, însă, atrage riscuri mai mari privind poluarea cu cianuri. Sub aspect social, unele avantaje ale mineritului din trecut au constat în confortul dat de certitudinea unei pensii și de salariile mari și relativ slab diferențiate, față de mineritul modern care, în opinia respondenților, nu părea să promită așa ceva. (*Impactul de mediu și social al proiectului RMGC*, 2011, pp. 11-12).

Desfășurată în aceeași perioadă, o altă cercetare din 2011 s-a concentrat asupra unor aspecte ale calității vieții, dar a evaluat între altele și gradul de încredere a populației în relansarea mineritului prin exploatare de suprafață¹⁶. Datele colectate din cercetare indicau un grad scăzut de încredere al respondenților în buna credință a investitorilor. Aproape două treimi din cei chestionați aveau *puțină* sau *foarte puțină încredere* în buna credință a investitorilor, doar o treime declarând că au încredere *multă* sau *foarte multă*. Cel mai scăzut grad de încredere se înregistra în Zlatna iar cel mai crescut grad de încredere era în Roșia Montană, unde mai bine de jumătate din populație (52,8%) declara că are încredere multă și foarte multă în investitori. Respondenții se dovedeau însă a fi destul de sceptici în legătură cu posibilitatea de a

¹⁶ Cercetare realizată de asemenea de către Centrul „Munții Apuseni” din Alba Iulia în localitățile Baia de Arieș, Roșia Montană, Abrud și Zlatna.

obține locuri de muncă mai bune pentru ei sau familia lor, în ipoteza redeschiderii exploatărilor miniere. Astfel, aproape două treimi dintre cei chestionați aveau *puțină* sau *foarte puțină* încredere în această posibilitate. Și în raport cu acest item, cel mai scăzut grad de încredere se înregistra în Zlatna (18,5%) iar cel mai crescut grad de încredere era în Roșia Montană (47,2%). În privința posibilității ameliorării nivelului de trai ca urmare a reluării mineritului pe baze noi, aprecierile celor chestionați erau foarte echilibrate: 48,7% aveau *încredere multă* și *foarte multă* iar 47,3% aveau *puțină* și *foarte puțină* încredere într-o asemenea posibilitate. Cel mai scăzut grad de încredere se înregistra în Zlatna (36%) iar cel mai crescut grad de încredere era în Roșia Montană: 60,7%. (Rachieru et al., 2011, p. 10-11). Efectul „de tsunami” părea să se producă și în cazul neîncrederii la fel ca în cel al opoziției față de proiect.

2.5. Biserici și oameni. Oamenii bisericii

2.5.1. Poziții oficiale

Bisericile din Roșia Montană reflectă diversitatea etnică și confesională a populației precum și conviețuirea pașnică a mai multor confesiuni în această zonă: Biserica de Jos, ortodoxă, zidită la 1741; Biserica de Sus, ortodoxă, construită în 1871; Biserica Romano-catolică, construită în anul 1866; Biserica Unitariană, construită în 1796; Biserica Reformată, ridicată în anul 1800. La Corna, celălalt sat afectat profund de proiect, există o biserică ortodoxă și o biserică greco-catolică.

Biserica Ortodoxă Română s-a pronunțat ferm împotriva proiectului încă din 2003, printr-un comunicat al Sfântului

Sinod, pe care îl reproducem aici: „Având în vedere, pe de o parte, temeiul biblic potrivit căruia pământul este creația lui Dumnezeu, iar pe de altă parte că proiectul minier al corporației canadiene RMGC urmează să desfigureze atât ecologic cât și uman zona Roșia Montană și, prin extensie, întreaga regiune a Munților Apuseni, luând în considerare faptul că proiectul minier Roșia Montană vizează strămutarea bisericilor și a cimitirelor din zonă, ceea ce este inadmisibil din punct de vedere al cultului și tradițiilor ortodoxe, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române se pronunță împotriva realizării proiectului Roșia Montană Gold Corporation și speră ca această zonă să rămână intactă în sfințenia, puritatea și frumusețea ei.”¹⁷

La un moment dat, conform unor surse media, Mitropolitul Ardealului, Bartolomeu Anania a adresat o cerere ministrului mediului, din care presa va reține: „Roșia Montană se află acum într-o fază fierbinte, de maximă tensiune între cei care cred că în Romania totul poate fi cumpărat cu bani (inclusiv conștiințele) și cei care se luptă din răspuțeri pentru apărarea unui foarte prețios patrimoniu istoric, cultural și economic, precum și a demnități noastre naționale. (...) Îmi fac o datorie de conștiință în a vă ruga, domnule ministru, să depuneți toate eforturile și să folosiți toate pârghiile legale pe care vi le conferă funcția pe care o dețineți pentru salvarea Roșiei Montane, a Transilvaniei și a zonelor învecinate, de la un dezastru ecologic sigur. Știm că Roșia Montană e amenințată de sărăcie, dar acum are de ales între a fi săracă

¹⁷ A se vedea și site-ul <http://www.patriarhia.ro/hotararisinod.html> (accesat în octombrie 2004).

sau a nu fi deloc. Împotriva sărăciei pot exista soluții, dar nu și împotriva crimei ecologice pentru înfăptuirea căreia se cheltuiesc sume enorme, se consumă intrigi de culise, se falsifică expertize și se sustrag documente întocmite de specialiști”¹⁸. Printre personalitățile recunoscute ale ortodoxiei este invocat adesea și numele Părintelui Iustin Pârvu, starețul Mănăstirii Petru Vodă până la trecerea în neființă, în 2012. Părintele Iustin Pârvu critica aspru „implicarea burgheziei occidentale și a masoneriei în vânarea sufletelor noastre”, cerând Bisericii să ia atitudine¹⁹.

Academia Evanghelică Transilvania, cu sediul la Sibiu, a organizat la un moment dat o conferința ecologică sub genericul „Roșia Montană - El Dorado sau Apocalipsă”, la care presa semnală participarea ÎPS Andrei, Arhiepiscop de Alba Iulia²⁰. ÎPS Andrei va fi personalitatea din ierharhia Bisericii Ortodoxe care va dezvolta în timp o poziție mult mai

¹⁸ <http://apologeticum.wordpress.com/2011/09/03/mitropolitul-bartolomeu-anania-pentru-salvarea-rosiei-montane-a-transilvaniei-si-a-zonelor-invecinate-de-la-un-dezastru-ecologic-sigur-rosia-montana-trebuie-sa-ramana-a-romanilor-este-un-foarte-pr/> (accesat la 12 august 2013).

¹⁹ <http://apologeticum.wordpress.com/2011/09/03/parintele-justin-parvu-despre-cazul-rosia-montana-burghezia-occidentala-vrea-sa-ne-ia-si-sufletele-toata-manevra-este-in-manastriinilor-masoneria-care-dirijeaza-lumea-biserica-ar-trebui-sa-s/> (accesat la 12 august 2013).

²⁰ <http://www.crestinortodox.ro/stiri/arhiepiscopia-alba-iulia/biserica-atitudine-fata-proiectul-exploatare-miniera-la-rosia-montana-73413.html> (accesat la 12 august 2013).

pragmatică, de solicitare a unor compensări îndreptățite pentru parohiile ortodoxe afectate de proiectul RMGC²¹.

Cam în aceeași perioadă în care era făcut public comunicatul Bisericii Ortodoxe Române, în 2003, Pap Gheza, episcopul Eparhiei Reformate din Ardeal, după cum consemnau unele surse media, declara: „Vă aducem la cunoștință că Eparhia Reformată din Ardeal urmărește cu îngrijorare situația de la Roșia Montană atât din punct de vedere al proprietăților bisericești reformate din localitate și al aspectelor arheologice și istorice, cât și din perspectiva unei catastrofe ecologice majore.”²²

Într-un interviu din 2010, preotul greco-catolic Mircea Bude, conform unor relatări de presă, proiecta o imagine de-a dreptul apocaliptică în legătură cu impactul proiectului RMGC: „La primele explozii din carieră, sfântul lăcaș se va prăbuși. Vor fi explozii uriașe, cum n-au mai trăit Munții Apuseni și nici România, explozii care vor declanșa cutremure locale în fiecare zi. Nu va mai sta piatră pe piatră, nu vor supraviețui nici casele mai îndepărtate, din zona așa-zis protejată. În plus, drumul industrial va fi pe-aproape, iar mașinile de mare tonaj vor provoca adevărate tornade de praf și fum. Ei ne vor distruge o parte a istoriei, de asta sunt sigur. O firmă străină și statul păgân ne vor distruge identitatea. Fiindcă acest stat, care permite unei companii străine sa

²¹ http://www.ngo.ro/site_item_full.shtml?x=2212 (accesat în 12 august 2013).

²² Formula AS, <http://www.formula-as.ro/2003/564/ecologie-14/ecologie-4062-2212> (accesat în 12 august 2013).

umilească una din cele mai vechi așezări românești, la fel de veche ca istoria însăși, e mai păgân decât statul comunist.”²³

Ceea ce considerăm că trebuie subliniat aici este faptul că în majoritatea pozițiilor Bisericii Ortodoxe identificate de noi până acum accentul era pus *pe ideea de protecție a mediului*, în timp ce la bisericile ne-ortodoxe *grija față de patrimoniu* părea mai pronunțată.

Plecând de la o asemenea observație, în anul 2012, utilizând tehnica restituirii, am promovat o investigație calitativă în rândul liderilor religioși din zona Roșia Montană, interviurile fiind realizate de către Călina Ana Buțiu, lector la Departamentul de Științe Sociale al Universității din Alba Iulia.

2.5.2. Preoții despre poziția diferitelor biserici față de proiectul RMGC

Opoziția la proiectul RMGC exprimată în 2003 de Patriarhia Română era explicată de către unul dintre preoți prin exagerările promovate de presă asupra modului de strămutare a cimitirelor: „...Se spunea... că se dinamitează mormintele, morții vor sări cu toții în aer și se vor distruge bisericile din zonă. Ceea ce, după ce am vorbit noi cu reprezentanții Companiei, nu e adevărat pentru că ei morții îi scot frumos și chiar se poate vedea că sunt duși la Alba, Abrud...” (Preot ortodox 1). Din răsunsurile acestui preot răzbăteau argumente de natură

²³ <http://www.formula-as.ro/2010/920/spiritualitate-39/preot-mircea-bude-o-firma-straina-si-statul-pagan-ne-vor-distruge-identitatea-12499> (accesat la 12 august 2013).

să sprijine proiectul, dar și argumente care justificau opoziția la proiect. Ideea că avem de a face cu un proiect cu implicații complexe și pentru care este dificil de prognozat impactul, era clar susținută de către acesta: „Nu știm ce va fi cu Goldul, nu știu, nu-s prooroc și nici clarvăzător.” Oricum, biserica nu era considerată locul cel mai potrivit pentru discuții pe această temă: „La noi în biserică se vorbește despre Dumnezeu... În alte părți se vorbește despre orice, numai despre Dumnezeu nu... La noi în biserică, despre Dumnezeu, despre credință și atunci nu ea abordează probleme care, mă rog, chiar dacă ne-a cere cineva... Începi în biserică o dispută, o ceartă sau nu știu mai ce... Dacă deschizi un subiect de genul ăsta în biserică, te poți aștepta la scandal, certuri... Ceea ce nu-i locul într-o biserică.”

Cel de-al doilea preot ortodox intervievat, își exprima neutralitatea față de proiect, dar era un susținător al mineritului la Roșia Montană în forma sa tradițională, în subteran: „Dumnezeu o lăsat omul să muncească [...] ca miner... În adâncul pământului, acolo îmi desfășor activitatea. Prin asta eu nu alterez Creația lui Dumnezeu. Dumnezeu o trimis acolo să fie mult aur sau mult argint, sau uraniu, sau alte minereuri.” (Preot ortodox 2).

Preotul reformat aborda mai pragmatic problema poziției bisericii față de proiect, din perspectiva unui dialog direct între compania RMGC și Biserica Reformată pe teme de patrimoniu: „Cred că Biserica Reformată așteaptă sau a așteptat să fie informată în mod direct pe vremea aceea [de către companie], ceea ce din câte știu eu, nu s-a întâmplat. Bisericile au clădiri, au biserici, au case parohiale, au cimitire...”

În opinia pastorului penticostal, o dată demarat proiectul se va distruge mediul, dar lucrurile pot fi ținute sub control

printr-o monitorizare atentă. Pastorul sugera că nu doar instituțiile abilitate trebuie să monitorizeze proiectul ci și biserica ar trebui implicată în acest sens: „...*Avem o datorie: să monitorizăm, să avem întâlniri, să supraveghem lucrul acesta. Ori, dacă lucrul acesta nu se face, bineînțeles că cei din companie pot pe aici pe acolo să aibă anumite scăpări, să și le permită, chiar rău intenționat, și noi vom fi cei care vom suferi... Și mediul și localitățile.*”

În răspunsul pastorului baptist s-a putut identifica poziția de susținător al mineritului, dar într-o manieră nuanțată și bazată pe o serie argumente și precizări, de la cele legate de foloasele materiale și sociale pe care le poate aduce proiectul la problemele „de echitate” în prețul oferit de RMGC pentru proprietăți: „*Nu mi-am format niciodată o opinie pro sau contra Goldului, adică a companiei, că practic oamenii țințesc acum compania... Ei nu se uită la mineritul în sine ci ei se uită la companie pentru că suspectează compania de interese personale și toate armele sunt îndreptate spre companie... Ori eu nu am treabă cu compania... Am treabă cu două lucruri: mineritul trebuie făcut pentru că aurul trebuie scos, dar cine îl face, cum îl face și cine beneficiază... Ori dacă este un cerc mic care beneficiază și ei devin bogații lumii și ceilalți devenim sărăntoci, folosindu-se de noi, nu cred că este moral, cred că este o problemă de moralitate. În sensul ăsta aș interzice și m-aș prezenta împotriva mineritului.*” Tot pastorul baptist observa o anume polarizare socială din zonă, cu adâncirea tot mai mult în sărăcie a celor deja săraci. Acest lucru îl îngrijora și îl determina să susțină un minerit care să creeze oportunități de câștig celor din zonă, dar în anumite condiții: „*Dumnezeu l-a creat [pe om] și tu nu-l folosești ca și o unealtă, să-l calci în picioare, să-i distrugi viața ca să îți atingi scopurile. Sunt de acord ca să se*

facă exploatarea respectându-se în același timp dreptul la viață și proprietate [...], nu să fie constrâns... Să i se creeze posibilitatea de dezvoltare pe toate planurile, în sensul acesta sunt pentru... Sunt pentru minerit, dar depinde cine îl face."

2.5.3. Preoții despre credincioși și unele diferențe de opinie

În cercetările din 2011 fuseseră observate unele diferențe între ortodocși non-ortodocși în ceea ce privește poziționarea față de diferitele aspecte ale mineritului din trecut și ale celui modern, preconizat de RMGC. Astfel, constatam că *mai degrabă non-ortodocșii decât ortodocșii spuneau ca mineritul din trecut a fost poluant.*

Primul dintre preoții ortodocși intervievați în 2012 părea să susțină doar în parte opinia celor de aceeași religie cu el: „...Eu nu cred că a fost poluant în trecut. O fost distructiv pentru om, pentru siliciul care l-o băgat în el, pentru condițiile din mină, da afară nu s-o întâmplat nimic... Apa într-adevăr era poluată, dar oamenii nu consumau... Erau conștienți dintotdeauna, nu consumau apa de acolo. Probabil animalele, ei nu consumau apa... Mediul poluant o devenit la Roșia Montană după ce o început exploatarea în carieră...²⁴” (Preot ortodox 1). Același preot nu îi vedea pe ortodocși mai toleranți cu poluarea mediului decât non-ortodocșii, aducând în discuție doar problema informării: „...Unii îs mai, mă rog, informați sau alții îs dezinformați. Sau unii îs mai isteți și alții mai tăntălăi.”

²⁴ Exploatarea de suprafață nu este o noutate adusă de RMGC, ea existând la Roșia Montană încă din perioada comunistă.

Pastorul reformat, mărturisind o serie de dificultăți în a răspunde direct, punea și el diferențele pe seama informării: *„Revenind la întrebarea asta cu ortodocșii și non-ortodocșii, chiar nu-mi dau seama... Probabil că sunt informați de cineva și nu știu...”*

Pastorul baptist ținea să sublinieze și el o serie de aspecte interesante, plecând de la nevoia de a fi fundamentate afirmațiile unora sau altora cu privire la poluare: *„Acum, eu cred că și unii și alții, când vorbesc trebuie să-și dovedească afirmațiile. Cred că ar trebui făcute analize: la ce se gândesc când vorbesc de poluare? ...Dacă ar fi să discutăm acum, cunosc mediile și ortodoxe și non-ortodoxe, cred că în procent mare, 80-90%, ortodocșii au lucrat în minerit și ei, văzând sursa de venit pe gata, ei probabil au spus că nu există poluare ca să își protejeze oarecum locul de muncă.”*

Pastorul penticostal comenta, la rândul lui: *„Nu cred că diferențele acestea vin din cadrul unei confesiuni anume... Cred că oamenii nu sunt destul de informați... Cred că bisericele din zonă pot să aibă discuții deschise și cred că, după anumite discuții deschise și după o deschidere din partea preoților, a pastorilor, ar trebui să fim foarte bine informați cu privire la lucrurile astea. Din punctul meu de vedere, orice om care trece prin zonă, vede cum au fost lăsate minele și carierele... Și vede poluarea... Cred că lucrul acesta se vede...”*

În ancheta din 2011, întrebându-i pe respondenți dacă va fi poluare în cazul demarării proiectului RMGC, obțineam cam aceeași orientare a răspunsurilor: *non-ortodocșii în procent mai mare spuneau ca va fi poluare, pe când ortodocșii spuneau în procent mai mic că va fi poluare.*

Primul dintre preoții ortodocși intervievați în 2012 nu găsea pe moment o explicație, considerând că răspunsurile

„sunt subiective”. Punctul lui de vedere era următorul: *„Dacă se va lucra cum s-a lucrat și pe vremea lui Ceaușescu, [la suprafață], va fi poluare. Pentru că poluarea de pe vremea lui Ceaușescu persistă și acum.”* (Preot ortodox 1). Celelălalt preot ortodox intervievat venea să contrazică întrucâtva opinia enoriașilor, susținând posibilitatea și chiar inevitabilitatea poluării, însă nu în proporțiile susținute de mișcările ecologiste: *„Va polua, va polua, dar nu în măsura în care ne descriu grandomania unora. Sigur va polua pentru că [...] orice zăcământ care-i decopertat, descoperit, radiază, se descompune [și], prin descompunere, el iradiază. Și îi firească poluarea, dar nu chiar în măsura în care se povestește... Repet, nu avem o certitudine în ceea ce spun pro și ce spun contra... Am citit că în sâmburii de măr este foarte multă ceanură și noi mâncăm sâmburii și mie chiar îmi plac, îi mănânc așa.”* (Preot ortodox 2).

Pastorul baptist considera că poziția ortocșilor este influențată de calitatea lor de proprietari care vor să vândă: *„Ortodocșii au proprietăți și scopul lor este să vândă proprietățile... Și atunci, prin toate mijloacele, [susțin] că nu va fi poluare”* (Pastor baptist).

Pastorul penticostal aprecia, la rândul lui: *„...Cred că un om rațional trebuie să-și pună întotdeauna răul în față, să gândească, și din perspectiva asta non-ortodocșii poate privesc un pic cu scepticism, cu o anumită rețineră [...] promisiunile care se fac cu privire la acest proiect, pentru că totuși cantitățile și ceea ce se spune, cianura care va fi folosită, totuși e foarte greu să crezi că vor fi măsurate, sub control, sub anumite norme europene... Și ceea ce se cere, deci în privința asta, cred că îi bine chiar și îi o datorie a oricărui om să plece de la premisa [că] s-ar putea să fie ceva greșit și de aceea să avem foarte mare grijă și ochii deschiși tot timpul asupra*

a ceea ce se întâmplă. Cred că ceilalți privesc mai mult din prisma că avem nevoie de locuri de muncă, avem nevoie de știu eu, de o investiție mare în zonă și cred că aici se separă și nu credința sau religia face separarea în direcția asta, după părerea mea personală.” (Pastor pentecostal).

Mai constatam în 2011 faptul că, procentual, mai mulți non-ortodocși decât ortodocși declarau că *mineritul din trecut a avut o influență pozitivă asupra vieții comunitare.*

Iată comentariile primului dintre preoții ortodocși cu privire la situația identificată în 2011: „...*La Roșia [...] mineritul putea să fie benefic, că îți aducea bani mulți dar moral nu putea să fie... Ce se întâmplă? Mergea omul la mină, venea acasă, se culca, obosit... Soția nu avea nimic de lucru... Dacă aveau găini, altceva nu țineau... Totul datorită faptului că minerul câștiga bine, chiar foarte bine [și] își permiteau să nu aibă activități cu gospodărie agricolă sau nu știu de care... Și tot ce făceau, beau și chefuiau și la 40-50 de ani erau în pământ. Ei morți, ele văduve, vesele, totuși cu o pensie destul de bunicică și mergea viața în continuare. Așa că nu o putut fi benefic mineritul în nici un caz.”* (Preot ortodox 1).

Al doilea preot ortodox intervievat în 2012, mărturisind că nu are o explicație pentru diferențele semnalate, făcea, între altele, următoarele comentarii: „*Eu socotesc că mineritul o fost o sursă de câștig pentru oameni și atunci o fost pozitiv în comunitate pentru că omul o adus bani acasă, [cu] care și-o ținut familia... Pe lângă faptul că o avut serviciu aproape, mai câștiga și bani... Venind acasă, aici, aproape, în comunitate, el o mai desfășurat încă anumite lucrări în familie, în gospodărie și erau, trăiau foarte bine.”* (Preot ortodox 2).

Pastorul baptist lega, surprinzător într-o oarecare măsură, diferențele în evaluarea impactului pe care mineritul

l-a avut asupra comunității de diferențele exprimate și în cazul poluării: „Păi ce-mi spuneți dumneavoastră este răspuns la cealaltă întrebare cu poziția ortodocșilor mai mare care afirmă că nu este poluare și dincolo la non-ortodocși există poluare... Deci aici este răspunsul: cine zice că nu a fost poluare înseamnă că a avut un beneficiu pozitiv dincolo, normal, că dacă [ar fi zis că] a fost poluare, normal că s-ar fi contrazis să răspundă acum că nu a avut un efect negativ.”

Pastorul pentecostal ținea, la rându-i, să remarce: „Nu cred că lucrul acesta pleacă de la religie, cred că fiecare familie, fiecare persoană a fost afectată într-un fel sau altul de către minierit. Unii au trăit bine datorită mineritului, alții chiar au muncit și, datorită bolilor care le-au acumulat în subteran, au avut pierderi. Părinți care au murit la o vârstă de 45-50 ani au fost foarte mulți în trecut... Și, din punctul meu de vedere, vă dați seama, când un tată a murit și au rămas cei șase copii, deja acolo este o familie... Când se adunau mai multe familii sub aspectul ăsta, cred că pot să privească că minieritul a avut urmări care, din punctul lor de vedere, nu au ceva bun.”

În cercetările din 2011 mai constatam faptul că ortodocșii preferau să discute mai des cu familia asupra proiectului RMGC, în timp ce non-ortodocșii discutau acest subiect mai mult cu vecinii, conform propriilor declarații. „Credeti că au aceste diferențe legatură cu religia?” Răspunzând la această întrebare, primul dintre preoții ortodocși intervievați în 2012 aprecia: „E o întrebare destul de grea, mi se pare, pentru că noi, românii, suntem de obicei destul așa, că ne place să cerem părerea de la toată lumea, ceea ce nu știu dacă chiar e specificul ortodox sau non-ortodox, dar probabil că printre intervievați ați găsit o familie mai numeroasă sau cine știe... Eu îs numai cu soția, deci îi clar că

atunci când auzim ceva, vorbim cu vecinii... Ei, probabil, încercând să mai meargă, mă refer acum nu la catolici sau greco-catolici, [ci] chiar la neo-protestanți, ei abia așteaptă să mai găsească un motiv să mai intre la tine în casă să-ți mai spuie să vii de-o parte...²⁵ Mai ales neo-protestanții ăștia, mai ales iehoviști dar și baptiști, ei merg din casă în casă... Familiile românești în general, au momente când problemele mari se discută în familie, cum se și spune: să speli rufele în familie, dar nu cred că-i o problemă care să pară pentru o familie neapărat majoră că vine o firmă sau nu vine o firmă. [Doar] prin prisma, exact prin prisma economicului, a salariului care îl ai... De exemplu: «mă duc, mă angajează, nu mă angajează» îi un subiect de familie pentru că, dacă tata îi șomer și mama îi casnică și au doi-trei copii, atunci clar, atuncea se dezbate în familie...” (Preot ortodox 1). Cel de al doilea preot ortodox pune accentul pe un anumit individualism colectiv specific ortodocșilor: „...[La ortodocși] se discută mai mult în familie pentru că rămâne în celulă... Nu vreau să se trezească cu nemulțumiri din partea vecinilor sau să-i supere și atunci rămâne totul în familie. Că pe urmă ei își exteriorizează mai departe, o familie tot restrânsă, cu un frate, cu un nu știu care... Că s-ar putea și între frați să fie disensiuni și între vecini și mai...” (Preot ortodox 1).

Pastorul baptist sublinia deschiderea cultului său și relativa închidere a ortodocșilor, care îi acuză pe ei de prozelism: „Acum nu este nici un merit al nostru, dar noi promovăm foarte mult dialogul, dialogul pe toate laturile, planurile... Non-ortodocșii fac parte de obicei din comunitatea deschisă a dialogului... Ortodocșii, în special, sunt mai închiși, rezervați, se conservă mai mult și din păcate asta nu aduce [nimic] bun

²⁵ În sensul de a te converti.

comunității ortodoxe... Asta este o problemă, o problemă națională chiar... Non-ortodocșii, catolicii, reformatii, baptiștii, penticostalii, toți suntem deschiși spre dialog."

Pastorul penticostal nu părea să creadă prea mult în diferențele semnalate: *"...În general, cât cunosc eu, problema asta îi preocupă pe oameni și la nivel de informații oriunde au ocazia: în piață, la vecini, la bar, când apare o informație, dacă vine Goldul nu vine Goldul, vine compania, dacă se fac angajări... Lucrurile astea eu le-am întâlnit: discuții deschise oriunde."*

2.5.4. Biserică și casă de rugăciuni

I-am întrebat în 2011 pe cei implicați în cercetările noastre dacă discută cu liderii bisericii lor, cu preoții sau pastorii, problemele legate de viitoarea exploatare minieră de la Roșia Montană. Din rezultatele cercetării, remarcam faptul că mai degrabă non-ortodocșii decât ortodocșii declarau că discută acest subiect cu liderii lor.

Iată și comentariile primului dintre preoții ortodocși intervievați în 2012: *"...Probabil când ești mulți, întotdeauna ești mai singur... Cu cât ești mai puțini, cu atât ești mai unit... Cu cât eu am într-o biserică 200 de oameni la biserică, probabil rămâne după slujbă unu-doi [...] să te întrebe ceva referitor la o slujbă, ceva. Pe când la ei probabil au dreptul la cuvânt mai mult și mai dezbat și alte subiecte extra bisericești."* (Preot ortodox 1). Celălalt preot ortodox interviuat în 2012 mărturisea neimplicarea generală în probleme laice: *"...Nu știu motivul pentru care ne ferim să generăm aceste discuții... Nici campanie electorală nu fac, nu mă interesează propaganda electorală pentru că tot credinciosul meu îi și liberalul și udemeristul [sau] pesedistul."* (Preot ortodox 2).

Pastorul baptist va găsi, la rându-i, o serie de explicații interesante: „Problema este, eu revin iar la comparația asta, eu fac doar comparație, nu spun care-i bună și care-i rea: în comunitatea ortodoxă este principiul acesta al piramidei, principiul de conducere piramidal... Preotul când îmbracă haina în comunitatea ortodoxă, este un fel de suveran, unii spun infailibil, adică chiar dacă pe stradă stau oamenii la băute cu preotul, chiar dacă preotul trăiește în curvie, trăiește în imoralitate, când îmbracă haina este un om special și apropierea asta între cler și laic este foarte greoaie... Este discrepanța asta creată între cler și laic și atunci laicul, omul de rând ajunge foarte greu la cler pentru că este o clasă superioară... Așa se numește clasa aceasta, „superioară”, și foarte greu ajungi să discuți orice cu preotul... Deci nu este o relație familială, o relație personală cu liderul respectiv... Ori la noi, în comunitatea protestantă, este o relație familială, ne vizităm unii pe alții, nu este discrepanța asta între preot sau între pastor și laici, popor, ci este egalitate... Discutăm cu toții, ne facem vizite unii la alții... Discutăm, avem discuții, pe orice temă.” (Pastor baptist).

Din răspunsul pastorului penticostal este de reținut confirmarea opiniei primului preot ortodox, care făcea trimitere la mărimea comunităților religioase: „Având un număr mai mic de enoriași [decât] într-o biserică ortodoxă, probabil că avem mai mult timp și de astfel de discuții, părerea mea sinceră. Nu pot să știu din ce motiv alții nu ar avea discuții deschise... Deci, odată ce trăim în zonă, avem discuții și, confruntându-ne cu diverse zvonuri, probleme, oamenii vin și parcă au încredere atunci când pastorul, preotul lor, își spune și el părerea.” (Pastor penticostal).

Ceea ce ni se pare esențial în interviurile cu preoții din zona de impact a proiectului RMGC poate fi sintetizat în

următoarele: (1) Poziția liderilor religioși din zonă este una echilibrată, pe alocuri declarat neutră, și oricum deschisă dialogului și negocierii cu RMGC; (2) În general, în opinia preoților și pastorilor, nu există argumente pentru a raporta o anumită credință la o anume atitudine față de proiectul minier, mai important fiind nivelul de informare; (3) Diferit este doar modul de abordare a problemei dialogului dintre liderii religioși și enoriași, el fiind mai frecvent la non-ortocși.

Desigur, dacă am vrea să aprofundăm raporturile dintre religiozitate și diferitele atitudini asociate cu prezența unor vectori ai globalizării, cercetările trebuie să țină cont mai ales de coplexitatea a ceea ce se consideră a fi, de regulă, religiozitatea cu cele trei dimensiuni importante ale ei: cognitivă, afectivă și comportamentală. (A se vedea și Pleșa, 2013, pp. 127-128).

2.6. Restituire „amânată”.

Despre calitatea vieții în 2012

În primăvara anului 2012, plecând de la câteva rezultate obținute de noi în cercetarea din 2009 asupra unor aspecte ale calității vieții la Roșia Montană, studenta Adreea Floca a realizat o serie de interviuri de restituire „amânată”, un exercițiu util pentru formarea competențelor în cercetarea calitativă și pentru realizarea lucrării de absolvire. Asupra restituirii rezultatelor, noi vom reveni cu o serie de detalii metodologice în Capitolul V, preferând deocamdată să rămânem pe terenul conturării altor dimensiuni ale contextului socio-psihologic de la Roșia Montană, în strânsă conexiune cu proiectul RMGC.

2.6.1. *Bani doar pentru strictul necesar*

Andreea Floca amintea interlocutorilor săi, între altele, faptul că în cercetarea din 2009, o pondere importantă a roșienilor declarau că „nu le ajung banii decât pentru strictul necesar” și le cerea celor intervievați să comenteze acest lucru, precizând mai întâi dacă viața este la fel de grea și la aproape trei ani de la cercetările amintite. Dintre răspunsurile semnificative oferite studentei noastre le reținem aici pe următoarele: *„Dacă analizăm comparativ 2009 și 2012, nu observăm o îmbunătățire a traiului datorită mării prețurilor și a taxelor impuse, de unde se observă o scădere drastică a consumului pe cap de locuitor, nicidecum o îmbunătățire...”* (M, 45, șomer); □ *„Viața majorității oamenilor din Roșia Montană este foarte grea datorită faptului că nu-și găsesc locuri de muncă, nu au fonduri necesare pentru a-și începe o afacere, nu au susținere economică și consiliere pentru a demara proiecte personale.”* (F, 38, profesor); □ *„Față de situația anului 2009, în care s-a făcut cercetarea, viața la Roșia Montană a rămas cam neschimbată, oamenii trăind greu și descurcându-se tot mai anevoios.”* (F, 46, șomeră).

Asemenea răspunsuri arătau că, în percepția locuitorilor, viața la Roșia Montană rămăsese cel puțin la fel de grea ca în 2009, dacă nu se înrăutățise chiar. Cauzele majore erau legate de închiderea minei în 2006 și de neobținerea acordului de mediu de către RMGC: *„Odată cu închiderea minei de stat, locurile de muncă practic au dispărut, oamenii trăiesc fie din ajutorul de șomaj, [fie] lucrează cu ziua la puținele gaterie din zonă (Abrud, Câmpeni, Bistra)... Singurul angajator major a rămas*

practic tot RMGC, dar și aici locurile de muncă sunt limitate din cauza tergiversării acordului de mediu.” (M, 34, angajat RMGC).

În 2012, la Roșia Montană, îmbunătățirea nivelului de trai era pusă doar în legătură cu cei care erau angajați ai RMGC: *„Pentru unii este și acum la fel, dar pentru familia noastră acum este mai bună decât în 2009 pentru că unul dintre noi are un loc de muncă. În 2009 nu lucram niciunul, aveam un șomaj de 490 lei și alocația de 42 lei din care trăiam trei oameni.” (F, 41, șomeră); □ „Doar cei ce lucrează la compania Gold Corporation pot spune că trăiesc mai ușor deoarece când sunt bani sunt de toate.” (F, 50, șomeră).*

„Faptul că banii nu ajung decât pentru strictul necesar se datorează numai veniturilor mici sau sunt și situații în care oamenii nu știu să se gospodărească?” Răspunsurile consemnate la această întrebare înclinau să identifice veniturile mici drept cauză principală: „Poate că sunt și situații în care nu știu oamenii să se gospodărească, dar majoritatea sunt foarte nemulțumiti din punct de vedere financiar deoarece veniturile sunt foarte mici și este normal ca fiecare om să își dorească mai mult și să nu ducă lipsă de nimic.” (M, 36, tinichigiu auto). □ „Consider că doar veniturile sunt mici. Oamenii din Roșia Montană au știut mereu să se gospodărească, însă din puținul pe care îl au, le este destul de greu să facă mai multe decât acum.” (F, 32, angajat RMGC).

2.6.2. Cele mai multe cheltuieli: cu alimentele

În cercetarea din 2009, mai mult de jumătate dintre locuitorii din Roșia Montană (51,4%) declarau că ponderea cea mai mare în totalul cheltuielilor o reprezentau cheltuielile legate de alimente. Interviuurile realizate de Andreea Floca în

2012 își propuneau să afle dacă ponderea cheltuielilor alimentare a rămas la fel. Aproapte toate răspunsurile consemnate induceau ideea că ponderea cheltuielilor la acest capitol a crescut datorită creșterii prețului alimentelor: „Acum cheltuim mai mult deoarece prețul alimentelor a crescut semnificativ, toate s-au scumpit, în special produsele alimentare, nu ne mai permitem să risipim nici măcar o bucată de pâine.” (F, 51, asistent social); □ „Cheltuielile aferente hranei au crescut, având în vedere rata inflanției precum și creșterea taxei pe valoarea adăugată de la 19% la 24%, aceste cheltuieli nefiind acoperite de creșteri salariale proporționale.” (F, 37, inginer).

Iluzia scăderii cheltuielilor alimentare, acolo unde exista, era dată de faptul că se cumpăra mult mai puțin în 2012 decât în 2009: „Categoric s-au diminuat cheltuielile pe alimente, dar nu ca urmare a faptului că oamenii s-au gândit că trebuie să mănânce mai puțin, ci pentru că au fost nevoiți să cumpere mai puțin din cauza raportului preț-cantitate, a creșterii necontrolate a prețurilor.” (F, 38, profesor).

Situația cu banii cheltuiți în cea mai mare parte pe alimente reflecta și la nivelul simțului comun sărăcia în care se zbăteau oamenii: „Vă dați seama că nu este un lucru bun când oamenii cheltuie mai mult pe alimente decât pe alte bunuri, pentru că acest lucru scoate în evidență sărăcia oamenilor din zonă.” (F, 44, someră).

2.6.3. Săraci și foarte săraci

În 2009, majoritatea oamenilor din Rosia Montană se considerau mai degrabă săraci și foarte săraci decât bogați și foarte bogați. Celor intervievați în 2012 li s-a cerut mai întâi să comenteze acest lucru, plecând de la a confirma/infirma asemenea rezultate. Iată și câteva comentarii semnificative

înregistrate de Andreea Floca: „Da, majoritatea oamenilor din Roșia Montană sunt oameni săraci. Doar cei care au beneficiat de anumite relații cu compania, gen vânzare de proprietăți sau angajare, pot spune că o duc bine.” (F, 50, șomeră); □ „Situția financiar-economică a majorității locuitorilor din comună este considerabil diminuată din cauza faptului că au venituri minime sau medii, de subzistență. Nu se poate vorbi despre locuitorii Roșiei Montane că sunt bogați sau foarte bogați din moment ce nu au locuri de muncă bine plătite sau stabile.” (F, 38, profesor).

Puțini erau cei care în 2012 considerau că oamenii au tendința de a se declara mai săraci decât sunt: „Cei care sunt săraci, chiar dacă au, în unele împrejurări se declară tot săraci pentru a impresiona lumea din afară și a le sări în ajutor, pentru că până atunci s-a trăit din sărăcia lor și când sunt bogați, se subapreciază, nu sunt mulțumiți niciodată.” (F, 30, casnică); □ „...Cetățeanul, oricât ar avea el, nu este mulțumit de veniturile realizate și declară că este mult mai sărac.” (F, 44, pensionară). Se aprecia mai degrabă că „...oamenii uneori ar ascunde sărăcia decât să o scoată la iveală, dar e prea vizibilă la fiecare om care o are, se citește pe chipul lui”. (F, 41, șomeră).

„Dacă această realitate din 2009 era adevărată, s-a schimbat ceva în ultimii trei ani?” Majoritatea celor intervievați Andreea Floca declarau că nu s-a schimbat nimic în perioada 2009-2012, unele schimbări fiind înregistrate doar pentru cei care și-au găsit, între timp, un loc de muncă: „Singura schimbare au resimțit-o doar acei oameni care au fost angajați de compania investitoare din zonă. Se poate spune despre ei că nivelul lor de viață a crescut, dar restul majorității au resimțit criza economică foarte puternic, iar impactul social a dus la diminuarea calității vieții.” (F, 38, profesor).

Se aprecia că schimbări importante au intervenit mai degrabă în viața celor care au părăsit Roșia Montană: „Astăzi

situația s-a mai îmbunătățit câtuși de puțin, fiindcă mulți roșieni care au avut norocul să-și vândă casele la RMGC s-au mutat la Alba Iulia într-un cartier nou sau în diferite orașe din țară unde au găsit o nouă viață, mai bună.” (M, 35, angajat RMGC).

Întrebați dacă în 2012 mai mulți locuitori decât în 2009 s-ar declara bogați, majoritatea celor intervievați au răspuns că nu, puținii locuitori care susțineau contrariul nuanțând în cele din urmă: „Se declară bogați cei care au un loc de muncă stabil și un salariu decent și sigur, care vine în fiecare lună... Dar cum [nici] aceste lucruri nu sunt sigure, [omul] nu se poate declara bogat.” (M, 43, muncitor).

2.6.4. Venituri: cel mult 600 lei pe gospodărie

În cercetările din 2009 se constatare că majoritatea gospodăriilor declarau un venit între 300 și 600 lei lunar, fiind urmate de cele care aveau un venit între 600 și 900 lei lunar. Celor intervievați în 2012 li s-a cerut opinia în legătură cu declararea/ neclararea unor venituri reale în 2009. Aprecierea că declarațiile din 2009 erau corecte a fost unanimă. Câteva argumente au fost de asemenea interesante: „...Oamenii spun adevărul despre veniturile lor deoarece mulți trăiesc din ajutor social, șomaj, pensii, alocații, foarte puțini fiind cei care au un loc de muncă cu salarii mai mari.” (M, 44, șofer).

Interviurile din 2012 au continuat cu întrebarea: „Din discuțiile pe care le aveți cu alți locuitori, oamenii de aici sunt mulțumiți de venitul lunar?” Răspunsurile, fără excepție aproape, afirmau că oamenii nu sunt mulțumiți de veniturile lunare, unele completări fiind însă de reținut: „În afară de cei care sunt angajați RMGC, restul locuitorilor sunt foarte dezamăgiți de venituri, mulți chiar nu au nici un fel de venit, trăiesc de pe urma unor animale.” (M, 34, angajat RMGC).

„În ultimii ani au crescut veniturile locuitorilor?” Răspunsurile la această întrebare, multe dintre ele afirmative, erau însoțite de o serie de precizări interesante, precum: *„În ultimii ani a crescut numărul locuitorilor cu venituri, datorită angajărilor de care unii au beneficiat în cadrul companiei Roșia Montană Gold Corporation, însă veniturile au rămas în continuare scăzute.”* (F, 42, economist).

Speranța creșterii veniturilor locuitorilor din Roșia Montană în următorii ani nu era unanim împărtășită de către participanții la interviurile din 2012, dar atunci când acest lucru se menționa, aproape fără excepție era invocat proiectul RMGC, deși nici acesta nu era văzut ca o soluție universală: *„Această speranță există doar pentru categoria de oameni capabili să muncească și este condiționată de demararea investiției RMGC și de relansarea mineritului... Pentru categoria bugetari și pensionari speranța ca veniturile să crească este minimă.”* (F, 38, profesor).

2.6.5. Sub doi dolari pe zi

Prin aceeași cercetare din 2009 se constatare faptul că un procent de 16% dintre gospodăriile roșiene aveau un venit sub 2\$/zi, adică la nivelul celor mai sărace populații din Africa. În 2012 s-a cerut celor intervievați să identifice câteva din cauzele acestei situații. Unele răspunsuri ni s-au părut relevante pentru descrierea situației: *„Nu aveau nici o sursă de venit pentru că nefiind angajat nicăieri, normal că nu ai de unde avea bani, agricultura nefiind sursă de venit, căci mulți locuitori din comună nu au terenuri.”* (F, 50, șomeră); □ *„Ca și în alte zone din țară și din lume și la Roșia Montană există comunități sărace care-și duc traiul sub nivelul de subzistență iar motivele pentru care sunt în această situație sunt multiple... Unul este cu siguranță important: acela al lipsei de educație a oamenilor.”* (F, 38, profesor).

„Ce se poate face pentru rezolvarea situației unor asemenea familii?” Răspunsurile primite la această întrebare trimiteau la demararea proiectului RMGC, dar nu numai: „Spun și mă repet că singura modalitate este demararea proiectului RMGC.” (F, 51, asistent social); □ „Ajutorul pentru aceste familii poate veni din partea primăriei, prin ajutoare sociale, sau prin începerea Proiectului, prin crearea locurilor de muncă. Dacă oamenii au unde să muncească, au și din ce să trăiască.” (M, 45, muncitor); □ „Pentru aceste familii s-ar putea face ceva programe de formare și [o] responsabilizare a acestor familii.” (F, 52, cadru didactic).

Dar câtă disponibilitate exista în 2012 pentru a ajuta asemenea familii? Iată câteva dintre răspunsurile înregistrate de Andreea Floca la întrebarea „Ați fi dispus să ajutați asemenea familii?”: „Dacă aș avea posibilitatea financiară, i-aș ajuta cu cea mai mare plăcere, dar așa nu pot să fac prea multe pentru ei deoarece abia mă descurc eu și familia mea.” (F, 51, asistent social); □ „Dacă aș avea posibilitate, printr-o funcție de conducere în anumite instituții, m-aș zbate pentru crearea locurilor de muncă și asigurarea unei protecții sociale a familiilor sărace.” (M, 54, pensionar).

Pe total, cea mai mare parte a răspunsurilor era de tipul „Da, dacă aș avea (și eu...)”.

2.6.6. Temeri de toate zilele

În ceea ce privește principalele temeri, în cercetarea din 2009, majoritatea locuitorilor din Rosia Montană declarau că se tem de creșterea prețurilor (87,6%). În interviurile Andreei Floca din 2012 li s-a cerut celor intervievați să spună dacă roșienii aveau dreptate în legătură cu această temere. Reținem aici două răspunsuri semnificative: „Da, oamenii aveau dreptate în 2009 când se temeau de creșterea prețurilor deoarece acest lucru s-

a adeverit, prețurile au crescut într-un ritm foarte alert, la multe alimente dublându-se sau chiar și mai mult.” (M, 45, muncitor); □ „Este normal să te temi creșterea prețurilor... Orice om din România de azi se teme de lucrul acesta. Crește prețul, mănânci mai puțin, mai porți ce ai și te temi să nu mori, că nu ai bani să-ți cumperi un calmant...”²⁶ (F, 33, angajată RMGC).

Interesant am găsit și faptul că teama de creșterea prețurilor era asociată cu veniturile scăzute, ca și cum creșterea prețurilor nu ar fi fost o problemă dacă veniturile ar fi crescut și ele

Mai departe, interviurile Andreei Floca din 2012 au încercat să contureze opinia locuitorilor cu privire la persistența acestei temeri: „Credeți că în continuare există motive să se teamă oamenii de aici de creșterea prețurilor?” Răspunsurile primite confirmau existența acestei temeri și în 2012: „Da, categoric, aceasta este principala noastră teamă în momentul de față.” (F, 51, asistent social); □ „Prețurile oricum vor crește, indiferent de noi...” (F, 30, casnică); □ „Da, oamenii se tem în continuare de creșterea prețurilor pentru că nimic nu este stabil în astfel de vremuri și peste noapte ne trezim cu noi tarife la alimente și alte servicii.” (M, 45, muncitor).

Într-o proporție mare, în 2009, roșienii declarau că se tem de creșterea impozitelor (78,4%). Interviurile din 2012 au venit să ceară, mai întâi, o confirmare/ infirmare a justificării acestei temeri pentru anul 2009. Răspunsurile la interviuri au fost ceva mai diverse și mai nuanțate la acest capitol: „Nu cred că în cercetarea din 2009 locuitorii din Roșia Montană aveau motive de

²⁶ Asupra problemelor legate de asistența medicală a se vedea și Holunga, 2013, pp. 68-69.

temeri vizavi de creșterea impozitelor.” (F, 42, economist); „Nu cred că oamenii aveau dreptate vizavi de teama creșterii impozitelor deoarece zona Roșia Montană este declarată ca fiind zonă defavorizată.” (F, 32, angajată RMGC); □ „Da, foarte mare dreptate! Nu numai că au crescut impozitele, ci au apărut altele noi ca și când nu plăteam suficient pentru atât de multe lucruri.” (M, 45, muncitor); □ „Bugetul de stat reprezintă o povară grea dusă de locuitorii acestei țări... Impozitele au crescut continuu și vor mai crește, indiferent dacă oamenii vor sau nu. Oamenii se tem de sumele mari datorate pe impozite din cauza veniturilor destul de mici.” (F, 38, profesor); □ „...Ajungem să ne temem de absolut orice... Toți cei cu care am vorbit se tem că nu mai au din ce să își întrețină familiile.” (F, 50, șomeră).

„Credeți că în continuare există motive ca oamenii de aici să se teamă de creșterea impozitelor?” Răspunsurile au fost și la această întrebare diverse, abordând din perspective multiple problema: „Localnicii nu au nici un motiv să se teamă de creșterea impozitelor atât timp cât încă ne aflăm într-o zonă defavorizată... Pot să stea liniștiți din acest punct de vedere, cel puțin deocamdată.” (M, 36, tinichigiu auto); □ „Dacă această țară va merge în continuare cu aceleași idei și principii, e normal ca oamenii să fie îngrijorați și temători pentru viitor.” (F, 50, șomeră); □ „Oamenii din localitate nu se tem de creșterea impozitelor fiindcă sunt conștienți că dările pentru stat trebuie plătite de fiecare contribuabil.” (M, 44, șofer); □ „Da, au dreptate să se teamă de creșterea impozitelor atâta timp cât nu au un loc de muncă, viața fiind tot mai grea, neavând posibilitatea de a-și plăti dările către stat, iar aceasta este o teamă foarte grea.” (F, 44, șomeră).

Conform rezultatelor cercetării din 2009, o mare parte dintre locuitorii din Roșia Montană declarau că se tem de

sărăcie (77,2%). Cei intervievați în 2012 au fost rugați să răspundă mai întâi la întrebarea: „Credeți că aveau dreptate să se teamă un procent așa de mare de sărăcie?” S-a remarcat faptul că, în marea majoritate a răspunsurilor, această temere era văzută ca justificată, unele comentarii aducând precizări suplimentare interesante: „Cu această criză care ne-a afectat întreaga țară eu cred că toată țara se teme de sărăcie, nu doar localnicii din Roșia Montană.” (M, 36, tinichigiu auto); □ „Dacă în 2009 populația din Roșia Montană se temea de sărăcie, unde totuși în această localitate mai existau anumite instituții în care își desfășurau activitatea, acum vedem o scădere drastică și prin desființarea unor instituții și reducerea locurilor de muncă...” (F, 44, pensionară); □ „Mulți oameni se tem de sărăcie... Incertitudinea și atitudinea pasivă a celor ce conduc destinele acestei țări nu îți pot oferi o viziune asupra unor zile fericite și a unui viitor mai ușor.” (F, 46, șomeră).

În ce măsură existau motive pentru ca și în continuare la fel de mulți oameni să se teamă de sărăcie? La această întrebare, cu care au continuat interviurile din 2012, răspunsurile cele mai multe confirmau persistența acestei temeri, cu argumente și nuanțări interesante: „Cu siguranță există motive ca în continuare la fel de mulți oameni să se teamă de sărăcie deoarece încă există incertitudinea privind redeschiderea minei [și] creșterea veniturilor pentru fiecare familie în parte.” (F, 42, economist); □ „Motivul principal pentru care oamenii se tem de sărăcie este instabilitatea financiară... În măsura în care numărul locurilor de muncă din localitate și împrejurimi rămâne la limita minimă, oamenii sunt în continuare temători. Așteptarea și nesiguranța unui loc de muncă stabil și bine remunerat duce inevitabil la teama de sărăcie forțată.” (F, 38, profesor); □ „Cred că

oamenii au toate motivele să se teamă de sărăcie în continuare. Sătui de atâtea promisiuni, nu le rămâne altceva decât să vadă partea goală a paharului și ziua de mâine tot mai neagră.” (F, 46, șomeră).

În materie de soluții care să îi ajute pe oamenii din Roșia Montană să scape de teama de sărăcie, pe primul loc era, în 2012, „demararea proiectului RMGC”, urmată de ideea redeschiderii vechii mine de aur. Alte răspunsuri vizau o abordare mai complexă sau mai generală a temei: *„Soluțiile ar fi prin deschiderea unor mici și mari întreprinderi și a deschiderii unor zone și obiective turistice... Prin acestea se pot asigura locuri de muncă stabile și, atunci, veniturile cetățenilor ar crește și ar duce o viață decentă.”* (M, 54, pensionar); □ *„Încredere în Dumnezeu, educație și responsabilitate.”* (F, 52, cadru didactic).

Din cercetarile realizate în 2009 rezultase faptul că relativ puțini locuitori din Roșia Montană se temeau de conflictele sociale (23%). Plecând de la acest rezultat, în interviurile din 2012 Andreea Floca a cerut celor intervievați să răspundă mai întâi la întrebarea dacă Roșia Montană este ferită de conflictele sociale. Răspunsurile au reflectat complexitatea acestei probleme dar și polisemantismul termenului de „conflict social”: *„Suntem ca restul umanității, nu știm ce o să fie... Dar, din punctul meu de vedere, în acest moment, noi cei din Roșia Montană suntem feriți de conflictele sociale.”* (F, 51, asistent social); □ *„În prezent eu zic că nu suntem feriți de conflictele sociale... Într-adevăr, în trecut eram foarte feriți de așa ceva, dar acum sub nici o formă.”* (M, 36, tinichigiu auto); *„Datoriă faptului că în Roșia Montană sunt mai multe comunități, este și normal să existe conflicte sociale, mai ales în ziua de azi cu apartenențele politice.”* (M, 54, pensionar); □ *„În Roșia Montană fiecare familie își administrează situația materială și economică cum știe mai bine, iar conflictele*

sociale nu pot apărea atât timp cât fiecare își vede de gospodăria lui. Din punctul meu de vedere, deocamdată nu sunt conflicte sociale la Roșia Montană.” (F, 30, casnică); □ „Oamenii din Roșia Montană sunt în general oameni pașnici, neimplicându-se în conflicte sociale, doar sărăcia împinge oamenii la revoltă.” (F, 50, șomeră); □ „O pondere mare a comunității din Roșia Montană o constituie romii, cu un nivel de școlarizare scăzut și, implicit, șanse de angajare minime. Lipsa minimului necesar poate genera conflicte sociale grave.” (F, 37, ingineră).

Interviurile din 2012 au continuat cu întrebarea: „Existența atâtor săraci la Roșia Montană poate duce la apariția conflictelor?” Iată câteva răspunsuri interesante: „Nu, suntem prea săraci ca să mai poată apărea conflicte, sărăcia nu este o cauză a apariției lor.” (M, 36, tinichigiu auto); □ „Orice conflict în ziua de azi apare datorită discriminărilor dintre bogați și săraci.” (M, 54, pensionar); □ „Existența atâtor săraci la Roșia Montană nu poate să ducă la apariția conflictelor, deoarece nimeni nu este vinovat de bogăția sau sărăcia lui, fiecare își duce traiul cum poate. Până acum nu a venit nici un sărac la un bogat să îl întrebe de unde a făcut banii sau cum i-a făcut. Ne-am bucura să fim toți bogați, sperăm ca Dumnezeu să ne ajute în viitor. Nu s-a făcut niciodată diferențe între săraci și bogați, toți au fost priviți la fel.” (F, 30, casnică); □ „Da, sărăcia poate crea conflicte sociale pentru că atunci când nu mai ai ce mânca, situația disperată te scoate în stradă și provoacă atâtea nemulțumiri și temeri.” (F, 50, șomeră).

2.6.7. Despre șanse și alternative

Care ar fi în cele din urmă șansele de creștere a calității vieții la Roșia Montană?

În 2012, majoritatea șanselor erau legate de RMGC sau de „revigorarea mineritului”, cu un termen mai general. Este de subliniat această dependență de ideea mineritului, ramificată apoi în dependența de ideea aprobării proiectului RMGC și de ideea redeschiderii vechii exploatare în subteran. Uneori, în context sau în asociere, se făcea trimitere la dezvoltarea turismului și a zootehniei. Iată câteva răspunsuri semnificative în acest sens: *„Singurele șanse sunt revigorarea mineritului în zonă și atragerea investițiilor conexe miniere, dezvoltarea turismului și punerea în valoare a zonei, care să atragă venituri.”* (F, 42, economist); □ *„La Roșia Montană ar exista șanse dacă s-ar deschide minele existente în zonă, [dacă s-ar face] un studiu mai aprofundat în încercarea de a creea cât mai mult turism în zonă, [și] prin deschiderea unor ferme zootehnice și agricole.”* (M, 54, pensionar); □ *„Șansa este dezvoltarea proiectului minier, care va aduce bunăstare și stabilitate în zonă. Odată cu proiectul, vom avea o nouă infrastructură, ceea ce va influența pozitiv turismul... Salvarea patrimoniului va atrage mii de turiști în zonă... Zona se va reface considerabil cu ajutorul reabilitării progresive, după 2000 de ani, de când apele acide au distrus fauna acvatică de pe râul Abrudel-Arieș...”* (M, 34, angajat RMGC).

„Dar dacă proiectul RMGC nu v-a demara?” În unele răspunsuri, alternativele erau timid strecurate printre alte considerații de genul celor reținute anterior: *„Dacă firma RMGC nu o să poată să își desfășoare activitatea în Roșia Montană,*

locuitorii din comună pot să se îndrepte spre alte ocupații cum ar fi dezvoltarea turismului și creșterea animalelor, munca în agricultură.” (F, 30, casnică); □ „...Înfiintarea fermelor de creștere a animalelor [și] atragerea de investitori.” (F, 56, contabil).

Pe ansamblul lor, fie că vizează calitatea vieții în general, nivelul de trai sau standardul de viață²⁷, interviurile Andreei Floca din 2012 ne permit să vorbim în cazul Roșiei Montane de o *comunitate vulnerabilă*, mai ales în fața vectorilor globalizării (dar și datorită prezenței acestora!), ieșirea din starea de vulnerabilitate putând fi susținută, în opinia noastră, fie de o glocalizare consistentă și coerentă, fie de un divorț imediat, dar care nu mai pare posibil chiar așa ușor acum.

²⁷ Asupra acestor concepte se pot vedea și sintezele din Pleșa, 2012, pp. 13-17. Capitole ample din lucrarea Roxanei Pleșa ne prezintă vulnerabilități ale comunităților din Valea Jiului, o altă zonă minieră afectă de restructurările post-comuniste din România.

IV.

GRUPURI DE POZIȚIE, STRATEGII DE VIAȚĂ ȘI STRĂMUTARE

Reluăm sub acest titlu, din lucrarea *Habitatul risipit de globalizare* (2007), capitolul intitulat „Corna – satul fără mâine”, adăugând și rezultate ale unor cercetări foarte recente la nivelul cartierului de strămutați de la Recea, Alba Iulia, prin amabilitatea studentului nostru Bogdan Mucea, care ne-a pus la dispoziție înregistrările unor interviuri cu locuitori ai cartierului amintit, cartier care este integral opera RMGC, pentru strămutații din Roșia Montană și Corna.

1. DIN REZULTATELE UNEI INVESTIGAȚII REALIZATE SUB PRESIUNEA DISPARIȚIEI OBIECTULUI EI

Primele noastre cercetări asupra impactului psihosociologic al proiectului RMGC a fost derulate la Corna și Bunta, în 2003, sub presiunea faptului că, în raport cu proiectul amintit, în 2004 satul Corna și cătunul Bunta, din apropiere, urmau să dispară de pe hartă, făcând loc unui imens iaz de decantare și căilor de comunicații aferente acestuia.

În investigațiile de la Corna și Bunta s-au folosit două instrumente de investigare: *ghidul de interviu* și *chestionarul*. Tehnica interviului a fost aplicată în vederea explorării (*interviuri exploratorii*, mai departe) și în vederea aprofundării,

prin restituire, a rezultatelor din anchetă (*interviuri de aprofundare*, în cele ce urmează).

Prin interviurile exploratorii, ne-am propus, între altele, să identificăm și modul în care cei intervievați își reprezentau propriul nivel de cunoaștere în legătură cu proiectul RMGC.

Cei intervievați în 2003 la Corna și Bunta declarau că ei *cunosc* intențiile principale ale companiei RMGC (*Goldul*, în varianta în care se încetățenise în aceste locuri), surse de informare fiind „comunicatele de presă” și „adunările comunitare” (B.G., F, 50 ani; D.A., M, 81 ani) sau simplul fapt că unii erau angajați la această companie (C.D., M, 26 ani).

În ceea ce privește *nivelul cunoașterii*, prin datele obținute din anchetă, se remarcă faptul că 72,7% dintre respondenți declarau că ei „cred că știu totul” sau „știu unele lucruri” în timp ce 26% declarau că „nu știu aproape nimic” în legătură cu proiectul RMGC.

Prin rezultatele anchetei, se contura faptul că 67,5% dintre respondenți considerau că este adevărată informația conform căreia „satul Corna va dispărea despre hartă”. La nivelul lotului nostru, reacțiile la acest fapt erau diferite, după cum se poate vedea și din Tabelul 1.

Ancheta a vizat și nivelul de participare la reuniunile publice organizate de RMGC. Declarau că da, au participat, 42,9% dintre respondenți, 15,6% precizând că au luat cuvântul în cadrul acestor reuniuni. Cei care luaseră cuvântul își exprimaseră cu precădere puncte de vedere mai mult sau mai puțin, direct sau indirect, ostile proiectului RMGC, susținând „ideea continuării satului actual”, întrebând de ce RMGC nu este o firmă „de-a noastră” sau susținând ferm: „Noi nu plecăm de aici nici morți”, „Nu plecăm pentru ca aurul să

rămână în țară, suntem și așa săraci”. S-au formulat cereri expresive de genul „să se rezolve problema din zonă¹, nu doar să își ia profitul și să plece”. Alte probleme ridicate priveau „despăgubirea firmelor, a societăților comerciale” și faptul că „unele proprietăți sunt supraevaluate” sau „problema banilor cuveniți celor strămutați”.

Tabelul 1. Atitudini față de ideea proiectului RMGC de a construi un iaz de decantare pe vatra satului Corna

Răspunsuri	Frecvențe	%
Sunt de acord, fără nici o părere de rău, cu ideea proiectului	7	9,1
Sunt de acord, dar îmi pare foarte rău	26	33,7
Nu sunt de acord	20	26,0
Alt răspuns	5	6,5
Nu este cazul (nu știe ce se va întâmpla cu satul)	17	22,1
NS/NR	2	2,6
Total	77	100,0

La fel de important ca și aria acestor critici sau observații ni s-a părut că era și spațiul acordului față de proiectul RMGC.

Spațiul acordului locuitorilor din Corna și Bunta față de proiectul RMGC a fost aprofundat în interviuri, în încercarea de a pătrunde în universul mai intim al motivațiilor. Astfel s-a putut reține că acordul față de proiect este susținut de locurile de muncă de care ar putea beneficia tinerii (B.G., F, 50 ani) sau este determinat de vârstă: „*Eu sunt de acord cu ei. Am dat deja*

¹ O trimitere indirectă la dezvoltarea durabilă a zonei prin crearea de locuri de muncă.

terenuri și urmează să le mai vând. Eu nu mai pot lucra și oricum trebuie să plecăm de aici. Cred că compania nu mai dă înapoi, au pus la bătaie prea mulți bani până acum" (D.A., M, 81 ani, pensionar). Se considera chiar că venirea RGCM ar fi fost oportună cu mai mulți ani în urmă: *„Era bine dacă venea acum 10 ani. Nu îmi pierdeam timpul aici, în deal"* (J.S., F, 36 ani).

Prezența RMGC în zonă nu mai era deloc nouă, așa cum s-a putut vedea și din scurtul istoric din capitolul anterior. O serie de schimbări era probabil să se fi produs la nivel individual sau comunitar și acest lucru putea fi relevat, într-o anumită măsură, și prin reprezentările locuitorilor asupra elementelor care dădeau conținut unor coordonate de bază ale schimbării în general: (1) schimbări în nivelul de trai; (2) schimbări în nivelul de informare și (3) schimbări la nivelul relațiilor intracomunitare.

În cercetarea exploratorie, multe răspunsuri confirmau schimbări importante în nivelul de trai: *„Lumea are mai multe mașini de lux, sunt locuri de muncă și pentru femei și se primesc salarii bune. Lucrează și fiul meu la companie, ca șofer."* (B.G., F, 50 ani); □ *„Cei care au lucrat pentru companie au primit salarii bune."* (D.A., M, 81 ani) □ *„La mulți oameni li s-a schimbat nivelul de trai. Mulți au fost angajați de companie și au primit salarii foarte bune."* (J.S., F, 36 ani).

Cineva remarca totuși faptul că *„nu s-a schimbat prea mult nivelul de trai"*, fiind angajați doar cei care *„au vrut ei"*. Totuși, susținea același interviuat: *„Cine a lucrat, a luat bani frumoși. Și soția mea a lucrat câteva luni la ei."* (N.A., M, 35 ani).

Pe coordonatele interesului pentru informare, erau de reținut o serie de evaluări care trimiteau la creșterea acestuia: *„Oamenii sunt mult mai interesați de ceea ce se întâmplă în sat, în*

comună." (B.G., F, 50 ani); □ „Oamenii sunt mai interesați. Apar și pe internet informații despre zonă." (C.D., M, 26 ani); □ „Oamenii se informează, primarul ne informează, preotul din sat la fel. Locuitorii sunt interesați de ce se întâmplă aici și în țară." (D.A., M, 81 ani); □ „Oamenii sunt foarte interesați asupra lucrărilor companiei." (C.E., F, 64 ani). Și să reținem și această nuanță: „Oamenii sunt interesați de ce se întâmplă în zonă și mai ales de ce i se întâmplă fiecăruia." (J.S., F, 36 ani).

În ceea ce privește schimbările aduse în sat de către prezența RMGC, în anchetă 49,4% declarau că nu s-a schimbat nimic în nivelul de trai (48,1% spunând că s-a schimbat ceva la acest capitol), 53,2% considerau că nu s-a schimbat nimic în nivelul de informare al locuitorilor în timp ce 70,1% apreciau că s-au schimbat relațiile dintre oameni.

Mai consideram în 2003 că atitudinea față de proiectul RMGC ar putea fi ilustrată și de reprezentările în legătură cu alternativele posibile la acest proiect.

În interviurile exploratorii se susținea, direct sau indirect, de cele mai multe ori, precaritatea alternativelor: „Nu cred că ar exista și alte alternative pentru că industria ușoară din Abrud nu reușește să acopere nevoile oamenilor din zonă." (B.G., F, 50 ani); □ „Nu vă pot spune ce s-ar putea face pentru dezvoltarea satului. Așa a fost de sute de ani." (D.A., M, 81 ani); □ „Dacă proiectele nu se pun în practică, cred că satul rămâne așa, dar fără oamenii care au plecat deja." (N.V., M, 35 ani) □ „Dacă proiectul nu se va pune în practică, oamenii vor rămâne pe loc (cei care n-au vrut să plece) și și-ar vedea de ocupațiile lor. Se aude că zona va fi declarată zonă turistică. Ar fi bine, că atunci n-ar fi poluare." (J. S., F, 36 ani) □ „Nu văd ce alte alternative ar exista, dacă nu se realizează ceea ce

vrea Goldul. Nu cred că ar fi posibil să facă zonă turistică aici. Nu s-a interesat nimeni de noi până acum.” (C.E., F, 64 ani).

Dacă proiectul RGC nu s-ar fi pus în practică, apreciau 42,9% dintre respondenții noștri din 2003, ar fi existat totuși alternative de dezvoltare. Spuneau că nu ar exista alte alternative 39%. Între alte alternative, cel mai frecvent erau invocate aceste perechi: (1) agricultura și creșterea animalelor, (2) agricultura și turismul, (3) mineritul și turismul (cu varianta *turism rural*). În ceea ce privește mineritul, alternativa ar fi fost și relansarea întreprinderii miniere existente încă la acea dată și închisă, așa cum am văzut, abia în 2006.

2. PROIECTUL RMGC ȘI GRUPURILE DE POZIȚIE

În 2003 consideram că o posibilitate de analiză a impactului psiho-sociologic al proiectului companiei RMGC o putea reprezenta și identificarea *grupurilor de poziție*, cu stabilirea unor caracteristici ale lor din perspectiva a ceea ce noi am definit ca fiind *matricea comunitară*. (Pascaru, 2003b).

2.1. Grupuri sociale și grupuri de poziție

Specificitatea grupului social, aprecia Neculau, este aceea că el ne apare ca un *subsistem* care: (1) Dezvoltă interacțiuni, raporturi sociale, în limitele unor reguli prestabilite; (2) Se constituie într-o entitate particulară; (3) Regrupează membrii după criterii funcționale și/sau complementare. (Neculau, 2003, p. 202). Interacțiunea în interiorul grupurilor sociale, mai scrie psihosociologul român, „presupune aderarea la valori identice (sau similare),

participarea la activități comune sau momente comemorative și existența unui spațiu interacțional, a unui mod de comunicare și de interinfluențare”. (Neculau, 2003, p. 202).

Cele mai cunoscute grupuri restrânse, remarca Neculau (2003, pp. 202-203), în baza unei incursiuni bibliografice dense, sunt: a) *grupul de sarcină*, reunit pentru o îndatorire comună (echipa de muncă, un comitet de acțiune, un consiliu de administrație, o asociație); b) *grupul de formare psihosocială*, care are ca obiectiv creșterea sau formarea personală (dinamica grupului), consolidarea unei echipe, susținerea din punct de vedere psihosocial a unei acțiuni, dezvoltarea unor abilități psihosociale, dobândirea unor experiențe; c) *grupul de acțiune comunitară*, care poate avea ca obiectiv, în principal, dezvoltarea comunității locale, dar și acțiunea politică pentru apărarea drepturilor sociale ale unor categorii de populație, organizarea serviciilor comunitare; d) *grupul format la sfârșitul unei cercetări* și care are o bază voluntară și reunește indivizi care au participat la realizarea unor observații, care au discutat împreună rezultatele unei investigații empirice, acest tip de grup fiind cunoscut și ca „grupul de cercetare-acțiune”; e) *grupul de învățare* (clasa de elevi, grupa de studenți, grupul de formare în întreprindere sau cele de educație populară); f) *grupul de loisir*, organizat pentru diferite acțiuni sportive, culturale, artistice; g) *grupul de persoane dintr-o rezidență*, care reunește indivizi într-o „unitate de viață”, în interiorul unei instituții de educație, sănătate, *loisir* (cămin de elevi, orfelinat, casă de odihnă); h) *familia*, care este considerată drept primul grup de apartenență, familia facilitând, de fapt, dobândirea celor dintâi experiențe sociale.

Neculau prezintă mai departe o serie de grupări care nu pot fi considerate *grupuri în sens clasic*. Este și cazul *agregatelor statistice*, „categorie de persoane regrupate în funcție de criterii de clasificare exterioare voinței lor”. (Neculau, 2003, p. 203).

Agregatele statistice sunt și punctul nostru de plecare în abordarea temei *grupurilor de poziție*, grupuri în legătură cu care, în urma unor cercetări și analize statistice mai mult sau mai puțin aprofundate, ajungem să descoperim că ele adoptă o *poziție comună față de un anumit context, eveniment sau fapt social*.

2.2. Definirea matricei comunitare și măsurarea nivelului ei

Așa cum remarcam și într-o serie de lucrări publicate cu ani în urmă (Pascaru, 2003b; Pascaru, 2003c), ideea că a fi existat o vreme și un spațiu în care *fiecare membru al societății cunoștea, de regulă, toate aspectele personalității celorlalți membri* (Mendras, 1989, p. 132), ne trimite mai degrabă spre un tip ideal de societate sau un mod ideal de organizare a unei colectivități. Observația lui Mendras ne-a oferit un punct de plecare într-o serie încercări de operaționaliza dimensiunile comunității. (Pascaru, 2003b, pp. 57-59). Punctul de plecare l-a constituit tocmai idealul la care Mendras se referea, utilizând termenul de *societate a intercunoașterii*. Am considerat că putem lua drept nivel maxim situația în care *toată lumea ar cunoaște pe toată lumea și ar cunoaște totul despre fiecare și drept nivel minim cazul în care nimeni nu ar cunoaște pe nimeni și nu ar ști, prin urmare, nimic despre nici un alt membru al comunității*.

Sub aspect metodologic, „știu totul” poate însemna a cunoaște o serie de aspecte considerate esențiale la un moment dat

într-o comunitate. Se pot avea în vedere: a) vârsta; b) pregătirea școlară; c) ocupația și locul de muncă; d) dacă persoana de referință a fost bolnavă în ultimul timp; e) dacă a fost plecată din localitate în ultimul timp; f) dacă a vândut sau cumpărat ceva deosebit în ultimul timp.

Sigur, atunci când punem problema la modul absolut, nivelul maxim și nivelul minim nu au un corespondent real. Ele rămân doar ca puncte de reper abstracte. Mai departe, fiecare nivel are momentele, etapele sale sau, dacă dorim, *treptele* sale, parcurse ascendent sau descendent (descendent, de regulă, în cazul trecerii de la comunitate la societate, de la tradițional la modern).

Similar cu modul de abordare a intercunoașterii, am considerat noi, pot fi tratate și aspectele care privesc comunicarea și acțiunea comună într-o comunitate. Putem distinge și în aceste cazuri niveluri sau trepte maxime, niveluri sau trepte intermediare și nivele sau trepte minime.

Și pentru cazul comunicării, dar și pentru cel al acțiunii comune, din nou vom preciza că „a discuta cu toată lumea” sau „a lucra în comun cu toată lumea”, metodologic poate însemna a comunica sau a lucra cu toată lumea *cu o anumită frecvență*, la un anumit interval temporal sau *într-un* anumit interval temporal: a) în ultima săptămână; b) în ultima lună; c) în ultimele trei luni; d) în ultimul an; e) în ultimii trei ani; e) niciodată.

Dimensiunea acțiunii a fost considerată în înțelesul ei de *întrajutorare* sub forma muncii în comun, a împrumutului sau schimbului de bunuri, fără implicarea unui interes sau câștig strict individual imediat.

Delimitări precum cele de mai sus ne-au permis să ne apropiem de definirea matricei comunitare. Astfel, am definit matricea comunitară, în liniile sale esențiale, ca fiind *unitatea dintre dimensiunile intercunoaștere, comunicare și acțiune comună la nivelul unei comunități (teritoriale sau nu), unitatea din care ia naștere ansamblul manifestărilor și elementelor de viață cotidiană ale unei comunități date*. (Pascaru, 2003b, p. 59).

Stabilirea unui indice al matricei comunitare a urmat direcțiile și etapele impuse de cele trei dimensiuni menționate deja: a) cunoașterea, b) comunicarea și c) acțiunea comună. Astfel, primii doi itemi au fost conturați și propuși pentru a reflecta *dimensiunea cunoașterii*. Este vorba de *modalitatea de identificare a membrilor comunității de către subiectul chestionat și cunoașterea unor aspecte din viața și activitatea membrilor comunității asupra cărora subiecții au fost chestionați*.

A rezultat, într-una din variantele care a fost folosită în investigațiile din Munții Apuseni (Pascaru, 2003b) următoarea scală: a) identificarea după nume: 5 puncte (p); b) identificarea după nume și poreclă: 4 p; c) identificarea după nume, ciufală (poreclă) și prenumele soțului sau soției: 3 p; d) identificarea după nume, poreclă, prenumele soțului sau soției și prenumele copiilor: 2 p; e) identificarea după datele de mai sus și alte amănunte biografice: 1 p; f) nerealizarea identificării: 0 p.

Practic, în aplicarea chestionarului, fiecărui subiect i se spunea numele unui locuitor din sat și dacă îl recunoștea *după nume* primea valoarea 5. Dacă la nume trebuia adăugată și *ciufala*, primea valoarea 4, iar dacă, mai departe, era nevoie de *alte amănunte* pentru a realiza identificarea, valoarea scădea corespunzător.

Persoanele despre care subiecții investigației erau chestionați, numite de noi *persoane de referință*, puteau fi cinci (număr ales oarecum arbitrar în funcție de resursele materiale și de timp ale anchetei) sau patru (atunci când unul dintre subiecții chestionați era și persoană de referință). Astfel, scorul maxim care se putea obține la nivelul cunoașterii, itemul *modalitatea de identificare*, era de 25 sau 20 de puncte.

Scorul astfel obținut s-a însumat cu cel obținut în *cunoașterea unor aspecte* legate de biografia și viața de zi cu zi a persoanelor de referință. Aceste *aspecte*, selectate de noi și în baza relevanței sociale pe care observațiile de teren ne-au sugerat-o, au fost cele anticipate mai sus, respectiv: a) vârstă; b) pregătirea școlară; c) ocupația și locul de muncă d) dacă a fost bolnav în ultimul timp; e) dacă a fost plecat din localitate în ultimul timp; f) dacă a vândut sau a cumpărat ceva deosebit în ultimul timp.

Răspunsurilor le-au fost asociate aceste valori: 1 punct pentru „știe exact”, 0,5 puncte pentru „știe aproximativ” și 0 puncte pentru „nu știe”. În *cunoașterea unor aspecte*, scorul maxim care se putea obține era de 30 de puncte, pentru 5 persoane de referință și 24 de puncte pentru 4 persoane de referință.

Pentru evaluarea *comunicării* ne-am oprit asupra intervalului temporal în care a avut loc *ultima discuție* dintre subiectul chestionat și fiecare dintre ceilalți *cinci membri ai comunității*, persoane de referință, acordând răspunsurilor, pe variante, următorul punctaj: a) discuția a avut loc în ultima săptămână: 5 p; b) discuția a avut loc în ultima lună: 4 p; c) discuția a avut loc în ultimele 3 luni: 3 p; d) discuția a avut loc în ultimul an: 2 p; e) discuția a avut loc în ultimii 3 ani: 1 p; f)

nu s-a discutat niciodată: 0 p.

La fel, pentru evaluarea *acțiunii comune* am solicitat subiecților să precizeze când s-au implicat într-o acțiune de întrajutorare împreună cu alți cinci membri ai comunității, numiți de noi *persoane de referință*. Pentru fiecare variantă de răspuns am acordat câte un punctaj, astfel: a) acțiunea a avut loc în ultima săptămână: 5 p; b) acțiunea a avut loc în ultima lună: 4 p; c) acțiunea a avut loc în ultimele trei luni: 3 p; d) acțiunea a avut loc în ultimul an: 2 p; e) acțiunea a avut loc în ultimii trei ani: 1 p; f) nu au acționat niciodată împreună: 0 p.

Pentru estomparea diferenței care putea să apară între punctajul maxim la nivelul cunoașterii, pe de o parte, și punctajul maxim la nivelul comunicării și acțiunii comune, pe de altă parte, am propus utilizarea unui indice dat de *raportul dintre punctajul real obținut de subiecții chestionați și punctajul maxim posibil* la nivelul fiecărei dimensiuni. Acest indice poate avea, teoretic, valori cuprinse între 0 și 1.

Indicele matricei comunitare a fost calculat ca medie aritmetică a indicilor cunoașterii, comunicării și acțiunii comune. Și acest indice, desigur, poate avea valori între 0 și 1.

2.3. Utilizarea matricei comunitare în descrierea grupurilor de poziție

Grupurile de poziție din satul Corna se structurau în jurul *acordului* sau *dezacordului*, mai mult sau mai puțin explicit, față de proiectul RMGC și consecințele sale. Datele generale ale acordului sau dezacordului a fost prezentate într-o secțiune anterioară pentru întreg complexul rural Corna-Bunta, la nivelul anului 2003.

Toate acestea se întâmplau, desigur, în condițiile în care la Corna, ca în orice altă așezare rurală, puteam descrie o anumită viață comunitară și o anumită poziție pentru fiecare locuitor în cadrul comunității, și implicit un anumit nivel al matricei comunitare. În 2003, pentru stabilirea indicilor matricei comunitare am avut în vedere doar satul Corna și am urmat, în linii generale, pașii parcurși și în investigațiile anterioare. Diferența a fost doar aceea că pentru cercetările de la Corna, în cazul dimensiunii *intercunoaștere* am pus în valoare doar itemul *identificare*.

Pentru satul Corna, principalii indici la nivelul matricei comunitare astfel construite sunt reprezentați în Tabelul 2.

Indicii matricei comunitare (pentru fiecare subiect al cercetării) vor sta, în cele ce urmează, la baza descrierii grupurilor de poziție, pentru contextul de față „a fi sub medie” sau „a fi peste medie” reprezentând, pentru fiecare dintre cele trei dimensiuni și pentru matricea comunitară în ansamblul ei, un mod de a caracteriza „imediat” un grup anume fără a-l și defini neapărat prin toate caracteristicile sale.

Tabelul 2. Indici ai matricei comunitare
(Corna, noiembrie 2003)

Dimensiuni	Indici
Cunoaștere (<i>identificare</i>)	0,72
Comunicare	0,42
Acțiune comună	0,12
Matrice	0,42

Din multitudinea de itemi puși în valoare în ancheta noastră din 2003, am considerat că sunt reprezentativi pentru

descrierea unei anumite *poziții* față de proiectul RMGC și, implicit, pentru descrierea unor *grupuri de poziție*, pe următorii cinci: (1) Acordul/ dezacordul cu ideea construirii unui iaz de decantare pe locul satului Corna; (2) Aprecierea influenței proiectului asupra zonei; (3) Aprecierea existenței/inexistenței unor alternative la proiect; (4) Schimbările survenite la nivel de proiecte individuale și mai ales *sensul* acestor schimbări; (5) Aprecierile asupra publicațiilor prin care RMGC își promova în zonă, și nu numai, proiectul.

În satul Corna declarau că *sunt de acord, fără nici o părere de rău, cu ideea proiectului RMGC de a construi pe vatra satului un iaz de decantare* 9,4% dintre respondenți, că *sunt de acord, dar le pare rău* 28,1% și că *nu sunt de acord* 29,7%.

Cei care erau de acord fără nici o părere de rău, aveau un indice al matricei comunitare peste medie (0,50) datorită mai ales indicelui mare al cunoașterii (0,82) și indicelui mare al comunicării (0,57). Și cei care declarau că nu sunt de acord aveau un indice mai mare al matricei comunitare, mai mult peste medie fiind însă indicele acțiunii comune (0,19).

La întrebarea „Credeți că proiectul va avea o influență pozitivă asupra zonei?” 31,3% dintre respondenți răspundeau cu DA și 48,8% cu NU.

Cei care răspundeau cu DA aveau un indice al matricei comunitare peste medie (0,46), mai ales datorită indicelui intercunoașterii (0,79), în timp ce locuitorii care răspundeau cu NU erau la toți indicii foarte aproape de media comunității (0,73 - indice cunoaștere, 0,43 - indice comunicare, 0,13 - indice acțiune comună, 0,43 - indice matrice).

În ceea ce privește existența altor alternative, dacă proiectul RMGC nu s-ar pune în practică, 46,9% dintre cei

chestionați spuneau că *da, există alte alternative* și 31,9% că *nu, nu există alte alternative*.

Cei care spuneau că nu există alte alternative obțineau un indice al matricei comunitare sub medie (0,40) și acest lucru se datora mai ales unui indice al comunicării scăzut (0,39) și unui indice al acțiunii comune practic nul.

„V-ați schimbat planurile dvs. de viitor după venirea Goldului?” La această întrebare 53,1% dintre persoanele chestionate răspundeau că *da, și-au schimbat planurile lor de viitor* și 46,9% spuneau că *nu, nu și-au schimbat planurile de viitor*.

Cei care spuneau că nu și-au schimbat planurile de viitor aveau un indice al matricei comunitare mai mic (0,37), datorită mai ales indicelui cunoașterii sub medie (0,63) și indicelui acțiunii comune aproape nul.

Schimbarea planurilor de viitor, după declarațiile celor antrenați în investigațiile noastre, se făcuse în următoarele sensuri: (1) *Erau obligați să plece deși nu și-au dorit acest lucru*: 15,6%; (2) *Puteau să vândă și să plece în altă parte, deși nu credeau că se va întâmpla prea repede acest lucru*: 21,9%; (3) *Ar fi plecat, dar acum aveau posibilitatea să lucreze în zonă*: 1,6%.

Cei care declarau că sunt obligați să plece deși nu și-au dorit acest lucru, aveau un indice al matricei comunitare la nivelul mediei comunității (0,42), cu un indice al cunoașterii mai ridicat (0,78) și un indice al comunicării sub medie (0,40), ca și indicele acțiunii comune (0,11). Cei care declarau că pot să vândă și să plece, sugerând că oricum se gândiseră la aceasta aveau un indice al matricei comunitare peste medie (0,49), datorită indicelui cunoașterii mai mare (0,79), unui indice al comunicării mai mare (0,51) și, de asemenea, datorită

unui indice al acțiunii mai mare (0,16). Persoana care voia să plece, dar își găsisese loc de muncă la RMGC, avea de asemenea un indice al matricei comunitare sub medie (0,34), indicele cunoașterii fiind de 0,60, cel al comunicării de 0,33 și indicele acțiunii comune, nul.

Aprecierile asupra sincerității publicațiilor RMGC erau distribuite astfel: (1) *Scriu numai minciuni*: 17,2%; (2) *Uneori scriu adevărul, alteori nu*: 42,2%; (3) *Scriu numai adevărul*: 6,3%.

Cei care în 2003 considerau că publicațiile RMGC nu spuneau adevărul aveau un indice al matricei comunitare sub medie (0,36), datorită mai ales indicelui scăzut al comunicării (0,31). Cei care declarau că publicațiile RMGC „scriu numai adevărul” aveau un indice al matricei comunitare peste medie (0,48), datorat indicelui cunoașterii peste medie (0,85) și, de asemenea, indicelui mare al comunicării (0,52), chiar dacă indicele acțiunii comune era aproape nul.

Provizoriu, până la o serie de cercetări mai ample, consideram că adoptau o poziție favorabilă companiei RMGC și proiectului său următoarele grupuri: (1) Al celor care se declarau de acord cu dispariția satului fără părere de rău și care aveau un indice al matricei comunitare peste medie, mai ales datorită implicării în acțiuni comune, reprezentând probabil și un posibil grup ale cărui resurse puteau fi valorificate în acțiunile de susținere a proiectului; (2) Al celor care considerau că proiectul RMGC va avea o influență pozitivă asupra zonei, cu un indice de asemenea peste medie datorită mai ales măsurii ridicate în care cunoșteau (identificau) pe ceilalți membri ai comunității; (3) Al celor care susțineau că nu există alternative, grup oarecum mai izolat în comunitate, cu un indice al matricei comunitare sub medie și

cu implicări reduse în întrajutorare; (4) Al celor care sugerau că ar fi dorit de mult să plece, cu un indice al matricei comunitare peste medie, datorită măsurii ridicate în care îi cunosc (identifică) pe ceilalți locuitori; (5) Al celor care considerau că „publicațiile Goldului spun numai adevărul”, buni cunoscători ai consătenilor lor și aflați în raporturi de comunicare frecvente cu ceilalți.

Grupurile celor care putem considera că adoptau o poziție, mai mult sau puțin clar conturată, de respingere a proiectului RMGC erau: (1) Al celor care își exprimau dezacordul în legătură cu dispariția satului, cu un indice peste medie, datorită mai ales implicării în acțiuni comune; (2) Al celor care spuneau că proiectul RMGC nu va avea influențe pozitive în zonă, cu indici ai matricei comunitare și ai dimensiunilor ei la nivelul mediei pe comunitate, probabil un „grup de masă”; (3) Al celor care considerau că publicațiile RMGC „scriu numai minciuni”, oarecum izolați în comunitate, având relații de comunicare mai restrânse.

Sensul practic al acestor delimitări putea fi și acela de a semnala faptul că, în condițiile unei dezbateri și decizii colective, prin poziția în comunitate a majorității grupurilor care păreau să susțină proiectul RMGC, acestea ar fi urmat să aibă câștig de cauză în detrimentul grupurilor care păreau să se opună proiectului.

Un alt obiectiv al utilizării matricei comunitare în descrierea grupurilor de poziție sau, în general, a grupurilor de opinie dintr-o comunitate, poate fi cel *al evaluării consistenței unor răspunsuri prin raportare la poziția unui respondent în comunitate*. Inserăm aici doar câteva exemple, plecând de la alți

itemi valorizați în investigațiile noastre, urmând ca o asemenea temă să facă obiectul unor abordări viitoare.

În ceea ce privește, de pildă, autoevaluarea nivelului de cunoaștere în legătură cu proiectele companiei RMGC, 3,1% dintre cei chestionați declarau că *știu totul*, 71,9% că *știu unele lucruri* și 23,4% că *nu știu aproape nimic*.

Cei care declarau „cred că știu totul” obțineau un indice al matricei comunitare de 0,58, deci peste medie, și acest fapt se datora mai ales unor indici ridicați ai comunicării (0,70) și acțiunii comune (0,43), în timp ce indicele cunoașterii era sub medie (0,60).

La întrebarea „Ce știți despre consătenii plecați deja?” se înregistraseră aceste răspunsuri: (1) *Știau că o duc mai bine*: 28,1%; (2) *Știau că o duc la fel de bine sau rău*: 14,19%; (3) *Știau că o duc mai rău*: 14,1% ; (4) *Nu mai știau nimic*: 21,9%.

Cei care spuneau că nu mai știu nimic despre consătenii lor obțineau un indice al matricei comunitare mult sub medie (0,31) datorită unui indice al cunoașterii mai mic (0,59), unui indice al comunicării mai mic (0,28) și unui indice al acțiunii comune aproape nul.

Apreciau că *oamenii sunt mai apropiați între ei după venirea RMGC* 7,8% dintre cei implicați în cercetări și că *nu sunt mai apropiați între ei* 64,1%.

Cei care spuneau că oamenii sunt mai apropiați între ei aveau un indice al matricei comunitare mai mare (0,45) datorită mai ales indicelui comunicării mai mare (0,53).

Remarcau faptul că *au apărut divergențe la nivelul familiilor* 51,6% dintre subiecții anchetei noastre și că *nu au apărut asemenea divergențe* 15,6%.

Cei care susțineau că nu au apărut divergențe la nivelul familiilor aveau un indice al matricei comunitare sub medie (0,37), datorită mai ales indicelui cunoașterii scăzut (0,63) și unui indice al acțiunii comune aproape nul.

Declarau că *au apărut conflicte și divergențe la nivelul satului* 45,3% și că *nu au apărut conflicte și divergențe*, 26,6%.

Cei care declarau că nu au apărut conflicte aveau un indice al matricei comunitare sub medie (0,35) datorită unui indice al cunoașterii sub medie (0,66), unui indice al comunicării sub medie (0,33) și unui indice al acțiunii comune practic nul.

Spuneau că *știu ce se va întâmpla cu satul lor* („Da, pe locul satului va fi un iaz de decantare”) 71,9% și că *nu știu ce se va întâmpla cu satul lor* 25% dintre locuitorii implicați în anchetă.

Cei care spuneau că nu știu ce se va întâmpla cu satul lor aveau un indice al comunicării sub medie (0,39).

Rezulta din cele de mai sus, cel puțin cu titlul de ipoteză de lucru, faptul că o anumită poziție în comunitate, reflectată prin indicii matricei comunitare, se asocia cu anumite opinii sau aprecieri. Apărea astfel nevoia de a reevalua răspunsurile oferite pe parcursul anchetei din perspectiva posibilităților *de cunoaștere și de informare* pe care le implică și o anumită poziție a unui individ în comunitate. Era, de exemplu, cazul celor care, în investigațiile de la Corna, declarau că *nu au apărut divergențe la nivelul familiilor*, dar ei se aflau pe trepte inferioare la nivelul matricei comunitare (mai izolați, prin urmare) în raport cu cei care spuneau că *au apărut divergențe la nivelul familiilor*.

Problema teoretică și metodologică născută de acest mod de analiză constă în trecerea de la simpla identificare a

grupurilor de poziție la analiza lor psiho-sociologică. Rămâne de văzut în ce măsură tehnicile de analiză promovate deja la nivelul psihologiei sociale sunt aplicabile și la acest tip de grupuri, în măsura în care ele se manifestă ca și grupuri reale într-o comunitate. Mai ales că la Roșia Montană s-au semnalat destul de repede o serie de forme de organizare oficială prin care grupurile de poziție își puteau susține punctele de vedere și, mai ales, interesele. De pildă, Asociația Alburnus Major, fondată în septembrie 2000, de către 300 familii (aproximativ 1200 persoane) din Roșia Montană, era, așa cum am mai arătat, principalul actor vizibil din câmpul de forțe opozante proiectului. Misiunea declarată de asociație era dezvoltarea durabilă a zonei și păstrarea moștenirii naturale și istorice, susținând faptul că în Roșia Montană pot fi dezvoltate planuri alternative de turism rural și cultural și că se pot dezvolta afaceri în domeniul agricol, în cel al meșteșugurilor și chiar în cel al mineritului, dar un minerit care să nu afecteze profund zona. Asociația se opunea: (1) Planului de relocare al RMGC; (2) Distrugerii patrimoniului istoric și arheologic; (3) Folosirii tehnologiei pe bază de cianuri; (4) Exploatării pe scară largă, în carieră, a minereului aurifer².

La polul opus, dar aproape în același timp, un alt grup de localnici, susținători ai proiectului RMGC, se organizaseră fondând Asociația Pro Roșia Montană care își propunea drept misiune revigorarea mineritului prin intermediul RMGC. Această asociație reprezenta, cel puțin la înființare, interesele a

² Date preluate din

www.rosiamontana.org/alburnusmajor/alburnusmainro.htm
(accesat în aprilie 2007).

aproximativ 85% dintre locuitorii comunei Roșia Montană, cei care credeau că dezvoltarea localității este posibilă doar prin mineritul modern. Însă, până anul 2006 aproximativ jumătate dintre membrii asociației se mutaseră din zonă, acceptând relocarea³.

Consecințele situației adesea tensionate de la Roșia Montană, de care grupurile de poziție nu sunt străine, sunt de cele mai multe ori neclare, trebuind să recunoaștem însă, alături de alți cercetători, faptul că oamenii de aici au reușit să învețe repede cum să își facă vocile auzite. (Alexandrescu, 2012, p. 216)

3. STRATEGII DE VIAȚĂ ȘI OPȚIUNI REZIDENȚIALE

Pentru Dumitru Sandu, „o strategie de viață nu este atât o acțiune, cât un gen de perspectivă asupra acțiunii” (Sandu, 2003, p. 168).

Propunând o tipologie a strategiilor de viață, Sandu utilizează trei seturi de criterii, fiecare set reflectând o perspectivă de abordare: A) *Perspectiva instrumentală*, a mijloacelor de desfășurare, după care strategiile viață pot fi: 1) de mobilitate/ stabilitate, 2) de diversificare/ reducere calitativă și 3) de diversificare/ reducere cantitativă (A se vedea și Tabelul 3); B) *Perspectiva fenomenologică*, care vizează domeniul în care acțiunea strategică se manifestă cu prioritate, și din care se pot distinge aceste tipuri de strategii: 1)

³ Informații furnizate în 19 aprilie 2007 de către președintele asociației, medicul Andrei Jurcă, colegei noastre Călina Ana Buțiu.

ocupaționale, 2) rezidențiale, 3) familiale, 4) de menținere a stării de sănătate, 5) de relaționare/ integrare în rețele; C) *Perspectiva funcțională*, care ne permite să identificăm aceste tipuri de strategii de viață: 1) de dezvoltare/ supraviețuire, 2) de conversie/ menținere a diferitelor forme de capital și 3) de provocare/ răspuns.

Tabelul 3. Tipuri de strategii
din perspectivă instrumentală

Strategii ale mobilității	Mobilitate/ stabilitate	„aici” versus „ în alt loc”
Strategii ale diversificării	Diversificare/ reducere calitativă	„mai multe” versus „mai puține”
Strategii ale acumulării	Diversificare/ reducere cantitativă	„mai mult” versus „mai puțin”

Sursa: Sandu, 2003, p. 169.

În ceea ce ne privește, noi am considerat că putem raporta unele rezultate ale cercetărilor de la Corna, la tipologia strategiilor de viață așa cum este ea prezentată mai sus, chiar dacă nu vom acoperi toate elementele acestei clasificări.

Astfel, o întrebare din interviurile de explorare realizate la Corna în 2003 a avut în vedere reprezentarea celor intervievați în legătură cu propriul lor viitor, prin evaluarea măsurii în care anumite proiecte familiale și personale erau legate de RMGC. Să reținem mai întâi aceste răspunsuri: „Proiectele familiei mele sunt legate de Gold. Vreau să-mi construiesc o altă casă, mai modernă, mai utilată.” (B.G., F, 50 ani) □ „Da. Proiectele familiei au fost legate de cele ale companiei. Ale mele nu sunt legate în mod obligatoriu. Eu am alte obligații ca angajat.” (C.D., M, 26 ani); □ „Și eu vreau să plec. Am negociat cu compania, am primit o parte din bani și urmează și alte negocieri.

Nu cred că mai este loc de întors, oricum va trebui să plece lumea să înceapă lucrările.” (D.A., M, 81 ani) □ „Noi am vrea să plecăm. Să ne luăm banii. Dacă rămânem în zonă, poate vom beneficia de proiectele companiei.” (J.S., F, 36 ani); □ „Dacă pleacă lumea, plecăm și noi, cu condiția să ne ofere bani destui. Cu pensia nu ne putem descurca în altă parte.” (C.E., F, 64 ani).

În anchetă, aceeași problematică a fost privită dintr-un alt unghi de vedere, cel al măsurii în care venirea în zonă a RMGC a schimbat planurile de viitor ale locuitorilor zonei.

Mai bine de jumătate dintre respondenți (55,8%), conform răspunsurilor înregistrate în anchetă, își schimbaseră planurile de viitor. Dintre aceștia, 20,8% declarau că *sunt obligați să plece deși nu și-au dorit acest lucru* și 19,5% că *pot să vândă și să plece în altă parte, ceea ce nu credeau că se va întâmpla atât de repede*. Așa cum am menționat deja, un respondent declara că era pe punctul de a pleca, dar își găsise de lucru în zonă (A se vedea și Tabelul 4).

Tabelul 4. Sensuri ale schimbării
în proiectele familiale și personale

Răspunsuri	Număr	%
Sunt obligat să plec de aici deși nu am dorit acest lucru	16	20,8
Pot să vând și să plec în alta parte, ceea ce nu credeam că se va întâmpla atât de repede	15	19,5
Aș fi plecat, dar acum am posibilitatea să lucrez aici	1	1,3
Nu este cazul (nu și-a schimbat proiectele)	33	42,8
Alt răspuns	11	14,3
NS/NR	1	1,3
Total	77	100,0

Schimbarea planurilor de viitor, dar mai ales orientarea spre părăsirea zonei, putea fi pusă și în legătură cu comportamentul celor care plecaseră deja din complexul rural Corna-Bunta.

În investigațiile exploratorii i-am mai întrebat pe subiecții noștri dacă au făcut bine sau nu cei care au plecat și dacă exemplul lor este unul demn de urmat. Ni s-a răspuns: *„Cei care au plecat, au făcut bine. Pot fi exemplu pentru restul locuitorilor. Viața lor s-a schimbat în bine, au alt nivel de trai, au alte locuințe și alte posibilități de trai.”* (B.G., F, 50 ani) □ *„Cei care au plecat, au făcut bine. Pot fi un exemplu. Și părinții mei o duc mai bine și sunt mulțumiți că au plecat.”* (C.D., M, 26 ani) □ *„Cei care au plecat, au făcut bine. Am auzit că o duc mai bine. Aici viața e grea, mai ales pentru bătrâni. Plec și eu cât de curând.”* (D.A., M, 81 de ani) □ *„Fiecare hotărăște pentru el. Eu sunt mulțumit până acum. Depinde de fiecare cum nimerește acolo unde pleacă.”* (N.A., M, 35 de ani) □ *„A fost bine că au plecat să-și facă altă situație. Pot fi exemplu și pentru noi. Poate în altă parte viața este mai ușoară.”* (J.S., F, 36 ani) □ *„Pentru cei care sunt singuri și bătrâni e bine că pleacă sau au plecat. Pentru cei care sunt tineri și au locuri de muncă aici, va fi mai greu să găsească alt loc de muncă. Pot fi exemplu cei care au plecat.”* (C.E., F, 64 ani).

Din anchetă a rezultat o diversitate relativ mare a opțiunilor rezidențiale, așa cum se poate vedea și din Tabelul 5.

Motivațiile alegerii unui loc anume pentru plecare erau și ele diverse, după cum a rezultat din interviurile de aprofundare: *„Fiecare trage la copii sau la rude. Am băiatul care e plecat la Cluj. Cred că acolo vom merge. Oricum sunt hotărâtă să*

plec. Iar la ceilalți le place. Am o vecină care n-are rude, pleacă unde îi place, [dar] te acomodezi mai ușor unde ai rude." (A.V., F, 49 ani); □ „Alege fiecare, pe unde mai are copii, rudenii, că pe unde nu știi, nu ești cunoscut, nu știe ce fel de om ești tu. Eu nu sunt hotărâtă, aș alege mai mult să stau. Copiii, locurile de muncă, [astea] ar fi motivele principale pentru care s-ar alege un anumit loc." (H.E., F, 53 ani); □ „Omul nu-și alege locul, viața îl duce într-o parte sau alta. Dacă vom fi motivați financiar, vom pleca. Trebuie să fie oraș sau o localitate cu facilități, cu acces la spital, la primărie și toate celelalte." (P.L., F, 31 ani); □ „Unii pleacă unde au mai multe neamuri, alții nu vor să plece departe de locul unde s-au născut. Vrem să plecăm undeva lângă Arad, unde avem o fiică." (D.I., M, 59 ani); □ „Vreau să plec la Arad pentru că acolo am un unchi. Probabil toți se duc unde au rude." (Ș.V., M, 22 ani); □ „Deocamdată nu am hotărât nimic. Dacă ne oferă bani buni, astfel încât copilul meu să nu trebuiască să muncească toată viața, voi pleca, dar încă nu știu unde. Oamenii se duc acolo unde au un neam, un prieten sau unde piața imobiliară este mai bună." (B.G., M, 45 ani); □ „Oameni se mută pe unde au rude. E important ca noua zonă să ofere locuri de muncă, condiții mai bune, școală pentru copii, trebuie să ai toate facilitățile. Eu aici am serviciu, școala e aproape și îmi place aici." (C.M., F, 31 ani); □ „Pe unii, rudele. Alții s-au dus într-o zonă și le-a plăcut foarte mult acolo. Noi vom pleca la Micești. Tata a decis asta pentru că i-a plăcut zona și pentru că e mai aproape de oraș. Alții se mută în funcție de rude sau de zonă." (C.J., M, 20 ani); □ „Eu aș pleca într-o zonă care să îmi placă, unde sunt condiții mai bune de trai: [unde] nu e poluare, sunt locuri de muncă, este o școală bună în apropiere. Principalul factor în alegerea noului loc de mutare îl reprezintă totuși prețul caselor." (D.I., M, 40 ani) □ „Cei care au plecat, [au plecat] unde au găsit case de cumpărat. Unii n-au putut trăi și s-au

întors. Casele sunt scumpe și, dacă nu ai serviciu, nu poți să trăiești, că termini banii și după aia ce faci? Vinzi casa, trăiești din bani și stai pe stradă?” (D.M., F, 77 ani).

Tabelul 5. Categori de opțiuni rezidențiale

Opțiuni rezidențiale	Frecvențe	%
Comună din zonă	3	3,9
Oraș din zonă	2	2,6
Comună din afara zonei, în județul Alba	14	18,2
Oraș din județul Alba	19	24,7
Comună din alt județ	3	3,9
Oraș din alt județ	10	13,0
Străinătate	1	1,3
<i>Indeciși</i>	15	19,5
<i>Nu pleacă</i>	9	11,7
<i>Nu răspund</i>	1	1,3
Total	77	100,0

Analizând acum, foarte succint, strategiile de viață ale locuitorilor din Corna la nivelul anului 2003, vom putea remarca mai întâi diversitatea acestora, dublată de o polaritate specifică. Astfel, în timp ce unii dintre locuitori evaluau pozitiv strategia mobilității, alții erau mai înclinați spre o oarecare stabilitate, acceptând, drept consecință, „mai puține”, la nivel de strategii ale diversificării, și „mai puțin”, la nivel de strategii ale acumulării, deși speranța de „mai mult” merită luată în calcul pentru cine rămânea în zonă în ideea de a lucra, pe un salariu bun, la RMGC.

4. CARTIERUL STRĂMUTAȚILOR

O etapă deosebită, cu semnificații aparte, pentru RMGC și comunitățile aflate sun impactul proiectului său, a reprezentat-o ridicarea cartierului Recea în orașul Alba Iulia, reședința Județului Alba, pentru acei locuitori de la Roșia Montană și Corna care au ales strămutarea aici.

Interviurile realizate de către studentul nostru Bogdan Mucea în 2013 relevă o serie de aspecte specifice vieții din acest cartier, dar și traseului, decizional sau teritorial, de la gospodăriile din Roșia Montană și Corna la casele confortabile, dar cu întreținere scumpă, din cartierul Recea.

O serie de strategii de viață se vor contura și în această secțiune, în liniile lor cele mai generale însă vădind aceeași orientare ca și strategiile cornenilor din 2003.

4.1. Gospodăria părăsită

În legătură cu gospodăriile părăsite, de la Roșia Montană și Corna, interlocutorii lui Bogdan Mucea conturau situații foarte diverse, de la gospodării mari, cu animale multe dar și cu multă muncă peste an, la gospodării „de subzistență” și chiar la familii fără o gospodărie rurală serioasă, în sensul local al acestui termen: „...Am avut acolo vreo cinci hectare de pământ, din care aproape jumătate de hectar a fost arabil. Am avut vaci, am avut porci, am avut animale de tot soiul. Foarte greu era pentru că trebuia să întrețin gospodăria, trebuia să muncești șase luni de zile [pentru] ca alea șase luni de iarnă să ai ce să dai la animale...” (M[asculin], 45 ani, [plecat din] Roșia Montană); □

„...Țineam câte o vacă pentru familie, așa... Aveam un porc, niște găini pe lângă casă, cam așa. Agricultură mai puțin, că nu prea e pământul să se facă... Nu a fost la Roșia pământ să se facă atâtea... Mai mult cartof și leguminoase, în rest nu prea...” (M, 46 ani, Roșia Montană); □ „Așa, de subzistență: două vaci, un porc-doi, iepuri, găini... Aveam cartofi pentru porci... Laptele îl dădeam la porci, că altceva nu aveam ce face cu el...” (M, 53 ani, Corna); □ „Gospodăria mea a fost compusă din mine, soțul și copilul meu... Nu am avut nici animale nici avere... Doar casă și o mică grădină.” (F, 38 ani, Roșia Montană).

Stabilirea la Recea era însoțită de refacerea, cu oarecare satisfacție, a grădinii de la Roșia Montană sau Corna, mult mai productivă aici, cu unele dificultăți inerente totuși: „... Dacă îmi trebuie o frunză, ceva, merg în grădină și iau morcovi, castraveți, roșii... Tot de la noi. Nu am cumpărat. La Roșia nu le prea mergea la castraveți. Venea bruma repede. Aici altfel îi... Am avut roșii, potop!” (M, 53 ani, Corna); □ „... Aicea se fac de toate... Se fac roșiile, castraveții mai bine, asta e... [Dar] și aicea un an se fac, un an nu. Și aicea a fost secetă și dacă n-ai apă...” (F, 47 ani, Roșia Montană).

4.2. Durerea despărțirii

Răspunsurile la întrebarea „De ce v-ați despărțit mai greu?” au scos în evidență o pluralitatea de atașamente și conexiuni strânse la Roșia Montană și Corna, de la peisaj la vecini, rude și prieteni, de la casa sau amintirile copilăriei la locul de muncă: „După căsătorie, ne-am făcut casa cu soțul și, într-adevăr, de casă puțin mi-a părut rău, dar în momentul când am venit aici și ne-am stabilit, ne-am pus mobilă, ne-am aranjat casa

cum am vrut. Deci, nu am avut regrete... În schimb, soțul... Și acuma are regrete... E satul lui natal, eu nu-l condamn..." (F, 44 ani, Corna): □ „...Erau vecinii cu care ne-am înțeles, pentru că nu toți au optat pentru cartier, alții au mers în alte părți, alții au stat pentru că se face acolo un... un cartier, la Pietrele Albe⁴. Nu știu dacă se mai face sau nu... Oricum, nu ne-am mutat toți vecinii. Cel mai greu [mi-a fost] pentru câțiva [vecini] și pentru prietenii care i-am avut.” (M, 46 ani, Roșia Montană); □ „Cel mai rău îmi pare după locul ăla de muncă bun, singurul, și amintirile copilăriei de acolo... Astea sunt lucruri care nu le poți schimba. Dar cel mai mult îmi pare rău după locul ăla de muncă. A fost un loc de muncă stabil și bine plătit.” (M, 42 ani, Corna); □ „Păi, de toate: de neamuri, de locurile de acolo...” (F, 47 ani, Roșia Montană); □ „Cel mai mult mi-a fost greu de împrejurimile, de peisajul ce a rămas în urmă... În rest de câțiva colegi, câțiva prieteni.” (F, 38 ani, Roșia Montană).

Întrebarea „Ce v-a determinat să luați această decizie?”, cu care Bogdan Mucea a continuat interviurile sale în încercarea de a contura motivațiile plecării de la Roșia Montană și Corna, a atras o paletă largă de răspunsuri, între ele detașându-se cele referitoare la viitorul copiilor, asociate uneori cu ideea emancipării proprii prin stabilirea la oraș: „La noi pe primul plan sunt copiii, deci viitorul copiilor noștri. Pentru că în Corna nu aveam școli... Se putea termina în Abrud un liceu, dar după liceul ăla se mergea în Alba, la facultate, sau, cum a făcut cel mare, facultatea în Arad, sau în Cluj. Normal că tot acasă trebuia să vină... Și ce viitor avea? Deci viitorul copiilor și... ne mai emancipăm și noi: de la sat mergem la oraș.” (F, 44 ani, Corna); □ „Nu doream să mă mut dintr-un deal în altul. Era vorba despre

⁴ Piatra Albă.

Piatra Albă... Și am fost acolo, am vizitat și nu mi-a plăcut. Am zis: vreau o viață mai ușoară, vreau între oameni. Motivul ăsta a fost mai tare și copilul și efectiv am început să nu mai avem și noi un viitor ca părinte... Nu aveam un viitor să oferim la copil... Nu aveai unde să mergi la un film... Unde să ieși la Roșia Montană? Într-o crâșmă?... Nu puteai să-i arăți un viitor mai bun la un copil.” (F, 38 ani, Roșia Montană).

Chiar și clima de la Roșia funcționase ca un factor de respingere: *„Ce să ne determine?! Un trai mai bun! Până la urmă [pentru că] erau șase luni de zile în care trebuia să ieși din iarnă... Pentru că acolo îi o zonă mai... cu o climă foarte neprielnică... [Aveam] vară și iarnă, atât... Nu-i toamnă, nu-i primăvară, [nu] e decât vară-iarnă.”* (M, 45 ani, Roșia Montană). Deciziile s-au luat în „consilii de familie”, acceptarea strămutării fiind unanimă, dar nu au fost totdeauna decizii ușoare: *„Da, nu-i ușor să iei așa o decizie... Că mulți spun că <v-au dat o grămadă de bani>, dar nu-i ușor. Toate până ești pus în fața faptului împlinit: să te muți în altă parte, să-ți găsești alt rost... Nu-i ușor... Numai cine trece prin așa ceva, poate să înțeleagă chestia asta. Când am dus ultima văcuță la târg, m-au rupt lacrimile... A fost viața mea până la 40 de ani... Am avut acolo așa ceva... Și te atașezi de ele și îți umpli timpul...”* (M, 42 ani, Corna).

4.4. Opțiunea pentru cartierul Recea

Interviurile lui Bogdan Mucea au încercat să identifice și motivațiile opțiunii pentru cartierul Recea, în condițiile în care existau și alte posibilități de strămutare sau relocare. Cartierul Recea părea să fi fost opțiunea cea mai bună pentru cei care doreau să nu fie singuri, să aibă mai departe în preajma lor rude, vecini sau simpli cunoscuți din satul de origine: *„Faptul*

că îi locuit de o serie de consăteni și faptul că suntem în familie până la urmă, că avem frați care locuiesc aici, avem cumnați, avem vecinii care au fost acolo, în mare parte. Asta este deci un avantaj... Dacă mergeam într-o zonă în care nu știam pe nimeni, era mai urât.” (M, 45 ani, Roșia Montană); □ „Pentru că mulți consăteni, vecini, cunoscuți au optat pentru Recea, pentru cartierul Recea... Când am venit, a fost ca și atunci când locuiam la Roșia. L-am cunoscut pe vecinul de acolo, pe vecinul din dreapta, pe vecinul din stânga și a fost ca și atunci când iei un sat cu totul.” (F, 44 ani, Corna); □ „Știam că mai vin vecinii aici și fiind un om sociabil... Și acolo, în Corna, erau destul de adunate casele... grupate... Și ne știam... A fost o viață socială foarte... Ne respectam unul pe altul, nu am avut circuri și nu a fost ca în alte comunități. A fost o viață socială foarte plăcută și chiar și aicea e foarte plăcut.” (M, 42 ani, Corna); □ „Am fost și am văzut și în alte părți și nu ne-a plăcut ca și aicea. Aicea, dacă am știut că vin mai mulți vecini, să știm că iarăși suntem împreună o comunitate...” (F, 47 ani, Roșia Montană).

Pentru alții, Alba Iulia avea avantajul că era un oraș cunoscut, fiind reședința de județ în care veniseră frecvent anterior: *„Unul dintre motive: [...] orașul Alba Iulia ne este cunoscut, am fost, e orașul nostru de reședință de județ în care și de la Roșia mergeam, că aveam treburi... E un oraș frumos, un oraș modernizat... Și cartierul ca atare e chiar un cartier frumos și ne-a plăcut.” (M, 46 ani, Roșia Montană).*

4.5. Experiența strămutării

Experiența strămutării a fost descrisă diferit de către cei care au trăit-o, uneori în termeni de experiență ușoară, chiar fără o semnificație anume, alteori ca o etapă în strategia adaptării, în funcție de o serie de date particulare ale cartierului, relevate adesea de cei intervievați: *„Păi a fost ceva*

mai aparte pentru că trebuia să facem naveta... Nici casa de aici nu era gata, serviciul meu era sus [la Roșia Montană]... Aveam locuință în Abrud, în care stăteam, și a fost un an de tranziție în care a trebuit să-ți aduci de acolo ce ți-o trebuit în gospodărie..." (M, 45 ani, Roșia Montană); □ „Chiar nu am simțit mare lucru, a fost bine. Am fost alături de soț, de copil... Mie nu mi s-a părut o experiență [deosebită]... Asta nu-i o experiență de viață, eu cel puțin nu o numesc experiență de viață... Ne-am mutat și cu asta basta... O mutare normală." (F, 44 ani, Corna); □ „Sufletește a fost cel mai greu... să știi... Că acuma, material, am fost plătiți destul de bine. Îi mai bine material, dar sufletește e un pic mai greu." (M, 42 ani, Corna); □ „Cam grea în sensul că până ne-am obișnuit pe aici, clima și toate celelalte, până am văzut ce vecini avem pe aici... Nu prea [ne cunoșteam vecinii] că nu am știu dacă venim aici la Recea sau dacă mergem în altă parte. După aceea, când am venit, am văzut că sunt și din Corna și de la Roșia și totul e bine. Ne înțelegem foarte bine, deci totul e bine." (F, 47 ani, Roșia Montană); □ „Păi, nu ne-a fost ușor, tocmai ușor, la început pentru că durează puțin până te obișnuiești... La început a fost mai greu, dar cu timpul ne-am obișnuit și ne-am găsit și de lucru și acum, mulțumesc Domnului, e cât de cât bine..." (M, 52, Roșia Montană).

4.6. Avantajele și dezavantajele

Principalele avantaje ale mutării la Recea au fost descrise mai ales în termeni de infrastructură, de calitate a locuirii sau de existență a unui loc de muncă, dar și prin accesul mai ușor la unele servicii precum cele de sănătate: „În primul rând avem apă curentă, avem gaz, avem canalizare... Acolo lipseau cu desăvârșire... Aveam apa undeva din jos de casă, la 300 de metri...

Trebuia cărată pe mâini și dusă în casă..." (M, 45 ani, Roșia Montană); □ „În primul rând, am apă... La Roșia nu aveam. S-a forat și am rămas fără apă... Timp de nouă ani am cărat apa efectiv cu bidonul iar în acest timp am fost și bolnavă și nu mai aveam puteri să car apa. Cred că și ăsta a fost un motiv pentru care ne-am mutat și pentru care am urât locul ăla." (F, 38 ani, Roșia Montană); □ „Iluminatul public, străzi asfaltate, [...] curent - toate la botul calului." (F, 44 ani, Corna); □ „... Nu aveam la Roșia o locuință așa nouă, era mai veche, mai fără utilități, și atunci aici ne-am făcut cum ne-am dorit." (M, 46 ani, Roșia Montană); □ „...Ești aicea, aproape de oraș, orice problemă ai, o problemă de sănătate, faptul că spitalul îi mai aproape, cu asistență socială mult mai bună ca la Abrud sau la Câmpeni, cu servicii medicale mult mai bune ca acolo în zonă. Sunt aproape băncile, deci toate..." (M, 42 ani, Corna); □ „În primul rând, [pentru] că ne-am găsit loc de muncă, pentru că la Roșia nu mai aveai unde și chiar dacă se găsea până la urmă, nu avea cum să îi angajeze pe toți, pe toată familia... Așa, cât de cât, aici mai ai unde lucra și apoi ești la oraș." (M, 52, Roșia Montană).

Dezavantajele semnalate de unii interlocutori ai lui Bogdan Mucea vizau mai ales cheltuielile ridicate pentru întreținerea locuinței, corelate salariile mici din Alba Iulia, dorul de locurile natale sau teama de a fi marginalizați: „...Sunt o serie de costuri care acolo nu erau... Canalul și apa potabilă nu o plăteai, da o cărai pe mâini... Gazul... Aveai pădure și lemne și era mult mai ușor... Cam astea-s." (M, 45 ani, Roșia Montană); □ „Dezavantajul este că salariile aici sunt puțin cam mici și întreținerea este puțin mai mare. ăsta-i dezavantajul: pierderea unor bani." (F, 44 ani, Corna); □ „...Terenul, pentru că este cât de cât mai puțin... Dar ce să faci? Atât este și noi, fiind

obișnuiți cu teren mai mult, puneam mai multe prin grădină, mai semănam... Aici trebuie să te limitezi, nu ai încotro.” (M, 52, Roșia Montană); □ „Dezavantajele sunt astea de suflet... A rămas acolo copilăria, cu locurile... Dacă vine exploatarea⁵ răstoarnă totul, nu se mai vede niciodată nimic.” (M, 42 ani, Corna); □ „... Nu ne integrează orașenii pe noi, că suntem de la munte... Am observat că tot timpul ne spun că <tu ești milionar>... Sau, de exemplu, eu când m-am angajat mi-au spus: <De ce mai vii să lucrezi că tu ai bani?>. Am spus că nu neapărat pentru bani trebuie să lucrezi, trebuie să lucrezi tu pentru tine ca om, ca să realizezi ceva în viață, trebuie să faci tu bani, nu să vină banul la tine... Mie așa mi s-a părut.” (F, 38 ani, Roșia Montană).

4.7. Schimbări în modul de viață

Dar care au fost schimbările care au apărut în viața celor intervievați o dată cu mutarea la Recea? Unii dintre cei intervievați de Bogdan Mucea păreau să nege existența unor schimbări semnificative, dar în cele din urmă acestea se conturau sub diferite forme, la nivelul vieții cotidiene sau al modului de viață în general: „Schimbări majore? Nu prea... Faptul că puțin îi nasol cu naveta la mine⁶... În rest, schimbări majore... Îți spun că-i traiul mai bun... Altceva nu pot să zic.” (M, 45 ani, Roșia Montană); □ „...Cum să spun? Nu mă mai duc la animale, nu mă mai duc să dau la vacă, nu mai mulg, nu mai dau la găini... Dau la cățeluș, frumos, și gata! Așa că [pot] să spun: sunt o

⁵ Exploatarea minieră propusă de RMGC.

⁶ Unii dintre locuitorii strămutați la Recea și-au păstrat locul de muncă la RMGC, făcând naveta de la Alba Iulia la Roșia Montană.

femeie de oraș, nu o femeie de la țară... Nu, nu-mi pare rău deloc [după animale] pentru că soacra mea are o vacă și când îmi este dor de vacă, merg la ea." (F, 44 ani, Corna); □ „Pentru mine ca om, am venit la oraș, e altceva, altă viață. Viața la oraș e mai comodă... E mai comodă, dar mai scumpă. Deci trebuie să ai din ce să trăiești și trebuie să plătești apa, căldura, curentul... Plătești tot. Acolo la munte, apă aveam dintr-un bazin din care ne alimentam cu apă bună... Pădure... aveam lemne să facem foc." (M, 42 ani, Corna); □ „Am învățat să-mi prețuiesc viața mai frumos... Să fie ceva pentru mine... ceva pentru familia mea, în spre bine orice. În schimb la munte, [nimic] decât animale, găini. Aici poți să ieși în lume, poți să vezi ce face cutărică sau cutărică, poți să te duci la un teatru sau la un spectacol, poți să te duci la un film." (F, 38 ani, Roșia Montană).

4.8. Cercul de prieteni

„După mutarea în Recea v-ați schimbat cercul de prieteni?” La această întrebare importantă, Bogdan Mucea a înregistrat o serie de răspunsuri care conturau evoluția cercului de prieteni, lărgit chiar și cu unii dintre consătenii cu care locuitorii din Recea abia dacă se cunoscuseră la Roșia Montană sau Corna: „...Fiind toți din aceeași localitate, ne-am mai găsit aici... Oricum ne cunoșteam, dar acum ne-am împrietenit. Înainte, poate numai ne salutăm, așa, de bună ziua...” (M, 46 ani, Roșia Montană); □ „Da, noi cunoștințe... Cunoștințe apropiate... că prietenia presupune altceva: un om cu care să fii foarte apropiat, la care poți să-i spui orice și să-ți spună orice. Deci cunoștințe mai multe și cercul de prieteni cam același. Ne vizităm... [Prietenii] au rămas și acolo în zonă, la Abrud...” (M, 42 ani, Corna); □ „Vă dați seama că da, pentru că dintre cei care s-au mutat în Recea doi-trei

sau trei-patru erau și așa vecini cu mine... Restul [erau] ba de la Corna, ba din Piață... Eu stau acolo, la Gura Băii. Vă dați seama că doi-trei [vecini] s-au mai schimbat, că nu mai sunt vecin cu cine am fost, că sunt cu alții acum și câțiva s-au mai schimbat, dar oricum, în general, îi cunosc pe toți... Cam pe toți îi cunosc... Bine, nu sunt așa prieten bun cu ei cum eram cu ceilalți, dar cât de cât mai schimbăm două-trei vorbe când mai avem vreme și nu sunt la lucru și nu am de lucru prin grădină.” (M, 52 ani, Roșia Montană); □ „Da... Că noi la Roșia eram împărțiți, așa... Era Roșia partea de sus a Pieței și partea de jos. Partea de sus erau sumănarii și partea de jos... Era o denumire bătrânească pe care nu mi-o amintesc acum⁷, cum ne catalogau ei. Niciodată nu ne întâlneam sau nu ne căsătoream partea de sus cu partea de jos, tot timpul eram partea de sus cu partea de sus și partea de jos cu partea de jos, nu ne întâlneam, nu ne cunoaștem”. (F, 38 ani, Roșia Montană).

Este interesant cum, strămutarea la Recea, a dus la eliminarea unor rupturi intracomunitare existente mai ales la Roșia Montană, dar și între locuitorii din această localitate și cei din Corna. Mai ales că prieteni rămași la locul de plecare erau puțini acum, legăturile cu ei fiind însă în continuare păstrate: „Au mai rămas ceva familii... Nu au rămas mulți. Sunt care au rămas și așteaptă să li se facă... cum am spus... cartierul acolo... Dacă se mai face. Sunt care poate mai așteaptă altă sumă, că nu s-au înțeles la preț cu reprezentanții companiei, în rest mai sunt ceva oameni... Legătura sigur că o mai păstrăm: ne dăm telefoane, mai mergem și acolo. Nu foarte des, de câte ori avem ocazia... Oricum, legătura o mai păstrăm cât de cât”. (M, 46 ani, Roșia Montană); □ „Au rămas puțini... Ne mai întâlnim așa, la Ziua

⁷ Studiul etnologic din care au fost extrase informații interesante într-unul dintre capitolele anterioare vorbește de „lătureni”.

Minerului și la Mărie Mărie⁸... Am pe cineva de la care aducem caș și lapte, de la mama lui... Au produse bune... [de] prin alimentare nu știi ce iei..." (M, 53 ani, Corna); □ „Vecinii și câțiva de pe la Gura Băii... Mai cunosc de pe la Corna, ne cunoaștem așa, dar nu poți să zici că-i cunoști ca om... Sau poate mai aflăm ceva unul despre celălalt... Așa ne mai cunoaștem... Sau poate am fost colegă cu copilul persoanei respective sau... Așa ne mai știm... Partea Cornii înainte nu i-am cunoscut, dar acum i-am cunoscut aicea. Îi știam din vedere, dar nu-i știam ca persoană." (F, 38 ani, Roșia Montană).

4.9. Relațiile din cartier

Caracterizarea relațiilor din cartier s-a dovedit a fi una complexă, fiind relevate numeroase fațete, între care și diferențele de solidaritate între cei veniți din Roșia Montană, pe de o parte, și cei veniți de la Corna, pe de altă parte: „...Relațiile sunt destul de bune între oameni, cel puțin din câte am văzut... Cornenii sunt niște oameni uniți... mai uniți. Bine, Corna e mai... nu foarte restrânsă. Roșia era mai restrânsă. Roșienii au fost tot fiecare de capul lui. Cornenii au fost mai uniți și sunt într-adevăr mai uniți... Așa sunt ei, [așa] au fost întotdeauna. Roșienii, mulți sunt vinituri⁹, nu toți sunt roșieni băștinași, născuți acolo..." (M, 52, Roșia Montană); □ „Mie mi se par [cornenii] mult mai uniți față de noi, roșienii... În privința sărbătorilor sau dacă unu are o problemă sau dacă vor să se ajute... sunt mai uniți decât roșienii. Roșienii sunt mai răutăcioși unul cu celălalt, nu sunt uniți. Mie mi s-a părut și când au fost sărbătorile, Crăciunul sau Paștele...

⁸ 15 august, la Sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului.

⁹ Persoane de origine din alte locuri decât Roșia Montană.

[Cornenii] s-au vizitat, s-au colindat... În schimb, roșienii noștri - fiecare la căsuța lor și nimic... Dacă are o problemă, cel de la Corna nu-l ia pe un roșian, își ia tot un consătean de-al lui sau poate neamurile lui. Am impresia că sunt și mai multe neamuri între ei... Nu știu." (F, 38 ani, Roșia Montană).

Vecinătatea la Recea nu mai este însă, în esența ei, una rurală, doar muncile mai puțin importante presupunând într-ajutorarea: „De ajutat ne ajutăm când avem ceva trebuță... Acuma treburile astea mari, numai [dacă] ai plătit a venit [și] ți-a lucrat... Eu am lucrat cu firme, nu am avut treabă... Și alții tot așa au făcut... Nu am făcut, cum făceam acolo, la casă, clacă și după aia eram tot dator... Poate odată nu aveam vreme sau chef... La treburile astea mari, fiecare-i pentru el... Dar dacă își ia o mobilă, îl ajută... Așa da, la chestiuțe de astea, da, dar la lucrări mari, nu. Nu mai face nimeni..." (M, 53 ani, Corna).

Vorbind de vecinătatea din localitățile de plecare, locuitorii cartierului Recea nu relevau neapărat aspecte ale vecinătății tradiționale, centrată pe cooperare, ci mai degrabă ale celei moderne, urbane: „Relațiile erau bune. Vecinii erau de treabă, ne mai ajutam unii pe alții... Cu vecinii care au fost ne-am înțeles bine, foarte bine, nu aveam de la ce să ne certăm. Mai ieșeam duminica la câte un fotbal, sau când era sărbătoare și nu aveam așa de lucru, ba mai la o poveste la băncuță. Era destul de bine." (M, 52 ani, Roșia Montană).

Un aspect interesant rezultat din interviurile lui Bogdan Mucea privește definirea vecinătății, prin identificarea cu întregul cartier deoarece „este un cartier de case”: „Tot vecinii mei sunt și ăștia [cei de pe alte străzi] pentru că nu-i așa de mare cartierul să spun că la colțul cartierului de acolo sau la colțul cartierului de acolo sau în partea aia a cartierului... Aici sunt case...

Dacă ar fi blocuri... La bloc spun <vecinul de pe scara mea> sau <vecinul de pe scara alăturată>, deci nu mai spun <vecinul din blocul de la trei străzi>... Mentalitatea mea asta este.” (F, 44 ani, Corna).

Unele comentarii parcă trădau și o oarecare distanță în relațiile dintre corneni și roșieni, dar acest lucru nu transpare explicit în răspunsurile consemnate de către Bogdan Mucea: *„Tot așa mă înțeleg cu toți, la fel... Eu nu fac nici o diferență între vecina, de exemplu, din față, care îi de la Roșia, și cealaltă vecină, de la Corna... (F, 44 ani, Corna); □ „Mai aud comentând, dar eu [relațiile proaste] nu le văd... Deci, suntem și la biserică toți și și-n asociație suntem din ambele părți.” (M, 42 ani, Corna); □ „Și de la Corna... Nu avem ce zice că toți sunt buni. Acuma i-am cunoscut și ne împăcăm foarte bine.” (F, 47 ani, Roșia Montană).*

4.10. Schimbarea comportamentului

Schimbarea de comportament la mutarea din rural în urban a fost o altă temă importantă vizată de interviurile lui Bogdan Mucea. Răspunsurile consemnate nu relevă însă totdeauna schimbări semnificative, ca și cum urbanizarea ar fi început cu mult timp înainte: *„Acuma, nu pot să spun un caz special anume. Sunt care s-au schimbat că stau la oraș, dar nu ne luăm noi după astea. Dacă am avut un vecin-doi și suntem [aici], mai mult cu ăia ținem legătura. Că nici acolo nu eram cu toții... Ne salutăm cu vecinii și cu neamurile cu care eram apropiați, ca și în orice altă comunitate.” (M, 46 ani, Roșia Montană).*

Apoi, sunt semnalate unele diferențieri date de statusul la locul de origine: *„Ăia care au stat bine acolo nu prea [și-au schimbat comportamentul], dar ăia care au stat rău acolo și l-au schimbat, da în rău. Sunt peste a dracului... De vorbit, vorbesc, dar îi*

vezi că atunci când erau acolo și veneau <dă-mi aia, dă-mi aia>, dar acuma, nu...” (M, 53, Corna); □ „Într-adevăr sunt unii care zici că ei au făcut gaura la macaroană, cum ar fi vorba. Au bani acum și înainte nu aveau așa bani... Unii dintre ei au fost mai sărăcuți. Bine, nici acum nu poți să zici că sunt cei mai bogați, dar se comportă altfel pentru că acum stau la oraș... Unii, nu toți. Unii au rămas tot așa, alții s-au mai schimbat puțin. Oricum eu nu îi bag în seamă, eu îi salut și îmi văd de ale mele.” (M, 52 ani, Roșia Montană).

O mărturie directă interesantă în legătură cu schimbarea comportamentului, mai ales la nivelul grijii față de sine, a putut fi extrasă dintr-unul dintre interviuri: „Aici îmi fac timp pentru mine... Îmi aleg o zi într-o săptămână și de la ora de până la ora de, de exemplu de la trei și până seara la șapte, e timp pentru mine și mă duc la un salon de cosmetică... Când eram la Roșia nu aveam unde să merg, nici nu știam atâtea și încercam să mă îngrijesc acasă în limita posibilităților... A fost mai rău dar a fost bine și așa. Acuma este mai bine.” (F, 44 ani, Corna).

Mutarea la Recea pare să fi accentuat unele trăsături ale relațiilor existente deja la Roșia Montană și Corna, fapt care, interesant, nu este neapărat condamnable, în opinia unui locuitor al cartierului: „Mai se ajută... Așa, nu pot să spun că nu se ajută, dar după cum ți-am zis, cornenii da, i-am văzut eu cu ochii mei că se ajută, dar roșienii noștri nu. Roșienii noștri sunt pe ideea [că] de ce să aibă și vecinul sau de ce să facă la fel ca și mine? Sau oare de ce să aibă mai mult ca și mine? Mie asta mi se pare că sunt lucruri foarte aiurea... Așa, nu pot să spun că se ceartă sau.... dar nu-s uniți roșienii noștri de nici o culoare, eu așa-i văd... Să audă că ai o problemă în familie... Zici că se bucură... Pe cuvânt, așa e! Nicidecum nu vin cu o vorbă bună... Că fiecare are o problemă în casă... Se întâmplă... Dar nu... Sau să vină cu un sfat... Fiecare-i

pentru el, dar în general cred că-i mai bine așa, dacă se comportă ca atare¹⁰.” (F, 38 ani, Roșia Montană).

4.11. Asociația cartierului

Elementele urbanizării accentuate s-au tradus în cele din urmă în existența unei asociații la nivelul cartierului, cu un statut înregistrat conform legii. Unul dintre liderii asociației descrie pentru Bogdan Mucea rostul și activitățile acesteia în următorii termeni: *„Asociația o avem în ideea că dacă apare o problemă comună, deci nu a mea personală sau a ta, sau a lu’ ăla personală, deci când apare o problemă comună să avem un reprezentant care să poată lua legătura cu Compania, cu reprezentanții statului, cu cei de la gaz, de la salubritate... Asta a fost ideea... în momentul când te duci <Sunt reprezentantul asociației de acolo, cartierul Recea> altfel ai un cuvânt de spus [decât] atunci când te duci singur... [Se cheamă] Asociația Strămutașilor Roșia Montană-Recea... Să știi că am fost în audiență la primarul [Albei]... Au fost câini vagabonzi pe aicea... Nu mai puteam dormi noaptea... Ne-am dus la primar, ne-a trimis la poliția locală și imediat s-a rezolvat problema... Bineînțeles, [luăm legătura și cu compania], avem și cu ei discuții că acum sperăm să le dea drumul să facă ceva¹¹... Să facă și pe aicea, că și pe aicea mai au lucruri promise și nefăcute... Să vedem de parc... Biserica nu-i gata încă... Un parc, să ai unde să ieși să stai la umbră, să stăm la o poveste... [Și] o grădiniță...”* (M, 42 ani, Corna).

Locuitorii cartierului ar avea nevoie de asociație, dar mulți nu sunt dispuși să contribuie la cheltuielile acesteia. La

¹⁰ În sensul că se poartă corect.

¹¹ În sensul de a demara proiectul RMGC.

data interviurilor lui Bogdan Mucea, prin mai 2013, erau numai 30 de familii înscrise în asociație. În general, scuza timpului și neimplicarea directă păreau să caracterizeze și această asociație, ca și multe altele pe care le cunoaștem în orașele noastre: *„Eu nu sunt înscrisă în asociație, habar nu am. Numai dacă m-a înscris soțul, eu nu știu... Nu am avut timp și nu am timp să... Eu am un program... Am numai serviciul și casa și grădinața pe care o am, dar programul meu e încărcat. Deci tot timpul, chiar dacă nu am animale și nu am vacă și nu am porc... O femeie, când muncește, când are servicii, vine acasă, trebuie să gătească, trebuie să spele, să calce, să facă curat... Și se face seară... Dimineața, de la capăt!”* (F, 44 ani, Corna); □ *„Da, este o asociație, dar eu nu m-am înscris... Eu nu știu... că trebuia totuși să fie toată lumea în asociație și să povestim acolo ce trebuie făcut.”* (F, 47 ani, Roșia Montană); □ *„Nu [știu cum îi zice asociației]... Sunt [membră], dar nu m-am prezentat niciodată... Plătesc, dar nu am timp... Nici nu am participat la nici o ședință, dar am un om de bază care mă anunță... Nu-s uniți când vor să facă ceva în cartier, dar așa nu am auzit să nu se înțeleagă sau...”* (F, 38 ani, Roșia Montană).

4.12. Biserica și tradițiile

O dimensiune importantă a vieții unei comunități este reprezentată de tradiții și de viața spirituală. La aceasta s-a gândit și Bogdan Mucea în proiectarea interviurilor sale. Biserica a fost văzută mai ales ca un loc și o oportunitate de consolidare a vieții comunitare, fapt care este confirmat și în unele răspunsuri consemnate de interviewer: *„Avem biserică într-adevăr, ceea ce-i foarte bine, că acolo ne mai și întâlnim... Acum*

suntem de prin Corna și de prin Roșia și oricum, chiar dacă nu am fost toți vecini, suntem aici, suntem cunoscuți tot din comună, ne mai cunoaștem unu-altu... Acolo [la biserică] ne mai întâlnim.” (M, 46 ani, Roșia Montană).

Viața și trăirile religioase nu sunt însă dintre cele mai intense, iar tradițiile, atât cât mai erau în satele de origine, nu au fost strămutate și ele la Recea: „...*Ne întâlnim pe stradă, la biserică... Nu prea suntem noi așa bisericoși... Numa’ așa, să nu ne uite popa. Îi plătim taxele, îl lăsăm în treaba lui. Eu nu pot fi ipocrit... Îi văd pe alții ce și cum... și aicea sunt pe coate și pe genunchi. Se zice că faptele, nu vorbele... Altceva nu avem ce schimba, nu au fost nici la Roșia atâtea tradiții... S-a pierdut și colinda. Aici a fost în primul an, când ne-am mutat, părintele, dar aici, la noi, nu a fost... [La Corna mergeam cu colinda], ne strângeamăștia de-ai noștri care ne înțelegeam mai bine, nu să te înjure după ce ieși... Și să nu-ți bați joc, să faci mizerie, așa cum îi iarna. [Aici] au fost copiii de țigani de prin Alba... Buiesc¹² pe noi și trebuie să încui poarta.” (M, 53 ani, Corna).*

Biserica îi atrage însă pe oameni, mai ales că la Recea nu mai există efortul și grija față de animale: „*Eu dacă lucrez și sâmbetele noaptea, nu mai apuc să merg la biserică, dar merg destul de des... Și oamenii merg mai mult acum. Înainte mai avea fiecare animale, mai avea de lucru... Dacă lucra toată ziua, până sâmbăta seara, duminica nu îi mai venea să meargă la biserică... Dar aici nu este atâta de lucru, nu mai ai animale... Merg mult mai des oamenii la biserică și e și mai aproape.” (M, 52 ani, Roșia Montană).*

¹² Dau năvală.

4.13. Orășeni deja?

Au devenit oare strămutații de la Roșia și Corna niște orășeni? Se simt ei ca atare? Citind răspunsurile consemnate de către Bogdan Mucea în interviurile sale, am putea răspunde afirmativ la aceste întrebări, fără a neglija însă multiplele nuanțe implicate: *„Da, asta pot să spun că și noi, ca familie, deja ne-am schimbat... Ne simțim mai sus cu un grad, că suntem de la Alba, de la oraș... Ne simțim orășeni. Acuma oricum și noi, când veneam la rude și neamuri în Alba... ei ziceau că veneam la munte... Nu țărani, nu în ideea de rău, însă eram mai de departe. Acuma nu ne mai simțim așa.”* (M, 46 ani, Roșia Montană); □ *„Hai să zic: jumate-jumate! Odată ce am buletin de Alba Iulia, mă gândesc că-s orășeancă.”* (F, 38 ani, Roșia Montană).

Mai importantă decât mândria de a locui la oraș, pare a fi la unii mândria de a locui într-un „cartier rezidențial”: *„E chiar o zonă rezidențială, cum poate că au toate orașele mari... Toate reședințele de județ au o zonă rezidențială. Uite, noi avem posibilitatea asta: să stăm chiar într-o zonă rezidențială!”* (M, 52 ani, Roșia Montană).

4.14. Starea de dor

Satisfacția locuirii în urban, satisfacția de a fi orășean, nu pot învinge însă dorul de locurile natale, chiar dacă el este diferit ca intensitate, în funcție de viața trăită acolo: *„Ți-e dor... Că te leagă faptul că ai crescut acolo... Dar când te gândești la ce trai ai avut...”* (M, 45 ani, Roșia Montană); □ *„Să știți că da, câteodată da... Dacă nu aș avea rudele, pe mama-soacră, pe cumnații mei și o*

soră la Bucium Muntari¹³, poate nu m-ar mai trage firea, dar mi-e dor de ei." (F, 44 ani, Corna); □ „În măsura în care sunt locurile unde te-ai născut, ai și crescut, normal că rămâne o legătură ca [la] oricare..." (M, 46 ani, Roșia Montană); □ „Crede-mă, în primul an mereu mă visam acolo și odată la o lună-două trebuia să mă duc acolo... Așa-i construcția mea de om. Asta-i realitatea... Și după aceea, încet-încet, te mai obișnuiești, se mai estompează chestiile astea... Dar îmi amintesc și acuma de multe ori de copilărie, de aluni, de unde umblam cu animalele, unde jucam fotbal și chestii de astea." (M, 42 ani, Corna); □ „Să știi că îmi este dor, dar deja m-am obișnuit. La Roșia nu am mai fost cred că și de doi ani de zile... Nu am mai avut vreme pentru că ăștia [de] la lucru nu ne dau concediu. Am mai fost o dată la surori la Roșia, dar în rest..." (M, 52 ani, Roșia Montană); □ „Mi-e dor să mă duc, dar nu să stau în vizită... Îmi place să văd ce s-a mai întâmplat sau ce s-a mai schimbat, dar nu să rămân acolo... Nu mi-ar place. Niciodată nu am spus „îmi pare rău că am venit de acolo” sau să merg înapoi, niciodată, chiar dacă am fost supărată sau poate m-am simțit prost... Nu... Niciodată nu sunt cu ideea aia că dacă am plecat de acolo, m-am îmbolnăvit. Mulți sunt cu ideea că <am plecat de acolo și m-am îmbolnăvit... că poate am plecat de acolo>. Nu am simțit niciodată nevoia că trebuie să merg înapoi acolo." (F, 38 ani, Roșia Montană).

Insistând să vadă care este obiectul predominant al stării de dor, oamenii sau locurile, Bogdan Mucea a înregistrat o serie de răspunsuri interesante: „...Mi-e dor de anumite locuri. De exemplu mi-e dor să merg la tăuri¹⁴, să merg după mure... Aici nu

¹³ Sat aparținător comunei Bucium, în vecinătatea Roșiei Montane.

¹⁴ Zonă de un pitoresc deosebit la Roșia Montană, cu lacuri artificiale destinate mineritului.

am unde să merg după mure, după zmeură, după fructe de pădure... Da, de natură și aerul curat... Și ne simțim foarte bine când mergem acolo... În momentul când mă duc la Corna și intru în casă simt un fior, dar imediat îmi revin. Un fior de amintire, o amintire..." (F, 44 ani, Corna); □ *„Ne este dor... Dar de ce?... De neamuri și... de locuri, că ne aducem aminte ce mai făceam pe acolo.”* (F, 47 ani, Roșia Montană); □ *„În primul rând de surorile mele, de oameni cum zici, și apoi și de locurile natale. Îți dai seama că acolo am trăit o viață. Acum casa nu mai este pentru că au demolat-o și zici că nici nu a fost acolo casă vreodată.”* (M, 52 ani, Roșia Montană); □ *„De locuri îmi este cel mai dor... că este un peisaj foarte frumos și... de foștii mei colegi, că majoritatea sunt acolo... la Abrud, Câmpeni... Și din Roșia Montană mai am câțiva...”* (F, 38 ani, Roșia Montană).

4.15. Pentru o viață mai bună în cartier

Pentru ca viața din cartierul Recea să fie mai bună, erau necesare o serie de lucruri dintre care interlocutorii lui Bogdan Mucea menționau cu prioritate un parc al cartierului, o sală de întâlnire și terminarea bisericii: *„Mai erau o serie de lucruri care le-a neglijat compania... În speță, nu au ajuns încă, nu este gata biserica din comunitate... Parcul l-au lăsat așa, numai chiar ceva provizoriu, pentru copii... Trebuiau să facă o sală în care să te poți întâlni, un club sau ceva. Îți dai seama că erau mai bune relațiile și puteai să comunici mai bine și interacționezi mai bine cu oamenii. La întâlnirile astea în aer liber putea să fie mai bine... Eventual ceva sărbători, mă gândesc, cum este Ziua Minerului la Roșia.”* (M, 45 ani, Roșia Montană); □ *„Au spus că fac parc și au făcut ceva acolo, puțin, dar nici nu ține căăștia [copiii] sunt răi.”* (M, 53 ani, Corna); □ *„Acuma ne lipsește parcul... Un parc și un club și o*

grădiniță pentru ăștia mici... Să nu-i porți pe la mama naibii... Cu ăștia-i mai greu, cu ăștia [mici] bunicii umblă mai mult.” (M, 42 ani, Roșia Montană).

Întrebați în legătură cu cine trebuie să se ocupe de toate acestea, locuitorii cartierului Recea făceau mai întâi trimitere la RMGC și apoi la Primăria municipiului Alba Iulia: *„Cam de către companie pentru că oamenii fiecare-și face pentru el cât s-a putut. Dar ca să faci un parc...” (F, 44 ani, Corna); □ „Acuma mai așteptăm puțin după companie. Dacă nu, insistăm la primărie. Normal, compania și-a asumat chestiile astea și prin PUD și PUZ¹⁵, deci chiar au spus că-i aprobat, numai așteaptă finanțare, că nu le dă banii [acum].” (M, 42 ani, Corna).*

O serie de alte probleme importante sunt de asemenea de rezolvat și ele privesc liniștea, curățenia și securitatea cartierului: *„...Vin cu mașinile pe drum și fac raliu aicea. Nimeni nu se implică! Îi aicea un câmp mai jos... Vin cu tractoarele, cu mizerie, ne lasă noroiul pe drum... Vin ăștia cu raliurile seara... Nimeni nu se implică! Fac gălăgie și cu motocicletele... A mai venit și poliția, dar și ei sunt... Mai intră hoții... Au intrat în casele oamenilor. Deocamdată la noi nu... Înainte, [la Roșia], lăsam tot deschis, dar acuma nu mai avem siguranța aia că poți să pleci și să lași deschis, că nu se bagă cineva.” (F, 47 ani, Roșia Montană).*

4.16. Tranzacțiile imobiliare la Recea

O altă temă interesantă despre care Bogdan Mucea a discutat cu unii locuitori ai cartierului Recea a fost cea a tranzacțiilor imobiliare în acest cartier. Interpretăm existența

¹⁵ Plan Urbanistic de Detaliu (PUD) și Plan Urbanistic Zonal (PUZ).

tranzacțiilor imobiliare ca un bun indicator al gradului de deschidere a cartierului și comunității de aici, alternativa fiind un fel de ghetozare autoimpusă sau controlată de RMGC. Răspunsurile consemnate relevau existența unor vânzări de locuințe în cartier și chiar prezența unui spirit speculativ la o parte dintre cei care optaseră pentru strămutarea la Recea: „...Respectivul om și-a vândut proprietatea din Corna sau Roșia Montană, din perimetrul unde a intrat pentru despăgubire, și atunci vrea și o casă la Recea și o sumă de bani... Cu banii care au rămas în mână și-a construit sau și-a cumpărat o casuță sau un apartament și s-a stabilit în Abrud sau știu și eu unde... Casa de la Recea au lăsat-o numa' așa, chipurile că-i pentru el, dar vroia să scoată mai mult decât a costat o casă, prețul construirii... El a vândut cu un alt preț...” (F, 44 ani, Corna); □ „A fost o babă aici, dar a murit și au vândut nepoții la cineva.” (M, 53 ani, Corna); □ „Uite, sunt vecinii de aici, au avut două case... pentru doi copii s-au gândit... Omul are nevasta la Abrud... Au vândut casele amândouă și și-au construit undeva [...] în zona aia...” (M, 42 ani, Corna); □ „În chirie mai sunt case, una sau două... Proprietarii sunt din Abrud... Am înțeles că au acolo casă și au apartament. Am înțeles că au avut ba proprietate de la bunici, ba de la mamă, și așa...” (F, 38 ani, Roșia Montană).

4.17. De ce nu mai mulți la Recea?

Bogdan Mucea, prin interviurile sale, a încercat să afle și opinia celor de la Recea în legătură cu consătenii lor care nu doriseră să fie strămutați. S-au conturat niște răspunsuri interesante, în care se pomeneste de eșecul negocierilor cu RMGC sau de teama neadaptării în altă parte, mai ales în cazul

special al bătrânilor: „Sincer, nu au conștientizat ce trai o să fie aici. Pentru că acum o serie din ei vin și își plâng de milă pentru că au rămas acolo... Sunt izolați, nu mai au magazine, cară totul pe mâini. Au refuzat o sumă de bani de la companie, care era acum a o sumă benefică și oricând puteai să-ți realizezi o grămadă de lucruri cu ea, și acum, în momentul de față, cum e proiectul [suspendat], nu le mai oferă nimeni... Sunt care au vândut o proprietate și au rămas cu a doua și atunci bani pentru trai și să se îmbuibă au din prima proprietate... Normal că a doua nu mai vrea să o dea pentru că îi de unde și asta îi!” (M, 45 ani, Roșia Montană); □ „Fiecare are ideea lui, gândul lui, poate gândul proprietății mai altfel, sau fiecare cum a crezut. Nu i-au convenit banii care i s-au dat.” (M, 46 ani, Roșia Montană); □ „...Sunt oameni care nu vor [să plece]... De obicei sunt ăștia mai în vârstă, care sunt foarte legați de zonă... Și sunt oameni care nu au fost mulțumiți de preț... De prețul care l-a oferit compania.” (M, 42 ani, Corna); □ „Nu le-au convenit mai multe... Cei care au pensie [și] nu au copii, au zis că acolo au de toate, acolo pot să fie un animal... Țsta îi avantajul acolo... Au rămas și au spus că până se obișnuiesc în altă parte e mai greu... Mai ales noi, ăștia mai în vârstă... Tinerii, oriunde pleacă, se obișnuiesc mai repede decât noi.” (F, 47 ani, Roșia Montană); □ „Păi, din ce am înțeles, cel puțin surorile mele ziceau, pentru că nu le-au dat suficienți bani, nu s-au înțeles la bani... Ceilalți nu s-au hotărât la bani, nu au vrut să vândă tot... Au vrut să vândă doar o parte... Au vrut să vândă doar casa și terenul nu. Țștia de la Gold au vrut ca ei să vândă tot, să ia tot, nu doar pe bucăți.” (M, 52 ani, Roșia Montană).

Știm și din alte surse că situația celor care ar fi vrut să plece, dar nu au fost mulțumiți de compensații, nu era una

ușoară din momentul în care demararea proiectului a intrat sub semnul incertitudinii.

Și în rândul celor care optaseră pentru relocarea în diferite locuri din țară, altele decât cartierul Recea, erau semnalate unele regrete: „Unii regretă, să știi... Unii regretă comunitatea... Că-i duci între străini și-i foarte greu, foarte greu pentru că efectiv nu ai cu cine să comunici, nu îți trebuie de ce să comunici. Când pleci tânăr, ieșit de la școală, te miști încoace-încolo, după aceea ai colegi de servici... [Pentru] un om mai trecut puțin e foarte greu, să știi. Unii regretă că nu și-au construit aicea.” (M, 42 ani, Corna).

Alții pur și simplu doreau să rămână la Roșia sau să se stabilească într-o localitatea din apropiere de Alba Iulia: „Sunt și persoane care n-ar vrea să plece din Roșia, dar sunt și persoane care ar vrea să se mute și să facă casă tot acolo, în zonă, pe lângă Roșia, pentru că se spune că se face acolo pe lângă Roșia, într-o altă zonă... Să fie noua comună Roșia Montană¹⁶ sau așa ceva. Despre persoanele care nu au venit aici, cred că nu le-a plăcut, din câte știu eu... Nu le-a plăcut zona, nu le-a plăcut cum este. Știu un domn care a zis că el a vrut să plece și a zis că tot de roșieni a dat și este sătul de ei... Știu că unul a vândut și celălalt vrea să vândă casa și vrea să meargă ba la bloc, ba la Micești, pentru că a zis că are mai mult teren, mai multe condiții și nu plătește atâtea... Pentru că aici trebuie să le plătești și apa de ploaie și toate prostiile și a zis că e mai convenabil în altă parte.” (M, 52 ani, Roșia Montană).

Locuitorii cartierului Recea, indubitabil adepți ai lui „în alt loc”, din perspectiva strategiei mobilității, erau favorizați la nivel de diversificare, dar nu în aceeași măsură la nivelul

¹⁶ Trimitere la așezarea preconizată la Piatra Albă.

acumulării, datorită costurilor ridicate ale locuirii urbane, având „mai multe” dar nu neapărat și „mai mult”.

Ce este interesant în legătură cu acest cartier se reflectă în invocarea ideii de *comunitate*. „Unii regretă comunitatea”, spunea cineva din cartier, referindu-se la cei care optaseră pentru relocare, cine știe pe unde, și nu pentru strămutarea la Recea. Probabil că este aici vorba și de impregnarea limbajului cu elemente noi, vehiculate mai ales de facilitatorii RMGC, termenul de comunitate fiind totuși unul urban în cele din urmă.

Grija față de comunitate, un standard al Băncii Mondiale azi, s-a conturat cel puțin la nivel de aspirație și în anii marilor construcții hidrotehnice din România din anii șaptezeci și optzeci. (Matei și Matei, 1977, pp. 82-88). Participarea și dezvoltarea comunitară, ideea refacerii vecinătăților de origine la noul loc de strămutare, a continuării vieții în comunitate, sunt elemente care merită studiate cu atenție ori de câte ori vorbim de strămutarea populației, fie că o facem în numele globalizării sau nu.

V.

ACHIZIȚII ȘI DESCHIDERI METODOLOGICE

1. CALITATIVUL CA PARANTEZĂ LA CANTITATIV

Dezbaterea privind metodologia corectă în științele sociale, observa Kelle (2001), însumează câteva decade, timp în care reprezentanții celor două paradigme - cantitativă și calitativă - au adus însemnate contribuții teoretice și empirice. Concepte precum *complementaritate*, *integrare* și *triangulație* s-au născut pe terenul acestor controverse și au primit consistență în cercetările de teren. Un număr mare de cercetători și metodologi, mai observa Kelle, adoptă o perspectivă pragmatică asupra controversei paradigmelor (*paradigm wars*), poziție ce poate fi caracterizată astfel: „ia ceea ce pare a fi adecvat pentru cercetarea ta din fiecare paradigmă sau metodologie și lasă restul deoparte.” (Kelle, 2001, §1).

Orice considerații metodologice serioase în câmpul oricărei științe sociale, continua Kelle, ar trebui oricum să ia în considerare mai întâi natura fenomenului social investigat, și abia apoi să pună în discuție metodele adecvate pentru a descrie, explica sau înțelege fenomenul respectiv. Conceptele metodologice în sine nu pot să ofere răspuns la întrebări de genul „Ce metode ar trebui folosite pentru a investiga ce fel de fenomene?” și „Ar trebui integrate metodele cantitative și

calitative în acest demers?”. În loc ca discuțiile cu privire la metodologia adecvată în științele sociale să se bazeze exclusiv pe un nivel metodologic și epistemologic abstract, ar fi mult mai de folos, după Kelle, să se examineze utilitatea conceptelor metodologice printr-o raportare la exemple din cercetarea efectivă. (Kelle, 2001, §4).

Majoritatea abordărilor privind diferitele modele de combinare a metodelor cantitative și calitative în sociologie au drept concept central pe cel *al triangulației*. În acest sens, Fielding și Schreier considerau că „a combina metodele cantitative și calitative este aproape prin definiție o chestiune de raportare la metoda triangulației.” (Fielding și Schreier, 2001, §29). Cu certitudine, apreciau Fielding și Schreier, triangulația este problema centrală în orice abordare privind combinația metodelor. Totuși s-au semnalat, după cum au remarcat autorii anterior menționați, și alte propuneri de abordare a combinării metodelor cantitative și calitative, în afară de *triangulație* (triangulation), precum cele denumite *secvențialitate* (sequencing) și *hibridare* („hybrids”). (Fielding și Schreier, 2001, §31).

Secvențialitatea, după cum rețineau Fielding și Schreier, „presupune folosirea de metode cantitative și calitative în cadrul aceluiași studiu, în faze diferite ale procesului de cercetare.” Un exemplu ar fi o fază de colectare de date calitative, urmată de o fază cantitativă, de analiză a datelor, precum în cazul interviurilor ce sunt codate și apoi pentru codurile respective sunt determinate frecvențele. Alternativ, analiza datelor poate implica construcția de *tipuri* prin mijloacele *analizei cluster*. (Fielding și Schreier, 2001, §32).

Hibridarea se referă, după Fielding și Schreier, la „abordări ce constituie în sine o combinare de elemente

cantitative și calitative”, cum ar fi folosirea analizei sistematice de conținut care combină elemente calitative (codarea textului) cu elemente cantitative (calcularea coeficienților de acord intern). (Fielding și Schreier, 2001, §33).

Totuși, se pare, cele mai multe preocupări privind combinarea metodelor cantitative și calitative au ca și concept central *triangulația*. Termenul de triangulație, remarcă și Kelle, a fost împrumutat în științele sociale din domeniul topografiei: marinarii, strategii militari și topografii utilizau acest termen pentru a se situa în spațiu. A fost preluat apoi în metodologia psihologiei și, mai târziu, transferat într-un cadru metodologic mai larg.

Kelle identifica trei înțelesuri ale termenului de triangulație în științele sociale: (1) triangulația ca validare mutuală a rezultatelor obținute pe baza metodelor diferite (*the validity model*); (2) triangulația ca mijloc de a obține o imagine mai completă asupra unui fenomen (*the complementary model*) și (3) triangulația în sensul său original trigonometric potrivit căruia este necesară o combinație de metode pentru a obține o imagine a unui fenomen (*the trigonometric model*). (Kelle, 2001, §11).

Aplicarea triangulației, după Kelle, ne poate semnală: (1) *Convergența rezultatelor cantitative și calitative* (că rezultatele conduc sau nu la aceleași concluzii); (2) *Complementaritatea rezultatelor* (rezultatele pot fi legate de diferite obiecte sau fenomene, dar se suplimentază reciproc); (3) *Divergența sau contradicția rezultatelor* (dacă rezultatele sunt divergente sau contradictorii). (Kelle, 2001, §15).

Jakob reține, după alți autori, mai multe tipuri de triangulație: (1) Metode multiple de colectare a datelor (*triangulația datelor cercetării*), (2) Investigatori multipli (*triangulația cercetătorilor*) și (3) Mai multe cadre teoretice și

metodologice (*triangulația teoretică și metodologică*) (Jakob, 2001, §2).

Pentru a ilustra principalele rezultate ale îmbinării dintre cantitativ și calitativ în investigațiile noastre de la Roșia Montană, ne vom opri în rândurile ce urmează asupra problemei relațiilor interpersonale la nivelul comunităților din Corna și Bunta, așa cum această problemă era reflectată în cercetările noastre din 2003.

Reamintim faptul că investigațiile au debutat cu o serie de interviuri exploratorii, urmate de o anchetă pe bază de chestionar și, prin restituirea rezultatelor anchetei, de o nouă serie de interviuri, de aprofundare de data aceasta.

Din *interviurile exploratorii* a rezultat faptul că schimbări mai profunde datorate RMGC erau percepute de către unii locuitori la nivelul relațiilor interpersonale, indicând în primul rând o falie la nivel comunitar: „*Parcă s-a instalat o ruptură între cei pentru-Gold și cei contra-Gold.*” (B.G., F, 50 ani); „*Cei care au acceptat propunerile companiei și au plecat au fost văzuți cu dușmănie de ceilalți. Și acum mai sunt asemenea păreri din partea celor care nu vreau să plece.*” (J.S., F, 36 ani). Însă *fondul* unor relații mai vechi nu pare întru totul afectat dacă este să reținem acest răspuns: „*Relațiile dintre oameni cred că sunt aceleași. Cei care au fost dușmani, așa au rămas, iar prietenii la fel.*” (N.A., M, 35 ani).

În legătură cu schimbările produse la nivelul relațiilor dintre oameni, din anchetă a rezultat faptul că 83% dintre respondenți apreciau că „oamenii sunt acum mai îndepărtați unii de alții”, 66% remarcând faptul că „au apărut conflicte și divergențe la nivelul familiilor” iar 59,2% faptul că „au apărut conflicte și divergențe la nivelul satului”.

În cadrul *interviurilor de restituire* am propus, între altele, și următoarea întrebare continuată de o serie de sugestii cheie relevante în managementul interviuării: „În noiembrie, răspunzând la întrebările noastre, cei mai mulți dintre cei cu

care am discutat, spuneau că după venirea Goldului în zonă s-au schimbat relațiile dintre oameni, apărând divergențe la nivel de familii și la nivelul satului. Cum comentați acest lucru?”; *Sugestii cheie*: „Este adevărat că s-au schimbat relațiile între oameni în sensul că au apărut neînțelegeri? Fără a da vreun nume, puteți să ne dați exemple de neînțelegeri la nivelul familiilor sau la nivelul satului?”

Răspunsurile semnalau mai întâi divergențe de ordin general: „*Sunt foarte multe neînțelegeri generate de proiectul Gold. Unii sunt de acord, alții nu.*” (B.G., M, 45 ani). Apoi trimiterile erau făcute direct la relațiile familiale: „*Nu au fost prea multe divergențe. Știu de neînțelegeri între frați la împărțirea bunurilor.*” (S.V., M, 22 ani); □ „*Relațiile s-au deteriorat, iar principala cauză este împărțirea pământului între rude, pentru a putea vinde Goldului*”. (D.I., M, 59 ani).

Reflecțiile noastre pe această temă au fost prezentate sub genericul „calitativul ca paranteză la cantitativ” pentru *Sixth International Conference on Social Science Methodology. Recent Developments and Applications in Social Research Methodology*, Amsterdam, August 16-20, 2004. (Pascaru și Bezeriță, 2004).

2. DE LA MATRICEA COMUNITARĂ LA MATRICEA GRUPALĂ

Cercetarea grupurilor de poziție din perspectiva matricei comunitare în 2003, a reprezentat o etapă importantă în delimitările noastre teoretice, deschizând calea spre definirea *matricei grupale drept unitate a cunoașterii, comunicării și acțiunii comune la nivelul unui grup*. O serie de cercetări au fost realizate în următorii ani la nivelul grupurilor de studenți pentru a testa această definiție și unele dintre consecințele ei,

teoretice și metodologice deopotrivă. (Pascaru și Poenar, 2007; Pascaru și Todor, 2012).

Sigur, există posibilitatea ca anumite grupuri de poziție reale să fie analizate din perspectiva matricei grupale, deși dacă asemenea grupuri sunt de mărime mare, cercetările trebuie să se bazeze pe un design asemănător studiului matricei comunitare.

3. RESTITUIREA REZULTATELOR ANCHETEI SOCIOLOGICE

Așa cum am remarcat în mai multe rânduri (Pascaru și Buțiu, 2007; Pascaru, 2011), trimiteri la restituirea rezultatelor unei cercetări găsim încă din deceniile șapte și opt ale secolului trecut, într-o Franță care făcea eforturi considerabile în sprijinul amenajării spațiului rural.

Importanța unei anchete rurale prealabile și bine făcute, aprecia psihosociologul francez Roger Mucchielli, crește cu atât mai mult cu cât *feed-back-ul* unei anchete, adică restituirea concluziilor la colectivitatea în care s-a efectuat ancheta (în condițiile în care colectivitatea a acceptat ancheta însăși), poate determina deșteptarea dinamismelor locale. Din acest punct de vedere, stipula Mucchielli, *ancheta rurală constituie un eveniment decisiv*: „Dacă anchetatorii vor ști să obțină cooperarea locuitorilor și să facă în așa fel încât să fie acceptată ancheta de la început, dacă ei vor ști să implice liderii informali și formali locali, dacă ei vor *reinjecta rezultatele* (și dacă locuitorii se recunosc în această imagine pe ei înșiși), *o urnire*, o clintire este dată deja pentru a putea amorsa schimbarea” (Mucchielli, 1976, p. 73).

Mai observam în studiile și lucrările noastre anterioare faptul că, în general, complexitatea restituirii nu este decât rareori abordată, reținând în acest sens criticile lui Bergier, autorul unei monografii consacrate acestei metodologii: „Pe cât de mult manualele de cercetare și alte îndrumare metodologice vorbesc de instrumente și oferă sfaturi pentru culegerea adecvată a datelor, pe atât de mult se neglijează relația cu subiecții și impactul acesteia asupra sociologului și etnologului” (Bergier, 2000, p. 5).

Bergier propune acest mod de definire a restituirii rezultatelor: „...Acel act sau acea dinamică prin care cercetătorul împărtășește interlocutorilor din teren, în scopuri etice și/sau euristice, rezultatele provizorii și/sau definitive ale prelucrării datelor colectate în vederea analizei lor” (Bergier, 2000, p. 8).

Din definiția propusă restituirii de către Bergier reținem ca obiective pe cel etic și pe cel euristic. Am putea chiar merge mai departe și vorbi, în funcție de aceste obiective, de o *restituire-dar* sau *restituire etică* și o *restituire-cunoaștere* sau *restituire euristică*. Dar, apreciam noi, restituirea este legată și de cercetarea-acțiune sau de intervenția sociologică. Astfel, noi am distins într-un final *restituirea-dar*, *restituirea-cunoaștere* și *restituirea-intervenție* (Pascaru și Buțiu, 2007), aceasta din urmă putând lua și forma *restituirii-animare* despre care scria Mucchielli.

După cum el însuși mărturisește, în primele sale cercetări, Bergier îi considera pe interlocutorii săi un simplu obiect al cercetării, caz în care interlocutorul din teren era un simplu furnizor de materie primă pentru cercetare, iar restituirea era un act facultativ, situat în afara cercetării (Bergier, 2001, p. 40). Facultativă în munca de cercetare în general, restituirea dobândește în intervenție și cercetarea-

acțiune un caracter obligatoriu. „Ea este o datorie” în aceste cazuri, după aprecierea lui Bergier. (Bergier, 2000, p. 49).

Restituirea se adresează interlocutorilor din teren pentru că ea tratează problemele în care se înrădăcinează și cererile lor. Ea se face în limbajul lor, aproape de un discurs brut. De aceea, Bergier recomandă restituirea orală, o restituire care reclamă prezența cercetătorului și cea a actorilor locali, prezență care face posibilă o interpelare reciprocă. Această restituire este de tip formativ, cu orientare personală: „Ea nu împărtășește cunoștințele savante ale celui care face intervenția ci produce o recunoaștere a dispozițiilor, motivațiilor, intențiilor, aspirațiilor, temerilor și speranțelor celor implicați în cercetare.” (Bergier, 2000, p. 57).

În concepția lui Bergier, informațiile trebuie restituite la diferitele grupuri reprezentative pentru populația din teren, ele nevizând doar notabilitățile. Restituirea mai este, după Bergier, în mod programat conflictuală și transformatoare, tensiunile între interesele opuse ale diferitelor grupuri trebuind scoase la lumina zilei. (Bergier, 2000, pp. 57-58).

Într-o clasificare propusă în lucrarea citată, Bergier va prezenta trei tipuri de restituire: (1) *restituirea savantă*, (2) *restituirea elucidantă* și (3) *restituirea militantă*. În restituirea elucidantă sau în cea militantă orientarea transformatoare a acțiunii este asumată. Intervenientul acompaniază o schimbare, fiind totodată parte a acestei schimbări. Drept consecință, restituirea nu mai este strict transmisivă, ea este *formativă* (elucidând originile problemelor identificate) și *apropriativă* (dezvoltând moduri colective de acțiune). În ambele cazuri, conchide Bergier, „restituirea nu mai este închisă, dominată de normele comanditarului, ci este deschisă și centrată pe

subiectul cercetării și pe procesele vizate.” (Bergier, 2000, pp. 59-60).

În cercetările de la Roșia Montană restituirea rezultatelor, la care au fost încurajați studenții sau colegii noștri, nu a făcut obiectul unei intervenții programate, fiind mai degrabă o *restituire savantă*, chiar dacă termenul acesta poate părea pretențios aici. Îl preferăm pe cel de *restituire-cunoaștere* sau *restituire-euristică*.

În interviurile din 2012 cu preoții din zona Roșia Montană s-a dorit aprofundarea unor rezultate obținute în ancheta sociologică din 2011, mai ales pe linia explicării unor diferențe de opinie între ortodocși și non-ortodocși, diferențe foarte fine semnalate prin anchetă.

Cealaltă restituire din 2012, realizată prin interviuri individuale de către Andreea Floca, a constituit și un experiment pentru noi, încercând să introducem și să testăm ideea de *restituire amânată*, tip de restituire util în relevarea unor aspecte dinamice ale proceselor sociale complexe cum este și cazul reprezentărilor asupra calității vieții și nivelului de trai.

Concluzii

Așa cum anticipam în notele introductive ale acestei lucrări, concluziile se vor focaliza, cât se poate de sintetic, pe următoarele aspecte: 1) *localizarea globalului*, adică modul în care localul a reconfigurat globalul în cazul RMGC; 2) *globalizarea localului*, adică felul în care vectorul global a schimbat localul în notele sale esențiale (viață comunitară, deschidere spre înființarea de ONG-uri, susținerea relocării și strămutării); 3) *dinamica strategiilor* utilizate de către RMGC, ca vector al globalului, în vederea implementării proiectului minier; 4) apariția unor *efecte perverse* la punctul de întâlnire dintre local și global în cazul RMGC.

În ceea ce privește *localizarea globalului*, de semnalat sunt numeroasele ajustări ale proiectului minier, ajustări la care RMGC a procedat sub presiunea forțelor locale. În plus, s-a relevat un context socio-psihologic local special, necunoscut se pare investitorului străin, cel puțin la debutul intervențiilor sale. De exemplu, așa cum era prevăzut în *Planul de acțiune pentru strămutare și relocare*¹, în perioada 2002-2004 compania minieră a achiziționat circa 42% dintre locuințele amplasate în zona de impact direct, oferind la început compensații mai avantajoase proprietarilor de locuințe mici și cu mulți locatari. Aceasta pentru că sistemul de calcul se baza pe suprafața minimă de locuit prevăzută de standarde, indiferent de suprafața efectivă a casei. Brusc, numărul membrilor într-o gospodărie a crescut la Roșia Montană. Și-au restabilit

¹ A se vedea și <http://www.povesteaadevarata.ro>

reședința aici mii de persoane care pierduseră de mult legătura cu locurile natale. După o pauză de doi ani (2004-2006), RMGC a fost obligată la o nouă abordare a compensărilor. S-a avut în vedere suprafața casei, clasa în care se încadra locuința (după materialele de construcție, aspect, stare generală) și un scor de funcționalitate al gospodăriei. De data aceasta doar alocația de instalare a fost acordată în funcție de numărul membrilor gospodăriei. La un moment dat li s-a prezentat locuitorilor din Roșia Montană un plan al noii așezări preconizate la Piatra Albă, tot pe teritoriul comunei. Reacțiile de respingere au fost destul de dure, vizând tipul locuință propusă și aspectul urbanistic uniform al așezării². Locuința era de tip tradițional, specifică, prin design, satelor sărace din Munții Apuseni. Mai mult, așa cum era proiectată, așezarea urma să pună în umbră personalitatea fiecărei familii. În zona Roșia Montană, ca și în toată România, se construiește și astăzi după principiul „cu totul altfel (dacă nu se poate mai mare, atunci mai colorat!) decât vecinul”.

În planul conservării identității locale, resuscitate de grupurile de poziție, dar și de intervențiile susținute din afara comunității, proiectul RMGC a fost continuu ajustat și ca dimensiune teritorială, mai întâi pentru prezervarea centrului istoric al Roșiei Montane, apoi pentru punerea în valoare a patrimoniului arheologic.

Globalizarea localului în cazul RMGC trebuie pusă mai întâi în legătură apariția și rapida structurare a grupurilor de poziție din comunitate. Acestea vor dobândi foarte repede forme organizaționale (asociații pro și contra proiectului

² A se vedea și

http://ro.wikipedia.org/wiki/Proiectul_Piatra_Alb%C4%83

RMGC), inedite în peisajul zonei și nu numai. În ceea ce privește calitatea vieții locale, comunități întregi, precum cea a romilor din Roșia Montană, marginalizată de instituțiile statului, au intrat în atenția companiei prin promovarea unui suport social consistent. Dar, încet-încet, la nivel local cel puțin, *sindromul dependenței de stat* s-a transformat în *sindromul dependenței de RMGC*.

Analizând dinamica strategiilor RMGC, s-a observat cum intrarea companiei canadiene Gabriel Resources în România s-a făcut *pe linia unei strategii a globalizării*, adică dinspre statul național (guvern), de unde s-au obținut avizele necesare, înspre comunitățile locale care urmau să fie afectate de proiectul minier propus. Apoi, ani la rând, compania a lucrat direct cu comunitățile locale, de o manieră înalt profesionistă, după aprecierea noastră, schimbând strategia în *una a glocalizării*. Succesul acestei strategii este de necontestat, dacă avem în vedere fie și numai reușitele în materie de achiziționare a terenurilor și clădirilor, ca și în materie de relocare și strămutare. Cazul cartierului de strămutați de la Recea, apărut din nimic printre cartierele orașului Alba Iulia, este emblematic, în opinia noastră.

Schimbarea de strategie din toamna anului 2013 din nou *într-una a globalizării* nu pare să fi fost cea mai inspirată idee a RMGC. În fapt, s-a apelat din nou la statul național și executivul său, Guvernul României, pentru a promova un cadru normativ mai favorabil. Guvernul României a pregătit o lege în acest sens, lege care a fost respinsă de către Parlamentul României, sub presiunea manifestațiilor publice și a societății civile. Dezbaterile într-o comisie parlamentară și,

de aici, în media și societatea civilă, au relevat o serie de aspecte controversate privitoare la parcursul românesc al companiei canadiene care este acționar majoritar. S-au alimentat în felul acesta și protestele publice, intrate într-un con de umbră la un moment dat. Astfel, după o perioadă de așteptare a investitorului străin ca pe un salvator mesianic, noua neîncredere în investitorii din afara țării preocupați de reluarea industriei miniere la noi a dobândit cote dintre cele mai înalte. Neîncrederea aceasta s-a extins și asupra altor companii străine, precum Chevron, preocupate de resursele naturale ale României.

Dintre *efectele perverse* implicate de (și în) proiectul RMGC, amintim, mai întâi, efectul de contagiune al primelor strămutări. De acest efect a fost legată, cel puțin la nivel de opinie publică, creșterea prețurilor la imobile în zona Alba Iulia, dar nu numai. Creșterea aceasta a condus la creșterea pretențiilor bănești ale celor care urmau să vândă proprietățile către RMGC, dând naștere la o spirală periculoasă și la care RMGC, se pare, nu a mai putut face față la un moment dat. Dramatic este faptul că și cei care ar fi vrut să plece din Roșia Montană, nu au mai putut pleca, achizițiile de proprietăți de către RMGC fiind sistate în 2008.

Un alt efect pervers este cel al creșterii valului de proteste împotriva RMGC pe măsură ce investițiile acestei companii în relevarea și conservarea elementelor de patrimoniu au crescut. Motivul protestelor era legat tocmai de punerea potențială în pericol a patrimoniul relevant. Bogăția patrimoniului arheologic, pentru a cărui descoperire RMGC a cheltuit cam un milion de dolari pe an, a condus la ideea înscrierii Roșiei Montane în patrimoniul UNESCO. Această

înscrisere, dacă ar reuși, ar însemna tocmai stoparea definitivă a proiectului minier. Înscris în patrimoniul mondial, situl de la Roșia Montană trebuie protejat de orice potențial pericol și conservat ca atare.

De menționat este și efectul pervers al investițiilor făcute de RMGC în strămutarea populației și în angajarea de personal din zona de implementare a proiectului. În timp, a fost mult diminuată populația de la Roșia Montană fără un loc de muncă, fără o sursă sigură de venit. În aceste condiții, argumentul companiei RMGC cum că proiectul minier va rezolva problemele sociale grave din zonă nu mai are consistența statistică de altădată, problemele acestea fiind mult atenuate de către chiar compania implicată.

Oricum, credem noi, o decizie de acceptare sau de respingere definitivă a proiectului poate fi mult mai benefică, inclusiv pentru locuitorii de la Roșia Montană, decât incertitudinea actuală prelungită, iată, mai bine de zece ani. Incertitudinea aceasta pare să fie astăzi corolarul glocalizării românești în legătură cu proiectul RMGC, proiect de al cărui impact comunitar ne-am ocupat în această lucrare.

ROMANIAN GLOCALIZATION. Roșia Montană Gold Corporation Project Community Impact

Summary

The proposed mining project of Roșia Montană in the Apuseni Mountains of Romania has been championed by Roșia Montană Gold Corporation, or RMGC. RMGC is a joint venture between the majority stockholder Gabriel Resources Limited of Canada holding 80% of the shares, Compania Națională a Cuprului, Aurului și Fierului (The National Company of Copper, Gold and Iron) - Minvest S.A. Deva holding 19.3% of the shares, and a series of minor shareholders owning the remaining 0.7% stake.

The production phase for gold and silver was planned to start in 2005 and, based on the estimated ore reserve, it was meant to last for at least 17 years. An actual history of the project shows an entirely different story. It is this story being told from the globalization perspective and glocalization strategies mentioned in previous chapters.

Official data¹ show us that between 1997 and 2002, the Company (RMGC) undertook geological exploration activities in order to determine the reserves available. In 1999 it obtained license no. 47/1999 for gold and silver ore mining in Roșia Montană area. The year 2000 marked the beginning of

¹ See also <http://www.rmgc.ro/proiectul-rosia-montana/istoria-proiectului-rosia-montana.html> (accessed on 3 August 2013).

an archaeological research study financed by RMGC having elicited expenses averaging about one million USD per year.

Starting with March 2001, in order to answer questions related to relocation and resettlement operations, RMCG organized meetings and public hearings between residents, regional and local authorities, and opponents of the project.

Between June 2002 and May 2004 and October 2006 and February 2008, based on a Word Banks and International Finance Corporation (IFC)² compliant resettlement action plan, RMGC acquired a number of properties in the project area. 2004 was an important year in the evolution of the project in which (1) the action plan for resettlement and relocation was revised; (2) the technical project was improved „so that it would reflect the recommendations of the community and civil society” (3) the environmental certification procedure was launched through a written request filed with the Alba Environmental Protection Agency in December of the same year.

In May 2006 RMGC filed the Environmental Impact Assessment (EIA) Report with the Ministry of Environment. The report was written by a team of Romanian and foreign experts. The analysis of the report began in June 2007 with four Technical Analysis Committee meetings having taken

² See also International Finance Corporation: *Handbook for Preparing a Resettlement Action Plan*. Available on <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/22ad720048855b25880cda6a6515bb18/ResettlementHandbook.PDF?MOD=AJPERES> (accessed in June 2013).

place. In September 2007, the Ministry of Environment suspended the evaluation procedure.

Meanwhile in July 2007 RMGC began the construction of the new "Recea" district in the city of Alba Iulia, a destination intended for families to be relocated out of the mining area; the district would be opened in May 2009, with 125 families from Roșia Montană and Corna village moving in.

Three years later, in September 2010, the Romanian Ministry of Environment restarted the EIA Report evaluation procedure with no final decision having been communicated to this date. This is the context in which public protests started to take place in the fall of 2013 during parliamentary debate on the side of a special mining law. The project opposition movement intensified and the mining law appearing to favour RMGC was stricken down. This appeared to be the point at which RMGC abandoned the more subtle strategy of glocalization in favour of the more brutal globalization approach and asked (unsuccessfully) for state intervention.

The present book re-analyzes the data found in *The Habitat Scattered by Globalization* (2007) book and applies a different stencil by shifting the focus from habitat changes to globalization-glocalization phenomena dynamics.

After a short review of the globalization literature (Eyraud, 2003; Ammaturo, 2004; Shuerkens, 2003; Van Der Bly, 2000) the first chapter introduces into the debate the concept of *glocalization*, with its multiple meanings and dimensions (Wakefield, 2007; Boyd, 2006; Knödler și Albertshauser, 2001; Swyngedouw, 2004; Sucháček, 2008; Novak, 2005). Paying tribute to these sources we now

consider we could begin talking about two strategies through which the global and its vectors (foreign agents e.g. corporations) confront the local. Under *the globalization strategy* the desired action is performed through national governments which have control, in their turn, over legislation and over the local levels of government. Under the *glocalization strategy*, foreign agents first take over local and regional communities and use them afterwards to pressure the national governments into producing legislation and decisions favouring their interests.

In the second chapter of the book a subchapter has been dedicated to geographical, historical and ethnological points of reference for Roşia Montană. Another subchapter highlights the specific culture of the Apuseni Mountains, an area which includes the village of Roşia Montană. The specific traits of the area are presented as described in a series of research studies carried out during the communist and post-communist periods. (Aluaş, 2012; Pascaru, 2005).

The third chapter of our work is dedicated to the RMGC project. Some benefits of the project are mentioned here, as well as a series of institutional reactions to risk elements brought in by the project. A more substantial subchapter brings together the results from a series of research studies in which the author took part as a coordinator or participant between 2004 and 2012. Inserted are also results of a 2006-2007 RMGC project impact research, of a 2009 Roşia Montană quality of life study, and of a 2011 traditional and modern mining opinions survey. Additionally, the results from a 2009 and 2011 sociological surveys are also presented as restituted (returned to the community) in 2012, describing: 1) the points

of view of religious leaders in the area regarding the mining project and the differences of opinion between orthodox and non-orthodox Christians and 2) elements of the quality of life evolution and of the level of dependence to the RMGC project implementation.

The fourth chapter first reviews the opinions regarding the RMGC project of the inhabitants of Roșia Montană Corna and Bunta villages, as mentioned in *Habitat Scattered by Globalization*. The research has been carried out in the fall of 2003, during a serious debate regarding the implementation of the RMGC project. According to the technical data the implementation during the following year would have meant the obliteration of the Corna village off the surface of the earth. The data resulted from the investigations of 2003 has been analyzed from the psycho-sociological perspectives of *the position groups* and from their *life strategies*, as well as from the methodological perspective of *triangulation*. In the analysis of the position groups (pro or against the RMGC project) the community matrix methodology was used as set forth by the author in previous studies of small and medium rural and urban communities (Pascaru, 2003). This chapter ends with a brief analysis of the data gathered by the student Bogdan Mucea. He undertook several interviews in 2013 in Recea, the district where inhabitants of Roșia Montană and Corna had been relocated. Some inhabitants were the same previously surveyed by our 2003 pre-relocation, on-site study.

The fifth Chapter is reserved for a concise presentation of the methodological acquisitions made possible in time by the research from Roșia Montană: triangulation of methods, an opening towards the definition of the group matrix and the

promotion of a results restitution from a previous sociological inquiry.

The conclusions of this work focus on: 1) *The localization of the global*, namely the way in which the local has reconfigured the global in the case of RMGC; 2) *the globalization of the local*, namely the way in which the global vector has changed the local in its essential notes (community life, openness to the foundation of NGOs, support of relocation and of resettlement); 3) *the dynamics of the strategies* used by the RMGC as a vector of the global towards implementing the mining project; 4) the emergence of certain *perverse effects* at the junction between the global and the local in the RMGC case.

Concerning *the localization of the global*, numerous adjustments to the mining project need to be pointed out; adjustments which RMGC implemented under the pressure of local forces. Moreover, a special, local socio-psychological context was revealed, one seemingly unknown to the foreign investor, at least at the beginning of his interventions. For example, as the *Action Plan for Relocation and Resettlement*³ dictated, during 2002-2004 the mining company has acquired approximately 42% of the living space found in the area with direct impact to the project, and, in the beginning, offered more advantageous compensations to large families owning small dwellings. This happened because the calculation system was based on a minimal living space described by the standards, regardless of the effective surface of the house. All of a sudden, the number of the inhabitants in a household

³ See also și <http://www.povesteadevarata.ro>

grew in Roșia Montană. Thousands of people re-established residency here, people who had lost touch with their origins. After a two year break (2004-2006) RMGC was forced into a new approach of compensatory payments. The dwelling surface, the category the house fit into (construction materials, appearance and general state) and a functionality score of the household have now been taken into consideration. Under the new rules the settling in allowance remained the only benefit proportional to the number of household members. On one occasion, a plan was presented to the inhabitants of Roșia Montană for a brand new settlement to be constructed at Piatra Albă (White Rock) area belonging to the commune. Although the design tried hard to follow the humble traditional architecture of the area, the vision was vehemently rejected by the beneficiaries due to its suburban type uniformity. Families felt their personalities being overshadowed⁴ and chose Recea district instead. In Rosia Montana (and in the whole post-communist Romania for that matter) the principle behind house construction seems to be „be entirely different: if not bigger, than at least more colourful than that of one's neighbour”.

In response to local identity preservation issues, concerns which were resuscitated by different position groups and by external interventions, the RMGC project has been continuously adjusted on the territorial dimension, initially towards the preservation of the historical centre of Roșia Montană and afterwards towards the emphasis of the archaeological patrimony.

⁴ See also

http://ro.wikipedia.org/wiki/Proiectul_Piatra_Alb%C4%83

The globalization of the local in RMGC's case should be viewed in relation to the emergence and rapid organization of the different position groups within the community. These groups acquired organizational forms (associations for and against the RMGC project) that are unique to the landscape of the region and not only. Regarding the quality of local life, entire communities (like that of the marginalized Roma population) have entered the attention of the company and benefited from substantial social support. Step-by-step, at a local level, *the state dependence* syndrome turned into *the RMGC dependence syndrome*.

In analyzing the dynamics of the RMGC strategies, it was noticed that the Canadian company Gabriel Resources came to Romania *through a globalization* strategy, starting with the national state (government level where the necessary certifications were obtained) and progressing towards local communities affected by the mining project. Afterwards, for years in a row, the company continued to work directly with the local communities (to high professional standards in our opinion) by changing the strategy into *one of glocalization*. The success of this strategy seems evident, if one takes into account the accomplishments in terms of land purchase, and of resettlement success. The case of the Recea resettlement that sprang out of nowhere amongst the districts of Alba Iulia is emblematic in our opinion.

The reversing of strategy in 2013 into *one of globalization* does not appear to be the most inspired idea of RMGC. In fact, another appeal has been made to the national state and to the executive in order to promote a more favourable normative

frame. The Romanian Government drafted a law on the matter but was rejected by the Parliament under pressure from civil society. The parliamentary commission discussions and the civil society public debate in the media have illustrated a series of controversial aspects regarding the Romanian trajectory of the Canadian company. As result, previously toned down public protests have reignited. A foreign investor once welcomed as a messianic saviour has now started to be looked upon with mistrust, this phenomenon extending upon other international resource investors like Chevron holding interests in shale gas exploitation in Romania.

Amongst the *perverse effects* involved in the RMGC project we mention firstly the contagion effect of the first resettlements. This effect was related - at least in public's perception - to the excessive real estate price increases in Alba Iulia city. The demand stimulated by company's purchases led to an increase in the sellers' expectations, degenerating in spiralling price increases which RMGC could not handle beyond a certain point. The drama of villagers struggling to hold on to their properties and resist company's relocation pressure has suddenly turned into the drama of being eager to sell and not being able to leave, once RMGC ceased to acquire properties in 2008.

Another perverse effect was that of the increase in the wave of protest *against* RMGC as the investments of the company in the preservation of local patrimony grew. The richness of the archaeological patrimony, for whose discovery RMGC spent around one million dollars an year, has led to the idea of including Roșia Montană in the UNESCO patrimony. Should this be done it would mean, ironically, the permanent

termination of the mining project. Once enlisted as a UNESCO site, the area would be preserved and protected against industrial development.

The perverse effect of the investments made by RMGC towards providing employment in the area also needs mentioning. Once the company moved in, the unemployed segment diminished due to relocations out of the area and to partial hiring by the company. The RMGC argument that grave social problems would be solved by the mining project lost the statistical consistency once the unemployment problem got eased by the very presence of the company.

Either way, a final decision for or against the continuation of the project would be a better outcome in our opinion, than the ten year and still going agonizing uncertainty undermining local community's sense of a future. This uncertainty may be the corollary of Romanian glocalization experience with RMGC project.

Bibliografie

Agabrian, M. (2002), Studiu de caz calitativ în cadrul proiectului Albalact - integrator al procesului de dezvoltare rurală, *Annales Universitatis Apulensis. Seria Sociologie*, Nr. 2, pp. 27-34.

Alexandrescu, F.M. (2012), *Human Agency in the Interstices of Structure: Choice and Contingency in the Conflict over Roșia Montană, Romania*, Department of Sociology, University of Toronto. Disponibilă la:
https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/32297/1/Alexandrescu_Filip_M_201203_PhD_thesis.pdf (accesat în 15 august 2013).

Aluaș, I. (2012), Ancheta sociologică „Roșia-Poieni”, *Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca. Series Humanistica*, Tom. X, 2012, pp. 345-404.

Ammaturo, N. (2004), *La dimensione della solidarietà nella società globale*, Milano, FrancoAngeli.

Apolzan, L. (1987), *Carpații, tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Bala Usman, Y. (1996), „What Exactly is Globalisation?”, The Centre for Democratic Development, Research and Training (CEDDERT). Disponibil la: www.ceddert.com, (accesat în 30 martie 2006).

Baltasiu, R. (2009), *Antropologia globalizării. Transformări și curiozități (de)codificate*, București, Editura Mica Valahie.

Bădescu, I. (2004), *Tratat de geopolitică*, Vol. I, București, Editura Mica Valahie.

Bocăniciu, B. (2003), „Dinamica populației și a resurselor locale”, în *Dezvoltarea de noi filiere agricole și diversificarea activităților economice în zona Abrud-Zlatna*, Raport final la Proiectul Eugenia - Observatoire Interrégional de Diagnostic et d'Action Territoriale, Alba Iulia, Consiliul Județean Alba, pp. 205-218.

boyd, d. (2006), „G/localization: When Global Information and Local Interaction Collide”, în *O'Reilly Emerging Technology Conference*, San Diego, CA, March 6. Disponibil la: <http://www.danah.org/papers/Etech2006.html> (accesat, iunie 2013).

Buciuman, E. și Urs, L.E. (2003), „Studiu privind situația potențialului natural, economic și social în zona pilot”, în *Dezvoltarea de noi filiere agricole și diversificarea activităților economice în zona Abrud-Zlatna*, Raport final la Proiectul Eugenia - Observatoire Interrégional de Diagnostic et d'Action Territoriale, Alba Iulia, Consiliul Județean Alba, pp. 96-171.

Buțiu, C.A. și Pascaru, M. (2007) „Proiectul Companiei Roșia Montană Gold Corporation”, în Pascaru, M. (2007), *Habitatul risipit de globalizare. Impactul psiho-social și rezidențial al proiectului Roșia Montană Gold Corporation*, Cluj-Napoca: Editura Argonaut, pp. 38-58.

Buțiu, C.A. și Pascaru, M. (2011), Sustainable Development and Concentric Public Participation. The Case of the Rosia Montana Gold Corporation Mining Project, *Journal of Environmental Protection and Ecology*, Vol. 12, No. 4A, pp. 2236-2244.

Damian, P. (2003), coord., *Alburnus Maior*, Vol. I, București, Editura Cimec.

Eyraud, L. (2002), *Mondialisation et inégalités*, Séminaire du G-20, Sydney, 27-28 Mai 2002. Disponibilă la: http://www.minefi.gouv.fr/tresor/etudes/mondialisation_in_egal_francais.pdf (accesat în martie 2003).

Fenișer, F. și Popeiu-Cărășel, E. (2003), „Studiu privind îmbunătățirea randamentelor vegetale și animale, ameliorarea tehnologiilor agricole și de prelucrare artizanală, casnică și industrială a produselor agricole”, în *Dezvoltarea de noi filiere agricole și diversificarea activităților economice în zona Abrud-Zlatna*, Raport final la Proiectul Eugenia - Observatoire Interrégional de Diagnostic et d'Action Territoriale, Alba Iulia, Consiliul Județean Alba, pp. 172-202.

Fielding, N. și Schreier, M. (2001). Introduction: On the Compatibility between Qualitative and Quantitative Research Methods, *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* [On-line Journal], 2(1). Disponibil la: <http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/1-01/1-01hrsg-e.htm> (accesat în 15 mai 2004).

Grosu, M. (2013), *Literatura Apusenilor. O incursiune*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013.

Holunga, L. (2013), „Cercetări asupra stării de sănătate în Munții Apuseni”, în Marina, L., coord. (2013), *Ocupare și incluziune socială*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, pp. 65-73.

Ispas-Pascaru, L. și Moldovan, S. (2010), „Calitatea vieții la Roșia Montană. Autoetichetarea ca sărac și standardul subiectiv de viață”, în *Studii și cercetări din domeniul științelor socio-umane*, Volumul 19, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, pp. 250-259.

Jakob, A. (2001), Möglichkeiten und Grenzen der Triangulation quantitativer und qualitativer Daten am Beispiel der (Re-) Konstruktion einer Typologie erwerbsbiographischer Sicherheitskonzepte, *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* [On-line Journal], 2(1). Disponibil la : <http://qualitative-research.net/fqs/fqs.htm> (accesat în martie 2013).

Kelle, U. (2001), Sociological Explanations between Micro and Macro and the Integration of Qualitative and Quantitative Methods, *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research* [On-line Journal], 2(1). Disponibil la: <http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/1-01/1-01kelle-e.htm> (accesat în martie 2004).

Knödler, H. și Albertshauser, U. (2001), *Glocalisation, Foreign Direct Investment and Regional Development Perspectives: Empirical Results for West German Regions*, Hamburg, Hamburg Institute of International Economics. Disponibil la: <https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/19434/1/117.pdf> (accesat în septembrie 2013).

Kumar, S. (2007), *Methods for Community Participation. A complete Guide for the Practitioners*, Bourton on Dunsmore, Warwickshire, ITDG Publishing.

Lup, A. și Apetroaie, C. (2001), *Economia și gestiunea exploatației agricole*, Constanța, Editura Europolis.

Matei, M. și Matei, I. (1977), *Sociologie și sistematizare în procesele de dezvoltare*, București, Editura Tehnică.

Mărgineanu, I. și Precupețu, I., coord. (2010), *Calitatea vieții în România 2010*, București, Institutul de Cercetare a Calității Vieții și Editura Expert.

Mendras, H. (1989), *Elements de sociologie*, Paris, Armand Colin.

Moga, V. (2001), „Preliminarii la proiectul național de cercetare Alburnus Maior”, în *Patrimonium Apulense. Anuar de Arheologie, istorie, cultură, etnografie, muzeologie, conservare, restaurare*, Vol. III, Alba Iulia, Editura Altip, pp. 96-102.

Neculau, A., (2003), „Grupul în psihologia socială”, în Neculau, A., coord. (2003), *Manual de psihologie socială*, Iași, Polirom, pp. 129-133.

Novak, B. (2005), „Transformative school in the glocalisation process”, în *Managing the Process of Globalisation in New and Upcoming EU Members. Proceedings of the 6th International Conference of the Faculty of Management Koper Congress Centre Bernardin, Slovenia, 24–26 November 2005*. Disponibil la: <http://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/961-6573-03-9/novak.pdf> (accesat în iunie 2013).

Pascaru, M., Millea, V. și Popeiu-Cărășel, E. (2002), „Antreprenoriatul și vaca de muls. Din rezultatele unei investigații de fundamentare sociologică a unui studiu de fezabilitate privind colectarea laptelui într-o comună din Munții Apuseni (Lupșa, jud. Alba)”, în *Lucrările științifice ale simpozionului internațional „Universitaria Ropet 2002”. Științe socio-umane, restructurare și reconversie*, Editura Focus, Petroșani, 2002, pp. 116-121.

Pascaru, M. (2003a), „Opinii ale crescătorilor de vite din Munții Apuseni în legătură cu șansele dezvoltării zootehniei în zonă”, în *Dezvoltarea de noi filiere agricole și diversificarea activităților economice în zona Abrud-Zlatna*, Raport final la Proiectul Eugenia - Observatoire Interrégional de Diagnostic et

d'Action Territoriale, Alba Iulia, Consiliul Județean Alba, pp. 233-334.

Pascaru, M. (2003b), *Matricea comunitară. Cunoaștere, comunicare și acțiune comună în satul contemporan*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană.

Pascaru, M. (2003c), *Sociologia comunităților*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut.

Pascaru, M. (2003d), Unele experimentări românești pentru proiectul european Eugenia, *Sociologie Românească*, Nr. 1/2003, pp. 94-107.

Pascaru, M. și Bezerita, D. (2004), „The Qualitative Methodology as a Parenthesis for the Quantitative Methodology”, în *Proceedings of Sixth International Conference on Social Science Methodology. Recent Developments and Applications in Social Research Methodology*, Amsterdam, The Netherlands, August 16-20, 2004. Disponibil la:

<http://konference.fdvinfo.net/rc33/2004/>

Data/PDF/stream_04-04.pdf (accesat septembrie 2013).

Pascaru, M. (2005), *Introducere în sociologia regională*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut.

Pascaru, M. (2007), *Habitatul risipit de globalizare. Impactul psiho-social și rezidențial al proiectului Roșia Montană Gold Corporation*. Cluj-Napoca, Editura Argonaut.

Pascaru, M. și Buțiu, C.A. (2007), *Restituirea rezultatelor și dezvoltarea comunitară*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut.

Pascaru, M. și Poenar, C. (2007), Comunitatea și grupul. Propuneri pentru o perspectivă unitară de abordare, *Annales Universitatis Apulensis. Seria Sociologie*, Nr. 6-7, 2007, pp. 7-28.

Pascaru, M. (2011), *Cercetare participativă și științe sociale aplicate*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană.

Pascaru, M. și Todor, I. (2012), An empirical investigation of the students' academic behaviour using a group matrix methodology, *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, 2012, Vol. 36, pp. 99-112.

Pleșa, R. (2012), *Aspecte ale calității vieții persoanelor vârstnice pensionate din Valea Jiului*, Petroșani, Editura Universitas.

Pleșa, R. (2013), *Psihologie socială. Teme fundamentale și domenii de aplicabilitate*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană.

Rachieru, A.D., Petcu, D., Gherheș, V., Obrad, G. și Suciș, S. (2011), *Raportul cu privire la impactul evoluției economice asupra calității vieții în localitățile Zlatna, Baia de Arieș, Abrud și Roșia Montană*, Alba Iulia, Centrul de Cercetare și Dezvoltare Socio-economică „Munții Apuseni”.

Sand, D. (1999), *Spațiul social al tranziției*, Iași, Polirom.

Sand, D. (2003), *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării*, Iași, Polirom.

Schuerkens, U. (2003), Social Transformation Between Global forces and Local Life-Worlds: Introduction, *Current Sociology*, May-July 2003, Vol. 51, pp. 195-208.

Schuerkens, U. (2003a), The Sociological and anthropological Study of Globalization and Localization, *Current Sociology*, May-July 2003, Vol. 51, pp. 209-222.

Sîntimbrean, A. și Bedeleian, H. (2000), *Roșia Montană - Alburnus Maior. Cetatea de scaun a aurului românesc*, Alba Iulia, Editura Altip.

Sucháček, J. (2008), On the Emergence of Glocalisation, MPRA Paper No. 10025, posted 14 August 2008. Disponibil la:

<http://mpira.ub.uni-muenchen.de/10025/> (accesat în iunie 2013)

Swyngedouw, E. (2004), Globalisation or 'Glocalisation'? Networks, Territories and Rescaling, *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 17, Number 1, April 2004, pp. 25-48.

Van Der Bly C. E., M. (2005), Globalization: A Triumph of Ambiguity, *Current Sociology*, November 2005, Vol. 53(6), pp. 875-893.

Wakefield, R. I. (2007), „Globalisation, Glocalisation, and Corporate Reputation: What Does it all Mean for the Multinational Entity?”, în *14th International Public Relations Symposium (14th Annual BledCom) "Impact of Globalization on Public Relations"*, Bled, Slovenia, 6 - 8 July 2007, Digital Library in Public Relations,. Disponibil la:
<http://www.bledcom.com/uploads/papers/Wakefield.pdf> (accesat în iunie 2013).

Zamfir, C. (2007), „Dezvoltare socială”, în Zamfir, C. și Stănescu, S., coord. (2007), *Enciclopedia dezvoltării sociale*, Iași, Editura Polirom.

*** *Impactul de mediu și social al proiectului RMGC* (2011). Alba Iulia, Centrul de Cercetare și Dezvoltare Socio-economică „Munții Apuseni”.

*** *Patrimoniul cultural din Roșia Montană. Stare de fapt și perspective reale* (2011), f.e.

*** *Roșia Montană. Studiu etnologic* (2004), București, DAIM.

*** *Studiu privind impactul economic și social al proiectului minier propus de către Roșia Montană Gold Corporation* (2007), Alba Iulia, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.

Cuprins

Introducere	5
I. GLOBALIZARE ȘI LOCALIZARE.	
FETELE GLOCALIZĂRII	18
1. GLOBALIZAREA -	
COMPLEXITATEA UNUI CONCEPT.....	18
3. FETELE GLOCALIZĂRII	21
II. ROȘIA MONTANĂ ÎN	
SPECIFICUL MUNȚILOR APUSENI	28
1. ROȘIA MONTANĂ. REPERE GEOGRAFICE,	
ISTORICE ȘI ETNOLOGICE	28
2. EPOCA DE AUR A AUTARHIEI	
ROMÂNEȘTI	43
3. VACA DE MULS	50
III. PROIECTUL COMPANIEI	
ROȘIA MONTANĂ GOLD CORPORATION	71
1. BENEFICII ȘI CONTROVERSE	71
2. ATITUDINI, TEMERI, OPȚIUNI	79
IV. GRUPURI DE POZIȚIE, STRATEGII DE VIAȚĂ	
ȘI STRĂMUTARE	122
1. DIN REZULTATELE UNEI INVESTIGAȚII	
REALIZATE SUB PRESIUNEA DISPARIȚIEI	
OBIECTULUI EI	122
2. PROIECTUL RMGC ȘI GRUPURILE DE	
POZIȚIE	127
3. STRATEGII DE VIAȚĂ ȘI OPȚIUNI	
REZIDENȚIALE	142
4. CARTIERUL STRĂMUTAȚILOR	148

V. ACHIZIȚII ȘI DESCHIDERI

METODOLOGICE	173
1. CALITATIVUL CA PARANTEZĂ LA CANTITATIV	173
2. DE LA MATRICEA COMUNITARĂ LA MATRICEA GRUPALĂ	177
3. RESTITUIREA REZULTATELOR ANCHETEI SOCIOLOGICE	178
Concluzii	182
Summary	187
Bibliografie	197

ISBN:
978-973-726-825-9